

EESTI KIRJANDUS

SISU:

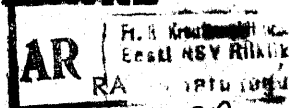
- K. MIHKLA: Oskar Lutsu elust ja loomingust. (Pildiga)
J. ROOS: O. Lutsu varasem kirjanduslik toodang.
A. PALM: Aleksander Mohrfeldt-Mäevälja 80-aastane.
A. ADSON: Tänapäev ja draama.
A. SAARESTE: Eesti õigekeelsuse päevaküsimustest.
R. LAANES: Uue (Ahrensi) kirjaviisi esmakordse tarvituselevõtu tähistamises on eksitud.
A. ORAS: J. Semper — Tuuleratas.
B. SÖÖT: J. Kärner — Sõna-sütega.
J. VIIDANG: Mait Metsanurk — Soosaare.
E. RAUDSEPP: A. Kivikas — Nimed marmortahvlil.
B. KANGRO: J. Lintrop — Muiste.
O. KUKKUR: Edg. V. Saks — Armuke.
A. SANG: T. Kadak — Eesti rahvakunst.
O. LIIV: E. Blumfeldt — Gustav II Adolf.
O. LIIV: Kaarel-Robert Pusta — Kehra metsast maailma.
A. VAIGLA: Kolm näidendit noortele.
R. ANTIK — O. LIIV: „Estland in fremden Sprachen“ puhul.
K. LEETBERG: Veel „Ristitantsi laulu“ tumedaist sõnadest.
Eesti raamatute üldnimestik 1934. a. alates. 29. poogen.

N° 1

22. jaanuar

1937

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VALJAANNE

SP
1937

KUUKIRI EESTI KIRJANDUS

1937

ASUTATUD 1906.

XXXI

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja D. PALGI.

Toimetus:

P. ARISTE (rahvaluule), H. KRUUS (ajalugu), F. LINNUS (rahvateadus), A. SAARESTE (keel), FR. TÜGLAS (kirjandus).

Käskkirjade tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käskkirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käskkirju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Aia 19, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti. Aastakäik ca 800 lk.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläänud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbril korrapärast ilmumisaega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Aia 19, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Ülikooli 15, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 11.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, Pikk 2, tel. (20)4-49.

„Suur-Karja 23, t. (2)15-31.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Narvas: „Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Hermannini 11.

Viljandis: „Pressa“ ajakirjanduse keskladu, Tartu 3.

Kuulutused teksti järel: lehekülg 30 kr., pool lehekülge 15 kr.,

veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s. XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXIX (1930—1935) hinnaga à 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 6-01, posti jooksev arve 20-36.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

JAANUAR 1937

NR. 1

OSKAR LUTSU ELUST JA LOOMINGUST.

1.

Meie populaarsema rahva- ja noorsookirjaniku Oskar Lutsu käidud elutee ja kirjanduslik looming on teineteisega lähedases seoses. Memuaariline külg on ta tuntumais teoseis niivõrd tugevasti esitatud, et tihtipeale raske on mõistatada, kus lõpeb tõsielu ja algab kirjaniku mõttekujutuslik maailm.

Juba veerandsada aastat on eesti lugejaskond olnud huvitatud Tootsi-lugude algkujudest ja tõelisist juhtumusist. Nagu Luts ise kirjutab: „Muuseas on mult palju ja palju kordi küsitud, kes on kes? Ja kõige hullem: kes olen ma ise neis „Kevadeis“?“¹⁾ Kirjaniku lühisõnalised seletused ei suutnud küsitelajate uudishimu rahuldada. Alles Lutsu mitmekõitelise ilukirjandusliku mälestussarja ilmumisel hakkas laiemale üldsusele selginema Tootsi-lugude tõsieluline tagapõhi ja kirjaniku enda elukäik.

Nagu paljude nimekamate eesti meeste algkodu läheb tagasi Viljandimaale, nii põlvnevad ka Oskar Lutsu esivanemad Viljandi maakonnast. Tema isapoolne vanavanaisa „Kalla Jago ehk Posti P r i t s, nimetatud Luts“, on tulnud 1820. a. paiku oma naise Kadriga, kes oli „Totsi ehk Orriko Hanso tütar“, Paistust Tartumaale Palamuse kihelkonda Järvepera külla²⁾. Kirjaniku esivanemad polnud ainsad sisserändajad, vaid samal ajal on kogu Järvepera küla elanikkond Karksi, Helme ja Paistu kihelkonnast sisse toodud³⁾. Suuline traditsioon vaigib Posti Pritsust. Tema poeg H a n s (sünd. 1817), kirjaniku isapoolne vanaisa, oli Kaarepere mõisa kubjas. Sealses mõisaametimeeste majas sündis kubjas Hansu viimse lapsena 1859. a. Oskar Lutsu isa H i n d r i k.

1) Vaadeldes rändavaid pilvi, lk. 5.

2) Palamuse kirikuraamatute järgi.

3) Palamuse kihelkond, lk. 24.

Jälgides Lutsu emapoolsete esivanemate elukäiku, satume kirjaniku ettetallatud „Vanadele teeradadele“ (1930). On huvitav märkida, et ta emapoolne vanaisa Mart Jobso hakkas sama Posti talu rentnikuks, mida varem oli pidanud kirjaniku isapoolne vanavanaisa Posti Prits. Nagu teoses „Vanad teerajad“ jutustatakse, olnud vahepeal Oastil (= Postil) rendiperemeheks keegi Tooma-nimeline vanamees. Pärast ta surma rentinud teopoiss Mart Oasti talukoha endale ja hakanud raske tööga oma konte murdma⁴⁾.

Oasti Mardi algkuju Mart Jobso (sünd. 1826) pärines jällegi Viljandi maakonnast, Põltsamaalt, ja ta naine Triinu (sünd. 1830), kirjaniku armastatud vanaema, Kolga-Jaanist. Nad olid asunud Posti tallu elama 1852. a. Eks nad orjanud rentnikena mõisat samuti kui Oasti pere. Tüdruk ja sulane käisid aasta ringi mõisas teol. Kibedal tööajal oli aga kogu pere kuni kaelakandjate lasteni mõisaväljal⁵⁾. Talukoha pärieks ostmine teostus mitmete aastate vältel. Talu ostu-müügi kontrakt sõlmiti lõplikult Nicolai von Oettingen'i ja Mart Jobso vahel 1884. a.⁶⁾.

Lutsu vanaisa Mart ja vanaema Triinu olid ümbruskonna haritumad taluinimesed. Mõlemad olid paar talve koolis käinud: nad oskasid lugeda ja kirjutadagi. Vanaisa Mart pidanud lühikest aega koolmeistri ametit. Kirikhärrale meeldinud ta oma õiglase meele ja ilusa lauluhääle poolest, mistõttu tema hooliks usaldatud mõneks talveks laste õpetamine Järveperas. Sama vaimuerksad ja jutuosavad olnud vanaisa vennad⁷⁾. Perevanemad, mõlemad andekad jutuvestjad, heietasid muistseid lugusid sündinud ja olematuist juhtumusist. Tallu käis aastast-aastasse ajaleht, mida õhinal loeti. Kirikhärralt laenati nii vaimulikke kui ilmlikke raamatuid ja neid loeti pikil talveõhtuil. Harilikult lugenud ajalehte ja juturaamatuid teistele pereisa ise ette, kuna tüted-pojad teinud samal ajal käsitööd⁸⁾.

Kirjaniku vanaema vennad osutasid samuti mõningaid kirjanduslikke kalduvusi. Üks vendadest, Mihkel Sepp, tegi vemmalvärse. Tema loodud laule mäletatakse ja lauldakse veel tänapäev Palamusel. Neist levinumad on „Joogem viina, mehed-naised“ ja „Laadalaul“, millest esimene on ilmunud koguni

4) Vanad teerajad, lk. 64—65.

5) Mihkel Jobso-Vennula teateil.

6) Talu ostu-müügi kontrakt 8. veebr. 1884.

7) Sophia Kimli teateil.

8) Leena Lutsu teateil.

Oskar Luts omaste keskel.
1. Oskar Luts (6-aastane). 2. Vend Arnold. 3. Ema Leena. 4. Isa Hindrik. 5. Vanaema Triinu.
6. Vanaisa Mart.

trükitult⁹⁾. Vanaema teine vend lõbustas pulmadel pidulisi väljamõeldud vestelugudega. Ta andis trükki kaks saksa keelest tõlgitud juttu¹⁰⁾.

2.

Viiskümmend aastat tagasi — 1886. a. detsembrikuu lõpus, teisel jõulupühal v. k. j. „Tänavale ja hüti seina äärde on tekkinud suured lumihanged... Öhtutaevas õhetab ja heidab lumele punaseid jooni... On saabumas uus inimene siia õelusepessa“¹¹⁾).

Nende sõnadega meenutab Luts oma sünni Posti talu vihusaunas, kus ta esimest korda „päikest... õigemini küll — lambivalgust“ nägi 26. detsembril 1886. a. (7. I 1887). Ja paari nädala pärast anti talle Palamuse kirikus¹²⁾ nimeks Oskar. Järgnevail jõuludel tegi väike Oskar põlevate jõuluküünalde valgusel, ölekõrs käes, oma esimesi samme. Hiljem on kirjanik korduvalt peatunud oma sünnipaiga, vihusauna juures, et harduses tagasi mõelda oma eluhakule¹³⁾.

Kuidas sai Kaarepere mõisakupja poeg Hindrik Luts Posti Mardi väimeheks? Ta oli palganud end naabertallu Korvile (= Orvile) tööpoisiks. Siin tutvus ta Posti talu noorima tütre Leenaga (sünd. 1866), kellega ta 23. veebruaril 1886. a. Palamuse kirikus laulatati. Esiailgu asus noorpaar Postile elama. Pärast Oskari sünni valmis talukrundi serval kirjaniku onu Mihkli majake, kuhu mahutati ka Hindrik Lutsu perekond¹⁴⁾.

Kirjanik pole unustanud oma esimest eluaset, Väljaotsa-nimelist majakest. Eriti on talle meelde jäänud, kuidas ta onu Mihkli sepikojas sai silmipaiskuvate sädemete all esimese tuleproovi osaliseks¹⁵⁾.

Noor abielumees Hindrik Luts tegi puutööd. Ta oli ehitus meistreil abiks majade ehitamisel ja valmistas puust majatarbeid. Pikkade kaalutluste järel tärkas tas mõte — asutada kingsepatöökoda. Selleks palkas ta Tartust paar kingsepaselli, nende nõuandel muretses tarvilikud tööriistad ja naha ning pani töökoja käima. Kingsepa-ameti õppis ettevõtja Luts oma sellidelt selgeks¹⁶⁾.

9) Sophia Kimli ja Mihkel Jobso-Vennula teateil.

10) M. Kampmann, Eesti kirjandusloo peajooned III, lk. 227.

11) Vanad teerajad, lk. 16—17.

12) Sophia Kimli teateil.

13) Leena Lutsu teateil.

14) Pr. Leniku ja S. Kimli teateil.

15) Vanad teerajad, lk. 19.

16) L. Lutsu, S. Kimli ja Johanna Lepiku teateil.

Kuid kingsepatöökoja tegevusel polnud väljaäärses majakeses küllalt soodsat pinda. Ei jäänud muud üle kui siirduda P a l a m u s e alevikku poolpimedasse üürikorterisse, nn. „h a l l i m a j j a“. Selles sünges urkataolises majalogudikus algavad Oskar Lutsu varasemad lapsepõlvemälestused. „Praegugi veel tahaksin näha seda urgast, kus seekord käperdasid mu väikesed käd,“ sõnab nukrutsevalt kirjanik. „Ent seda pole enam...“¹⁷⁾. Urka asemel on nägus postkontori hoone.

Uues asukohas laienes märgatavalt töökoja tegevuspiirkond. Tellimusi saabus ümbruskonna talurahvalt, Palamuse ametimeestelt ja koguni mõisnikelt. Kingseppmeister Luts mäletab veel praegu, kuidas ta on valmistanud paruneile säärsaapaid ja mõisapreilidele „spiilnahast“ pidukingi. Tulusid lisanes niivõrd, et Hindrik Luts võis endale ehitada veskijärve äärde ruumika maja¹⁸⁾.

Oskar Lutsu ei huvitanud kingsepa-amet. Varases lapsepõlves on ta ometi saapakantsi nahatükkidest kokku kleepinud. Nii teeninud ta endale vähekeese taskuraha. Juba põlvepikkuse poisina osutas ta vaimset taipu. Kingsepalaua ääres istudes püüdis ta isal abiks olla arvete tegemisel, et isa raha tagasiandmisel ei eksiks.

Nii välimuselt kui iseloomult oli Luts oma e m a s s e ja emapoolseisse vanavanemaisse. Ta oli väikese kasvuga, hallikas-siniste silmadega, argliku ja tagasihoidliku tegumoega¹⁹⁾. Nagu kirjanik ise mainib: „Minus pesitseb ema arglik veri“²⁰⁾.

Kui Oskar Postile läks, kohtlesid vanaisa ja vanaema teda erilise hellusega. Vanaisa, kellel oli loomupärast huumorimeelt, jutustas poisile kentsakaid lugusid. Veelgi suurem oli vanaema juturepertuaar. Seda teadis väike Oskar, seepärast palus ta järelejätmatult: „Jutusta, vanaema, mulle jutukesi!“ Kõige enam olnud ta huvitatud sünninud loost „S õ d a L e i p z i g i l i n n a a l l“, mida vanaema on talle kümneid kordi jutustanud²¹⁾. „Kena legend S i n i a l l i k a s t, S o o - t u l u k e s e s t — needki on temalt pärit,“ lausub kirjanik, tagasi mõteldes vanaema jutustatud lugudele, mille päritolu jäänud talle teadmatuks²²⁾.

17) Vanad teerajad, lk. 106.

18) Hindrik Lutsu teateil.

19) Leena Lutsu teateil.

20) Vanad teerajad, lk. 124.

21) Leena Lutsu ja Sophia Kimli teateil.

22) Talvised teed, lk. 52.

Kuid vanaema ei piirdunud ainult muinaslugude jutustamisega, vaid ta hoolitses ka poisi kehakinnituse eest. Ta viis Oskari sahvrisse ja õhutas teda roogi maitsma: „Söö, Oskar, joo, Oskar!“²³⁾.

3.

Nupukas Oskar õppis kodus nagu iseenesest rehkendama, samuti lugema. Tähtede õppimisel oli tal juhiks ema, kes oli kolm talve käinud Änküla koolis. Kuueaastasena oskas Luts juba lugeda näppusattuvaid raamatuid ja ajalehti. Et poisi südamesoovile vastu tulla, panid vanemad ta seitsmendal eluaastal Änküla kooli²⁴⁾.

Tookordne koolmeister Aadu Jukk (= Uuk) mäletab veel, kuidas poisipõngerjas Luts õppinud tema juures. Ta istunud esimeses pingis, olnud väga terane, sõrm olnud nagu tikk püsti, et koolmeistri küsimustele vastata. „Talviseilteil“ saatnud teda suur ulakas poiss August Soomelt, arvatavasti Silbe Tõnise poeg Luteruse teisik. Mõnikord loopinud ta kooliteel väikest Lutsu lumepallidega, mispärast saanud koolmeistri käest naha peale. See üleannetu poisikolask surnud nooreas. Sel puhul pole avameelne praost Sielmann suutnud heameelt varjata. Ta ütelnud noormehe kirstupanekul: „Õnn oli, et ära suri“²⁵⁾.

Tollal oli külakoolis raskuspunkt langetatud usuõpetusele — katekismusele, piiblitugudele ja kirikulauludele. Nende tuupimiseks pühendati suurem osa tunde. Riigivalitsuse nõudel jagati õpilastele ka algteadmisi vene keeles. Igatahes ei valmistanud õpingud Lutsule mingeid raskusi, ehkki ta oli kaasõpilasist 3—6 aasta võrra noorem. Ta kuulunud edasipüüdlikumate õpilaste hulka.

Külakooli õpilaste teadmisi ei hinnanud mitte koolmeister, vaid kohalik pastor Burchard Georg Sielmann, kes igal kevadel ilmus köster Nieländeri saatel kooli katsuma. Revideerimisel jättis praosti-härra säärase mulje, nagu jääks ta õppimisega täiesti rahule, kuid hindamisel oli ta äärmiselt vali: nulle ja ühtesid ei saanud ta kuidagi vältida. Nii on ta hinnanud pisi-kese Oskar Lutsu teadmisi järgmiselt: lugemine 2, piiblitlood 3—2, katekismus 3—2, kirjutamine 2. Neile hindetele on ta lisanud märkuse: „Päris k[uraasikas] poiss“²⁶⁾. Väljapandud hin-

23) Oskar Lutsu teateil.

24) Leena Lutsu teateil.

25) Aadu Jukki teateil.

26) Enküla koolilaste nimekiri 1894/95. Palamuse kiriku arhiivis.

nete alusel seisab kaheksa-aastane Luts nii mõnestki vanemast õpilasest ees.

Praost Sielmann oli koha peal tuntud energilise koolikordajana. Tänu tema ettevõtlikkusele töötasid Palamuse koolid edukamalt kui muis kihelkonnis. Seetõttu võisid ka Lutsu vanemad omandada tolle aja kohta võrdlemisi keskpärase koolihariduse²⁷⁾.

Oskar Luts käis Änküla koolis ainult ühe talve (1894/95). Neist väheseist eelteadmist piisas Palamuse kõstri- ehk kihelkonnakooli astumiseks. Uus õppeasutus sarnles mitmeti Änküla kooliga. Esikohal oli siingi „puhas jumalasõna, piiblimood ja katekismus“²⁸⁾. Samuti olid samasse ahtasse klassiruumi koondatud õpilased kõigist õppeaastaist. Kuid õppetöö toimus Palamuse kihelkonnakoolis regulaarselt ja süstemaatilisel, sest kooliõpetajad polnud nii seotud kõrvalülesannetega kui Änküla koolmeister Jukk. Palamuse kihelkonnakooli vilunud õpetajaks oli tasakaalukas ning rahulik Ludvig Roose, kes õpetas vene keelt ja matemaatikat. Tema nõudlikes kätes sai Oskar Luts hea koolituse vene keeles. Roose tundidel tärkas temas huvi vene kirjanduse vastu. Visalt aga edenes Luts matemaatikas, sest tal puudus „matemaatiline närv“. Ägedaloomuline kõster Nielande (= Lender) õpetas Lutsule usuõpetust, kirikulaulude laulmist ja eesti keelt. Pühakirja tuupimine ei pakkunud talle erilist lusti, kuid emakeele tunnid kis-kusid teda kaasa.

Emakeelne kirjandus oli Lutsu harrastusalaks juba varasemast lapseõlvest saadik. Suure andumusega luges ta kihelkonnakooli aastail Bornhöhe „Tasujat“ ja Ed. Vilde naljajutte. Samuti haaranud teda indiaanlaste seikluste romantika²⁹⁾.

Palamuse kihelkonnakool, kus õppis väga erilaadseid õpilastüüpe, jättis palju kustumatuid jälgi noore Lutsu hinge. Neid rikkalikke mälestusi kasustas ta hiljem Tootsi-lugude loomisel ja mälestusteoste koostamisel. Kurva juhtumina on püsinud kirjanikul meeles väikese valgepäise venna Arnoldi surm sarlakisse. Lutski oli raskesti haige, kuid paranes siiski³⁰⁾.

Oskar Luts käis kihelkonnakoolis neli talve (1895—1899) ja lõpetas selle parima tunnistusega. Et ta oli alles kaheteistkümnenaastane, ei võetud teda naaberkihelkonnakooli eksameile. Nii ei saanudki Luts sellekohast kihelkonnakooli lõpudiplomit.

27) Õp. Keremi ja S. Kimli teateil.

28) Vaadeldes rändavaid pilvi, lk. 17.

29) Oskar Lutsu teateil.

30) Leena Lutsu teateil.

Isa nõuandel hakkas Luts Palamuse veskiomaniku Gold-bergi (= Grossbergi) poja juures valmistuma Tartu reaalkooli sisseastumise eksameile. Sügisel 1899 oli Luts aegsasti Tartus. Tädi Striegeli ja härra Rastorgujevi vahendusel pääses ta eksameile ja nende sooritamisega Tartu reaalkooli teise põhiklassi³¹⁾. Reaalkoolis ei võitnud vaikseloormuline Luts millegi muuga kaaslaste tähelepanu kui oma kirjanditega. Tema humoristliku klassitöö ettelugemisel sattus klassirahvas kohati väga lõbusasse meeleollu, mis viitab juba tookordse Lutsu huumorimeelele. Vahetunnis sooviti talle kirjandusliku tegevuse alguse puhul õnne³²⁾.

Reaalkoolis üha avardus Lutsu kirjanduslik huvipiirkond. Õpetajaskonnas leidis innustunud kirjandusinimesi, kes õpilasi juhtisid saksa ja vene klassikute juurde. Noor Luts ei piirdunud kohustusliku lektüüri-ga, vaid ahmis kodus kõiki silmahak-kavaid teoseid lugeda. Tähelepanudava õhinaga luges ta Ed. Vilde romaani „Külmale maa-le“, mis jättis tasse sügava elamuse³³⁾, A. Kitzbergi näidendeid ja külajutte ning „Kalevipoega“, mille ta ostis endale reaalkooli IV klassis. Maailmakirjandusest oli ta vangistatud Cervantes'e „Don Quixote'ist“ ja Rabelais „Gargantuast“. Suure huviga luges Luts ka Dickensi, Kiplingi, Maupassant'i ja Hamsuni teoseid, kui-võrd need olid talle kättesaadavad saksa- ja venekeelses tõlkes³⁴⁾.

Kirjandus, keeled, ajalugu, loodusteadus — need olid reaalkoolis Lutsu lemmikained, milles ta osutas kõigis klassides häid teadmisi. Kuid matemaatikas, eriti algebras, ei tahtnud ta vedu võtta. Neljanda klassi lõpetamisel määrati talle eksam algebras, mille õiendamine sügisel ebaõnnestus. Härra Rastorgujevi eestkostel sai ta reaalkooli neljanda klassi lõputunnistuse. Nii lahkus 1902. a. sügisel Luts lõplikult koolist ja hakkas eratundidel ladina keelt tuupima, et pääseda apteekriametisse³⁵⁾.

4.

Õiendanud eksternina ladina keele eksami Aleksandri gümnaasiumi juures ümmargusele viiele, võeti ta Tartu Kivisilla-äärsesse Kõhleri apteeki õpipoisiks. „Ladina köök“ nõudis alatist liikvelolemist, seejuures külmas ja röskes ruumis,

31) Johanna Lepiku ja S. Kimli teateil.

32) Oskar Lutsu teateil.

33) „Looming“ 1936, lk. 56.

34) Oskar Lutsu teateil.

35) Leena Lutsu ja Johanna Lepiku teateil.

kus sai alguse reuma, mille küüsis on kirjanik vaevelnud juba aastakümneid. Peale neljateistkümnetunnilist tööpäeva ja püsti jalul seismist tuli öösitigi poolärkvel olla...³⁶⁾.

Ent piskuid puhketunde ei veeda Luts kasutult. Ta käib „Vanemuises“ August Viera lavastatud näitemänge jälgimas ja „Handwerkervereinis“ vaatab saksakeelseid etendusi: Schilleri „Röövleid“, Gutzkow' „Uriel Acosta't“ ja oopereid. Härra Rastorgujev avab talle oma biblioteegi ja tutvustab lugemishimulist noorukit maailmaliteratuuri paremikuga. Sellest kirjutab Luts: „Loen Shakespeare'i, Molière'i, Racine'i (muidugi saksakeelses tõlkes), Goethet, Schillerit, Lessingit ja teisigi välismaa klassikuid. Venelasist olen vaimustatud esmajoones muidugi Gogolist, kuid õgin ka Puškinit, Lermontovi ja Tolstoid“³⁷⁾. Klassilise kirjanduse kõrval loeb Luts saksakeelseid ajakirju: „Das Buch für Alle“, „Reclams Universum“, „Von Land zu Land“ jt.³⁸⁾.

Mingi pahanduse pärast lahkub Luts 1905. a. lõpul Köhleri apteegist ja asub maale vanemate juurde, kes olid vahepeal endale R a k k e Miku talu ostnud³⁹⁾. Siit siirdub ta 1906. a. jaanuaris N a r v a Biedermann'i apteeki. Ta külastab sageli „Võitleja“ teatrit, kus etendatakse Lermontovi „Maskeraadi“ ja Minna Canth'i draamasid. Nähtud lavateoste tõukel katsub Lutski näidendit koostada⁴⁰⁾.

Sama aasta maikuus on Luts jälle T a r t u s Köhleri apteegis. Ta täiendab oma teadmisi rohuteaduse alal ja 1907. a. varakevadel õiendab Tartu ülikooli juures proviisori abilise eksami. Tekib uuesti tüli Köhleriga — ja Luts lahkub teiskordselt Kivisilla apteegist. Maal saab ta enam mahti pühenduda kirjandusele. Ta loeb saksakeelses tõlkes norra suurmeistrite I b s e n i ja B j ö r n s o n i lavateoseid. Mõne nädala vältel kirjutab ta ise nelja- või viievaatuselise draama „J o o s e p Ä r k l a“ ja viib käsikirja Tartu „Vanemuise“ direktorile Karl Menningule läbi vaatamiseks. Kuid asjatundjad tunnustasid töö nõrgaks ja saatsid käsikirja autorile tagasi⁴¹⁾.

1907. a. pikil sügiseõhtuil hakkab Luts igavuse ettekäändel oma mälestusi P a l a m u s e kihelkonnakoolist paberile panema. Ema märkab, et poiss aina kirjutab ja töölonga

36) Oskar Lutsu teateil.

37) Ladina köök, lk. 165.

38) Sealsamas, lk. 166.

39) Oskar Lutsu teateil.

40) Kuninga kübar, lk. 6—10.

41) Kirjaniku teateil.

sugugi ei liiguta. Ta küsib uudishimust aetuna: „Oskar, mis sa ükslugu kirjutad?“ — „Ah, niisama,“ on vastuseks ⁴²⁾). Oma nooremale vennale usaldab aga autor valmiskirjutatud peatükke ette lugeda. Väike vend kuulab neid veidraid lugusid ja siis turtsatab naerma ⁴³⁾).

Isa soovil katkestab Luts 1908. a. algul vähetasuva kirjanikuameti (vt. J. Roosi artikkel „O. Lutsu varasem kirjanduslik toodang“) ja läheb Tallinna Oppermann'i pärijate apteeki proviisori abiliseks, kaasa võttes „Kevade“ pooliku käsikirja. Siin tutvub ta ajakirjanikega. Maksuta kaastööna sepitseb Luts lühijutte „Päevalehele“ ja vahetevahel jätkab „Kevade“ kirjutamist. Tähelepanevahel huviga jälgib ta „Estonias“ eesti lavakuulsuste kunstilist mängu, mis on talle tänuväärseks eelkooliks lavatehnika tundmaõppimisel ⁴⁴⁾).

Tegelemise Oppermann'i apteegis katkestab ootamatult sõjaväeteenistusse minek. Olles teadmatuses, millisesse väeossa ta saadetakse, veedab Luts 1908. a. lõpu Rakkese Miku talus, lükki-des paberile ridu oma koolimälestusist. „Igatahes kirjutatan ma „Kevadet“ rohkem oma ajaviiteks ja lõbuks kui lootuses, et sellest kunagi saab trükitud raamat“ ⁴⁵⁾).

1909. a. jaanuaris sõidab Luts kroonuteenistusse Poolamaale ja sealt kuu aja pärast Peterburi sõjaväe arstiringkonna käsutusse, kuhu jääb ligikaudu kaheks aastaks. Töötades Peterburis sõjaväe-apteegi proviisori abilisena jääb tal vähe aega kirjanduslikeks harrastusiks. Kevade tulekul satub Luts hoogu kaasavõetud „Kevade“ käsikirjast ja hakkab varahommikuti, kui kaaselanikud alles magavad, oma tööd jätkama. Asi ulatub staabikapteni kõrvu, kes võtab käsikirja enda kätte, et järele vaadata, kas see ei sisalda midagi poliitikast. Hiljem saab Luts oma süütud koolimälestused tagasi ⁴⁶⁾).

5.

Lutsu kirjandusliku loomingu pöördepunktiks on 1912. aasta. Vabanenud kroonuteenistusest, sõidab ta 1911. a. sügisel Tartu rohuteadust studeerima. Rahapuuduse sunnil asub ta teenistuskohale apteegis, Uueturu ja Riia tänava nurgal. Vahepeal on „Kevade“ käsikirjana valminud. Kuid ei leidu kirjastajat, kes riskiks tundmata autori noorpõlvemälestusi trükkis avaldada.

42) Leena Lutsu teateil.

43) Kuninga kübar, lk. 33.

44) Oskar Lutsu teateil.

45) Kuninga kübar, lk. 59.

46) Sealsamas, lk. 149—154.

Lutsul ei jää muud üle kui õnne katsuda „oma kulu ja kirjadega“. Ta laenab apteegiomanikult palga arvel viiskümmend rubla ja laseb käsikirja „Postimehe“ juures trükkida.

„Kevade“ I ilmus 1912. a. novembri algul 2100 eksemplaris ja jäi „Postimehe“ pealattu müügiks. Kirjastusäri „Postimees“ hoolitses kõigiti raamatu reklaamimise ja tutvustamise eest. Kohe pärast „Kevade“ I ilmumist avaldati „Postimehes“ 6. nov. 1912. a. A. Jürgensteini kiitev arvustus, milles mainiti muuseas järgmist: „Jälle hulga aja tagant raamat, mida kasvava häämeelega võid lõpuni lugeda. Selle läbi on kirjanikul võimalikuks saanud meile julge käega iseloomusid joonistada, mis meie silmade ees elavad ja liiguvad. Peab ka tunnistama, et kirjanik keelega mitte kõige suurema hoolega ümber käinud ei ole ja temal seda külge edaspidi enam tuleb läbi töötada. Temal on palju andi elu tähele panna ja inimesi kujutada, armastuse ja osavõtmisega kujutada ja lukkupandud tundeilma sisse tungida“⁴⁷⁾). Nagu eelolevaist lauseist nähtub, pole Jürgensteini arvustus kirjutatud ja avaldatud raamatu levitamise tagamõttega, vaid selles on kokkuvõtlikult tähistatud „Kevade“ head küljed ja puudused.

Oskar Luts sai üle-öö kuulsaks „Kevade“ I-ga, „pildikes-tega koolipõlvest“. Seda 60-kopikalist noorsooraamatut levis lühikese aja kestel sadades eksemplares. Kirjanik mäletab, et „Postimees“ on müünud hallikaanelist konnakapsaga ilustatud „Kevade“ I ainuüksi jõululaupäeval 1912 kakssada eksemplari⁴⁸⁾), mis on enneolematu minek meie raamatuturul. Seni on ilmunud „Kevade“ I neljas trükis. Võime liialdamata väita, et Lutsu esikteost on levinud rohkem kui ühtki teist käesoleval sajandil ilmunud eesti ilukirjanduslikku teost. Eesti Kirjanduse Seltsi auhindamiskomisjon määras autorile „Kevade“ I eest 50 rubla ergutusauhinnaks⁴⁹⁾).

Aasta pärast (1913) ilmus „Kevade“ teine osa — nüüd juba „Noor-Eesti“ kirjastusel. Raamat sai pea sama suure menu osaliseks nagu esimenegi osa.

„Kevaded“ on murrangulise tähtsusega rahvaraamatud eesti kirjanduses. Neis realistlikku laadi teoseis väljendus sootu optimistlikum elutunne ja hingestatum õhkkond kui tolle aja ühiskondlikke probleeme käsitlevas jututoodangus. Lugejaskonda veetlesid kujukalt joonistatud õpilastüübid ja see südamesoe ning värske huumor, mida peitsid endas „Kevaded“. Unustamatult jäid meelde „Kevade“ mõlema osa kandvamad kujud:

47) Postimees 1912, nr. 258.

48) Tänapäev 1935, nr. 1.

49) Eesti Kirjandus 1913, lk. 76—77.

hellahingeline unistaja Arno Tali, rõugearmiline vembupoiss Joosep Toots, punajuukseline Kiir, flegmaatiline Tõnison, suletud hingega Raja Teele, kandlemängija Imelik ja ägedaloomuline Kuslap. Veel enam pälvisid tähelepanu kentsakad juhtumused sest omapärasest koolist ja nende vahele põimitud nukrutsevad meeleolud.

Osalt loomistarbust, osalt lugejaskonna pealekäimisel jätkas Luts Tootsi-lugude sarja. Vähemate vaheaegade järel ilmusid temalt: „Suvi“ (I 1918, II 1919), „Tootsi pulm“ (1921) ja „Äripäev“ (1924). Nimetatud teoseis esinevad küll samad tegelased, kuid neid pole kujutatud säärase plastilisusega kui „Kevadeis“. Samuti ei anna kõnesolevad jutud tunnistust sellest ladasast jutustamisoskusest, sundimatust huumorist ega leebest nukrameelsusest, mis on omased Lutsu pildikestele koolipõlvest. Vestelaadilised jutustused „Tootsi pulm“ ja „Äripäev“ kannavad eelkõige süvenematusse ja ruttamise pitsert, mis nende kunstilist väärtust suuresti kahandab.

Tootsi-lood, eriti „Kevade“ I ja II, põhinevad kirjaniku isiklikel mälestusil Palamuse kihelkonnakoolist ja selle lähemast ümbrusest. Võib eksimatult väita, et Tootsi-lugude kunstiküpsema osa moodustavad need teosed, mis sisaldavad rohkem tõsielulisi elemente ja reaalseid inimitüüpe. Elulähedus ja kunsti lähedus käivad siin käsikäes.

Otsides Tootsi-lugude algkujusid, hakkab esmalt silma meelikõitev Arno Tali kuju. Pole mingit kahtlust, et selle õrnahingelise, unistava ja idealistliku nooruki isikus on palju autorist endast. Nukrutsev Arno „Kevadest“ ja araloomuline Andres Alamuselt on teineteisele nii lähedased, et neid raske on eraldada. Kui Andres ütleb etteheitvalt endale: „Kui palju teisigi häid inimesi ma olen endast võõrutanud oma argtuse, ise loomu kinnisuse ja laiskuse tõttu“⁵⁰⁾, siis võib sama ütluse täiel määral omistada armastuses pettunud Arno Talile, kes otsib lohutust üksindusest. Nagu Arnole oli rehkendus raske, nii pidi ka Andres reaalkoolis matemaatikaga asjatult pead murdma. Lutsule endale on aga matemaatika niivõrd vastumeelseks muutunud, et matemaatika õpperaamatute autorid tunduvad talle isiklike vihavaenlastena⁵¹⁾.

Tembutaja ja indiaanlasteromantika harrastaja Joosep Tootsi prototüübiks on Volde mar Tootson (sünd. Kuremaal 17. II 1885). See ulakas ja üleannetu poiss saanud Pala-

50) Ladina köök, lk. 16.

51) Oskar Lutsu teateil.

muse kihelkonnakoolis hakkama igasuguste vempudega. Tal olnud elulusti ja julgust, nii et ükski ebaõnnestumine pole teda heidutanud. Noormehena rändas ta Venemaale, naitus seal ja teotses mõisavalitsejana ning suri 1920. a.⁵²⁾

Raja Teelega omanud ühiseid iseloomujooni A d e l e P ä r t e l p o e g Palamuselt (sünd. 1. VIII 1890). See mõistlik, vaiksloomuline neiu ei naitunud muidugi tormaka Tootsoniga, vaid taluperemehe poja Osvald Koll'iga, kellega ta sõitis 1927. a. Ees- tist Austraaliasse⁵³⁾.

Õpilastüüpide kõrval kerkib Tootsi-lugudes ilmekalt esile napsutaja kellamehe Kristjan Lible kuju. Selle tüübi joonistamisel on kirjanikul silme ees seisnud Palamuse kiriku kellamees K r i s t j a n L i l l (sünd. Luual a. 1862). Tema kohta leidub kiriku personaalraamatus märkus, et ta olnud eeskujulike vane- mate laps, aga on põhja läinud joomise ja halva seltskonna läbi⁵⁴⁾. Rahvatraditsioon jutustab, et Kristjan Lill hakanud jooma õnnetu armastuse pärast. Lible taoliselt olnud ta alati purjus. Viimast korda lõi ta Palamuse kiriku kella 1906. a. jõulu- õhtul. Samal jõuluööl suri ta joobnuna Viru talu põlevas sau- nas. Luts esitab täiesti tõetruu pildi ühe silmaga kellamehest Lillest.

Tootsi-lugudes on mõttekujutuslikud tegelased siiski suures ülekaalus tegelikus elus nähtud tüüpidest. Samuti on selle jutu- sarja põhisündmused eranditult autori poolt välja mõeldud.

Lutsu „Kevade“ on eesti rahvaraamat selle sõna kõige otse- semas tähenduses. See voolavas stiilis loodud meistriteos on kümneid tuhandeid eesti noori ja täiskasvanuid lõbustanud, kunstiliselt arendanud ja neid juhatanud meie kirjandussalvede juurde. „Kevade“ karakterised kujud Arno Tali ja Joosep Toots võistlevad oma tuntuelt „Tõe ja õiguse“ Andrese ja Pearuga.

6.

Ühel ajal jutukirjandusega debüteeris Luts ka näidenditega. Peterburis koostas ta 1911. a. kolmevaatuselise lustmängu „Pil- dikesed P a u n v e r e s t“, seejuures kasustades jällegi isiklikke tähelepanekuid Palamuse tuletõrjeseltsi tegevusest, ja lähetas selle Eesti Kirjanduse Seltsi korraldatud näitemängude-võistlu- sele. Arvestades näidendi elava huumoriga tabatud kujusid, rah-

52) Aadu Jukki teateil. Ajalised andmed Palamuse kirikuraama- tute järgi.

53) A. Keremi ja K. Kimli teateil.

54) A. Keremi kiri 4. I 1937.

valikku keelt ja näitelavalist elevust, määras toimkond autorile 100 rubla ergutus-auhinnaks ⁵⁵⁾.

Saadud ergutusraha julgustas noort Lutsu teotsema näitekirjanduse alal. Rahvaviiside kogumise heaks korraldatud peol 1912. a. tuli esietendusele ta ühevaatuseline külajant „K a p s a - p ä ä“, mis 1913. a. ilmus trükis ja mida 1927. a. trükiti juba neljandat korda. See rekordiline menu oli tingitud eeskätt näidendi lihtsa ainetiku õnnestunud käsitlusest, rahvapärasest dialoogist ja kaasakiskuvast huumorist.

„Kapsapääga“ võitis Luts teatrihuvilise publiku üldise tähelepanu ja heakskiitmise. Üksmeelselt hinnati ta heatahtlikku huumorit ja sujuvalt arenevat dialoogi. „See humor ja südame-likkus kokku ühes lihtsa, kaasasündinud jutustuse andega moodustavadki selle meeldivuse ja veetluse, mis hr. Lutsu toodetest välja läheb ja meid meeldivalt üllatab,“ kirjutas J. A [avik] „Kapsapää“ ettekande puhul ⁵⁶⁾.

Vähem tagajärgi saavutas Luts tõsisesisulisel draama alal. Tema kolmevaatuseline draama „L a u l õ n n e s t“ (1913) ei kujunda tervikulist ja mõjusat lavateost stiililise kahepalgelisuse, tegevustiku lõtvuse ja psühholoogilise ebausutavuse tõttu. Ometi etendati seda romantilis-realistlikku näidendit üsna suure eduga „Libahundi“ ja „Pisuhänna“ kõrval ajavahemikus 1913—1920.

Lutsu paljudest ühevaatuselistest näidendeist eralduvad eri gruppi ta sümbolistlikud ja muinasloolised väikepalad, nagu „M a h a j ä e t u d m a j a“ (1914), „S o o t u l u k e“, „S i n i h a l l i k“ ja „Ü l e m i s t e v a n a k e“ (kõik a. 1919). Sümbolismi juhatas Lutsu M a e t e r l i n c k, kelle lavateoseid ta erilise huviga luges ⁵⁷⁾. Kirjanik mäletab, et „Mahajäetud maja“ idee tärganud tal Tartu lähedal maal, kus ta vaadelnud vana lagunud maja maantee ääres. „Sootuluke“ ja „Sinihallik“ põhinevad vanaemalt kuulud rahvajuttudel ning „Ülemiste vanake“ — üldtuntud muinasjutul. Lutsu muinasloolised näendid on olnud paljumängitavaiks paladeks lastetendusil.

Laiema publiku „naerunärvi“ erutamiseks kirjutas Luts säära- rased jantlikud palad nagu „Ä r i m e h e d“ (1913), „P ä r i j a d“ (1915), „K a l e v i k o j u t u l e k“ (1919) jt. Neil naljandeil ei ole küll erikaalulist kunstilist väärtust, kuid oma vestelise ainega kiskusid nad vaatlejaskonda kaasa.

55) Eesti Kirjandus 1912, lk. 165—169.

56) Postimees 1913, nr. 9.

57) O. Lutsult saadud teateil.

Lutsu kunstiküpsemas novellis „Kirjutatud on...“ (1914, II tr. 1920. a. pealkirjaga „Soo“) on täielikult realistlik stiil sulandunud romantilis-sümbolistlikuga. Uudisena käsitleb autor siin soo-ainet, mis esmakordselt esines Tuglase „Jumala saares“. Mustav põhjatu soo omandab ses novellis sümbolistliku tähenduse, selle salapärasus ja hukutavus loob müstilise ja unenäolise meeleolu, millele peavad paratamatult alistuma tegelased. Novelli süžee jälgimist häirib kompositsiooniline koondamatus. „Soo“ peategelane, unistava hingeeluga boheemlane-esteet, on mõnevõrra hingesugulane Arno Taliga.

Oleme jõudnud Lutsu pehme eeleegilise põhitooniga lühijutustuste juurde; neist olgu nimetatud „Kirjad Maariale“ (1919), „Karavaan“ (1920) ja „Harald tegutseb“ (1921), mis autorile endale kõige enam imponeerivad. Need novellid, milles kujutatakse peateemana abielutraagikat, on loodud mina-vormis. Luts kahetseb, et sellised intiimainelised minanovellid on laiemal lugejaskonnal jäänud kahe silma vahele.

Noorsoo lemmikraamatud on Lutsu kaks südamesooja lastejuttu „Inderlin“ ja „Nukitsamees“ (mõlemad a. 1920). Esimeses kõneldakse väikese pojakese Inderliniga vaevarikast matkast Venemaalt Tartu. Inderlinile ongi jutustatud muinasjutt „Nukitsamees“, milles kõneldakse kahest metsa eksinud lapsest ja nukitsatega sarvilise pojast.

Omaette jutusarja moodustavad viis iseseisvat jutustust: „Andrese elukäik“ (1923), „Iiling“ (1924). „Olga Nukrus“, „Ants Lintner“ (1926) ja „Õpilane Valter“ (1927), milles käsitletakse üksikute tavaliste inimeste saatusi. Vaadeldavate teoste peategelasil on palju sarnaseid jooni: nad kõik pärinevad väikekoodanlikust miljööst ja on elukutselt harilikud ametnikud või käsitöölised. Neile on karakterne õrn unistav hing ja abitu teovõimetus, mis põhjustavad nende kannatusi. Kirjanik on osavõtlikult ja kaasatundvalt nende elusaatusi kujutanud. Seda laadi teoste loomiseks sai Luts tõuke inglise kirjanikult Dickens'ilt, kelle „David Copperfieldi“ mõju võib märgata „Andrese elukäigus“. Ent viimane teos sisaldab ka rohkesti autobiograafilisi jooni, kirjaniku isiklikke elamusi, eriti mis puutub apteegi töörežiimisse. Andres Süvalepa nukker ja õrn loomus meenutab ses jutustuses autori esikteosest Arno Talit ja „Ladina köögi“ Andrest. Luts ise kinnitab, et ta sümpaatse proviisori abilise Baumanni tüübi on kujundanud „Ladina köögis“ tõetruult esita-

tud kunstikalduvustega sõbraliku laborandi Piilbergi eeskujul, kelle heatahtlikel näpunäitel ta õppis Köhler'i (=Hirschfeldt'i) apteegis rohuteadust.

Nalja-Lutsu sule all on valminud följetonid ja groteskid, mida sisaldavad vesteloolised raamatud „V ä h k m a n n j a K o“ (1922), „K i r j a m a p p“ ja „T u l i l i l i“ (1924), „V a n a k ü b a r“ (1927) ja „K u i d a s e l a t e?“ (1930). Neis kergesisulistest följetonides esitab autor rahvale naermiseks veidraid elujuhtumusi ja naeruvääristab tagasihoidliku huumoriga linna- ja maatõusikute tarkrumalust.

Lutsu viimase aja jutustusis „T a g a h o o v i s“ (1933) ja „V a i k n e n u r g a k e“ (1934) on huvitulipunkti asetatud aguli kõrvalised urkad oma tähtsusetute elanikega, nendevaheliste kokkupõrgetega ja päevast-päeva veeteerimisega. Elupiltide kujutamisele ongi langetatud pearõhk neis novelles, kusjuures aga ideeline pool jääb hoopis tagaplaanile. Need huviküllased episoodid agulirahvast on pakkunud tänuväärset materjali rahvalikeks dramatiseeringuiks.

8.

50-aastasesse ikka jõudnud Oskar Luts on hoidunud käidud elutee kestel eemale kirjanduslikest moevooludest ja kirjanike ühiseist üritusist ideoloogiliste eesmärkide taotlemisel ja teostamisel. Ta on tallanud oma iseseisvat rada ja kuulunud enne kõike iseenda tõekspidamiste kutset.

Nii elus kui kirjanduses on teda esmajoones huvitanud i n i m e n e. Nagu ta 8-köiteline ilukirjanduslik mälestusteseeria osutab, oskab Luts inimesi ja nende sisemaailma tähele panna, inimesist aru saada ja veel paremini neid kujutada. Inimtegevusi ja hingeavaldusi püüab ta edasi anda võimaliku lihtsuse ja selgusega, et lugejal oleks hõlpus ja mõnus jälgida inimest tema igapäevaseis askeldusis.

Luts ei koorma oma teoseid ühiskondliku probleemistikuga ega ideelise ballastiga, vaid koondab kogu tähelepanu elule ja selle kandjale inimesele. Loomupärane jutustamisladusus võimaldab tal isegi elu keerdküsimusi esitada harukordses lihtsuses ja päevaselguses.

Kuid ärgu mõeldagu, et Luts loob jutustusi ja näidendeid nagu käisest puistates. Ei, temalt nõuab aine leidmine ja selle kunstiline kujundamine suurt vaimset pingutust, samuti eeldab esialgne sõnastamine silumist ja voolumist, et teos stiililiselt kirjanikku ennast rahuldaks.

Ainekäsitles on Luts mõõdukas realist, nagu ta ka ise ennast nimetab. Kuid sageli sugeneb ta teostesse ka ähmast sümbolismi ja lüürilist sentimentalismi.

Elukujutaja Lutsu tegelased ei mõtle sotsiaalselt, vaid armastavad passiivselt tagasi vaadata oma mineviku elamustele. Seetõttu on ta toodangus esikohal memuaarilised ained.

Oskar Luts on loonud 25 aasta kestel (1912—1937) üle viie kümne teose, s. o. à 2 teost aastas. Nüüd, kus ta on asunud oma mugavasse kodusse elama, loodame, et ta toodang, olles kantud senisest ladusast jutustamisoskusest, värskest huumorist ja nukrutsevast toonist, muutub üha kunstihedamaks.

K. Mihkla.

O. LUTSU VARASEM KIRJANDUSLIK TOODANG.

O. Lutsu kirjandusliku tegevuse alguseks on märgitud ühelt poolt 1904. a., teiselt poolt 1912. a., mil ilmus tema jutustus „Kevade“ I. Need ajatähistused pole täpselt õiged kumbki. On tõsi, et Luts hakkas kirjanduse alal katsetama juba varases nooruses: esimesed sellekohased sepitsused sündisid Palamuse kihelkonnakoolis ja jätkusid Tartu reaalkoolis. Kuid need jäid enesele ja ei ilmunud trükis. Esimese pala ilmumine langeb 1907. aastasse, millega siis tulebki tähistada Lutsu kirjandusliku tegevuse algust. 1907. a. peab ka kirjanik ise oma kirjandusliku tegevuse algaastaks. Miks mõnelt poolt alles 1912. a. on peetud Lutsu esimese töö ilmunisajaks, oleneb nähtavasti sellest, et kirjanik esialgu kirjutab *T o o m a s O s k a r i* (*T h o m a s O s k a r y*) varjunime all. Viimase varjunime taha on ta peitnud end kogu oma varasema loomingu kestes.

Luts algas oma kirjanduslikku tegevust luuletajana, mis paistab mõnelegi uskumatuna, kuid ometi on see nii. Kirjanik ise vabandab oma „väaratust“ sellega, et harilikult paljud sõnasepad algavad luuletamisega.

Tema esimeseks trükitud kirjanduspalaks osutub luuletus „Elu“, mis ilmus ajalehes „Postimees“ 1907. a. veebruarikuu 28. päeval (u. k.) nr. 38, seega 30 aastat tagasi. Luuletus on loodud 13. veebruaril (u. k.) samal aastal, nagu näha daatumist, mis luuletusele juurde lisatud. See koosneb 6 salmist, millest 5 on neljavärsilised ja 1 viievärsiline. Luuletuse esimene salm, mis kordub ka lõpus, kõlab järgmiselt:

Üks ainus silmapilk on elu,
kahest igavikust piiratud:
Üks nendest see, mis enne oli,
Ja teine, mis on pärast meid.

Tahtes anda õpetust vanainimese toonis, arutleb autor, et elu on üksainus hetk; see möödub kiiresti ja ei tule enam tagasi. Kuid enne kui jõuab öö, on meil palju ära teha, mida tegemata ei või jätta. Elu on töötamiseks, mitte unistamiseks.

Niisama algeline ja kulunud kui on see luuletus oma ainelt ja sisult, on ta seda ka vormilt. Mõtted on igapäevased, meeolu kahvatu, riim puudub peaaegu täiesti, rütm on reeglipäratu, luulekeel ilmetu. Luuletuses pole midagi, mis näitaks noore inimese pulbitsevat ja nooruslikku värskust. Kirjaniku hili-semast isikupärasest elu- ja tundesüst pole siin jälgegi. Didaktiline mentaliteet, mis esineb luuletuses, tundub kohatu, sobimatu ja kohmakas; luuletus kogu oma tervikus on järelärkamis-aja luulepärimuste jäljendus.

Noore kirjaniku järgminegi trükitud kirjanduslik pala on luuletuse vormi valatud. Selgi on lühike väheütlev pealkiri — „Täht“, ilmunud „Postimehes“ 14. märtsil (u. k.) 1907. a. 50. numbris. Alla on kirjutanud autorina Th. Oskary. Luuletus koosneb 5 neljarealisest salmist, millest esimese siin esitame:

Tumedast, öötaevast
Paistab hele täht;
Saadab oma hõbe sära
Minu kehva kambrisse...

Laul on samuti ilma luulelise elevusega ning isikupäratu. Eelmisest erineb ta vaid seetõttu, et puudub didaktiline põhi-ton. Muidu on seegi luuletus sisult kahvatu, vormilt riimitu ja rütmivaene. Mitte midagi sellest luule elevusest, mis esines näit. teiste tolleaegsete luuletajate loomingus, nagu Suits, Enno, Ridala jne.

Niipalju algava kirjaniku esimestest sammudest. O. Lutsul puudus luuleloominguks vastav anne ja vormitunne. Ta loobus luuletamisest jäädavalt ja andus proosaloomingule, leides seega varakult erilisi eksisõite tegemata oma õige ala.

Lutsu meelepärane ja andekohane kirjandusvorm on kõige-pealt jutustus ja selle järel näidend ja följeton, sõnastatud sidu-mata kõnes. Oma varasemaski kirjanduslikus tegevusjärgus viljeles ta kõiki mainitud kirjandusvorme. M. Kampmaa and-meil on ta kirjutanud kolm näidendit praeguse sajandi esimese aastakümne keskel, mis aga seni on jäänud trükis avaldamata. Följetone kirjutas ta ajalehtedele „Postimees“ ja „Päevaleht“. Hiljemini, 1912. a. algusest peale avaldas ta neid pilke- ja nalja-lehes „Kilk“, mida K. Pinkovski välja andis. Oma följetonide eest sai ta Pinkovskilt soliidse honorari, nimelt 10 kop. realt, mis oli tolle aja kohta kõrge reatasu.

Kõige viljakam oli Lutsu varasemas kirjanduslikus tegevuses 1908. a. Sel aastal tõlkis ta kõigepealt „Päevalehele“ saksa kirjaniku Hartwig'i romaani ja kirjutas mitu jutustust, millest on kõnet eespool. 1909.—1911. aasta on aga üsna vähese viljakusega tema kirjanduslikus tegevuses, mis on ka arusaadav, sest kirjanik oli noil aastail kodumaalt eemal ja teenis aega sõjaväes Peterburis. Sõdurielu miljöö ei olnud nähtavasti soodus loominguks tegevuseks. See jätkus aga jälle intensiivselt, kui kirjanik tuli tagasi kodumaale 1911. a. ja astus vabakuulajana ülikooli rohuteadust õppima. Viimatimainitud aastal kirjutas ta valmis oma näidendi „Paunvere“, mis aga sai ilmuda alles 1913. a. Ent päris loomishoogu sattus ta alles 1912. a. pärast seda, kui jutustus „Kevade“ I oli suurte pingutustega ilmunud autori enda kulul.

Tulgem aga tagasi 1908. a. kirjandusliku tegevuse juurde. Sel aastal ilmus tal ajalehe „Elu“ kaasandes „Kirjandus ja teadus“ kaks följeton-jutustust: „Unenägu“ 62. numbris ja „Pungad“ 70. numbris ning jutustus „Atsi esimene rendez-vous!“ 75. ja 76. numbris; viimase eest sai kirjanik honorari 17 rubla.

Esimeses palas jutustab ta peost ja joomingust pritsimajas ja pidusöögist, mis oli korraldatud uue pritsi ostmise puhul ja senise pritsi juubeli puhul, mis oli saanud 500 aastat vanaks. Pidutsemised lõppesid sellega, et pritsimaja hakkas põlema, põles maani maha ja temaga ühes ka kõik pritsimehed, välja arvatud kaks, kes pääsesid.

Teises följeton-jutustuses kõneldakse punase ninaga vanamooriga, kes käis igal laupäeval apteegis reeglipäraselt raha mangumas, saades iga kord 5 kopikat. Kuid kui saabus kevade, ei andnud apteeker enam raha, vaid käskis vanamooriga tuua kasepungi, mille eest lubas maksta tasu. Vanamooriga punnis vastu, kuid oli siiski viimaks nõus. Kui ta jälle tuli, ei olnud tal pungi teips mitte kaasas. Apteekri küsimusele, kus pungad on, vastas vanamooriga, et ta läinud metsa ja roninud kase otsa, et pungi hankida; seal parajasti tulnud pikne, toonud sooja vihma ning kased läinud silmapilk lehte ja nii jäänud ta pungadest ilma.

Need esiföljetonid avaldavad juba Lutsu loomupärast huumorimeelt ja vestmisannet. Siin on tunda kirjaniku isikupärast elukäsitust kui ka väljendusviisi. Autor on oma elementis, mida iseloomustab heatahtlik pilge ja peen huumor.

Kirjanik on enese leidnud nii aines, sisus kui vormis; isegi autori hilisemad lemmikmotiivid, nagu apteek ja pritsimaja, esinevad juba siin.

Peale äsjamainitud kahe lühiföljetoni ja jutustuse „Atsi esimene rendez-vous“ ilmus Lutsul 1908. aastal veel kaks jutustust ajakirjas „Eesti Kodu“, ikka Toomas Oskari nime all. Need on „Ema haua juures“ 6. numbris 29. märtsil (u. k.) ja „Kellamees“ 9. numbris 14. mail (u. k.). Mõlemad aga erinevad põhjalikult eespoolmainitud jutustusist oma tundesisult ja meeleolult.

Lutsu varasema loomingu iseloomustamiseks peatugem jutustuste „Atsi esimene rendez-vous“ ja „Kellamees“ juures pike-malt.

Mitmel puhul on alla kriipsutatud dualistlikku joont Lutsu isikus ja loomingu. See dualism on salgamatu. Kirjaniku loomingu avaldub kaks palet: üks on nalja ja huumori, teine kur-buse ja nukruse pale. Ühte osa tema teoseid iseloomustab realistlik elukäsitlus, teist romantiline. Esimesi häälestab humoristlik elutunne ja naljameeleolu ning pehme pilkeline põhitoon. Siia kuuluvad sellised teosed nagu „Kevade“ I ja II, „Paunvere“, „Kapsapää“ jne. Nende teoste kandvaiks tegelasiks on vigurimehed, naljahambad, hoolimatud egoistid, külmad mõistuse-inimesed, nagu Toots, Saamuel Pliuhkam, Toomas Haava, Madjak jt. Mõnede tegelaste nimedki on nende iseloomu kohaselt naljakad ja imelikud.

Et kirjaniku varasemas loomingu seda laadi teosed olid ülekaalus, siis koheldi Lutsu kui naljakirjanikku ja realisti. Kuid see on raha üks külg. Hiljemini muutub tema loomingu põhitoon ja seda iseloomustab naljale ja realistlikule mentaliteedile sootu vastandlik elukäsitlus. Tema seda liiki teoseid häälestab romantiline elutunne, nukruslik ja elegeiline meeleolu, unistuslik ja igatsuslik põhitoon, valu ja kannatuse põhi-elamus.

Kui oma realistlikkudes teostes ta paljastab elupahesid ja väiklusi ning nende kulul pilget pillab ja nalja teeb, siis oma romantilistes resp. uusromantilistes teostes ta nukrutseb ja valutseb. Ent see valu ja kannatus pole hävitav ega purustav, vaid sisemist soojust ja arusaamist taotleb. Kirjaniku uusromantiliselt häälestatud teoseid läbib mingi andestamise ja lepitamise põhitoon. Selliselt mõtestatud teosed on näit. „Karavaan“, „Kirjad Maarjale“, „Andrese elukäik“, „Harald tegutseb“, „Siniallik“, „Sootuluke“ jt. Nende teoste tegelased on unistajad, tagasihoidlikud, endassesüvenenud, haprad elu orvud. Tihti tundub, et neil puudub aktiivsus ja vajaline elujõud, et läbi lüüa. Sellised kujud on Andres Süvalepp, Arno Tali, Olga Nukrus, Juhan Metslang jne.

Mõlemad äsjakäsitletud eluvormid ja mõlemat liiki tegelased esinevad üsna tihti ühes ja samas teoses, nagu „Soo“, „Iiling“, „Laul õnnest“ jne.

Need kaks põhipooluslikku ja vastandlikku eluvormi Lutsu loomingus johtuvad kirjaniku mina psühholoogilisest kokkuseadest ja esinevad paralleelselt tema elu- ja kunstikäsituses juba algusest peale. Kirjaniku varasemgi looming pakub selleks vastuvaidlematuid tõestusi. Jättes kõrvale luuletused, märkame tema esimestes jutustustes selgesti mõlemat eluvormi ja elukäsituslikku joont, mis hiljemini üha reljeefsemalt ja ilmsemalt esile küünevad.

Jutustus „Atsi esimene rendez-vous“ on tüüpiline pilkelise ja naljalise elukäsituse näide kirjaniku varasemast loomingust ja „Kellamees“ samal ajal nukrusliku ja valulise elutunde vahenditu kujutus.

Jutustuses „Atsi esimene rendez-vous“ kõneleb kirjanik kahest noormehest, nimetades neid Don Quijoteks ja Sancho Panshaks, kes läksid tantsuõhtule ja tutvusid seal neiukestega. Olles seltskondlikult vilumata, ei sobinud neil kuidagi jutt, eriti piinaks oli aga tants: ühele seepärast, et ta alatasa pea lakke ära löi, sest et oli pikk, ja teisele seepärast, et konnasilmad tegid talle hirmsat valu. Peo lõpul oli tutvus mõlemal juba niikaugele arenenud, et määrati järgmiseks päevaks rendez-vous. Pärast kahetsesid küll mõlemad oma rumalust, kuid nüüd oli kõik hilja. Määratud päeval läksidki nad oma „Kolgatale“ — parki kohtama. Neiukesed tulid mõlemad ja paarid läksid lahus jalutama. Jalutati, kuni väsiti; siis hakati koju minema. Neiud soovisid hoburaudteel sõita, mis maksis kahe inimese peale kokku 10 senti. Kuid seda raha polnud kummalgi kavalerial. Mis nüüd teha? Viimaks leidis Don Quijote oma taskust kogemata sinna jäänud 10-kopikalise raha. Üliõnnelik leiu üle, läks ta neiukesega vagunisse, andis raha konduktori kätte ning sai pileti. Konduktor aga pillas raha maha; see veeres üle ukse välja ja kadus sinna. Kuid see ei puutunud Don Quijotesse. Tal oli pilet käes. Raha leidis Sancho Pansha, kes oli väljas. Üliõnnelik leiu üle, võis temagi nüüd oma neiukese koju sõidutada. Nii lõppes mõlemate esimene rendez-vous ülihästi. 10 kopikat viidi pärast konduktorile ära.

Kogu jutustuse kestes järgnevad naljakad situatsioonid üksteisele, üks koomilisem kui teine. Kirjanik asetab jutustuse tegelased enne piinlikkudesse olukordadesse, kuid laseb neil lõpuks ometi õnnelikult välja tulla kõigist ohtudest. Seejuures saadab sündmuste ja tegevuse arengut kogu aja kirjaniku hea-

tahtlik huumor. Ilmselt on tunda selles jutustuses „Kevade“ ja „Paunvere“ nalja ja rõõmu vallatlevat meeleolu. Vembulised õnnetused ja õnned on selleks teljeks, mille ümber keerleb kogu tegevus ja intriig.

Täiesti vastandlikku eluvormi esindab aga jutustus „Kellamees“, mille elusisu on sootu teisest eluringist.

Kellamees elab oma noore naise ja väikese tütreaga rahus ja õnnes. Kuid siis juhtub midagi. Mõnda päeva juba on mees iseäralik ja nukker. Tema ja naise vahele tekivad pahandused ja arusaamatused. Naine püüab igati teada saada mehe meele muutuse põhjusi, kuid esialgu tagajärgedeta. Siis selguvad mõned asjaolud: naine saab teada, et mees käib alatasa ühe haua juures seda korraldamas ja seal istumas hulgad ajad sügavais mõtteis, muutudes järk-järgult üha kurvemaks ja pahuramaks. Viimaks selgub, et see on ühe tütarlapse haud, kes enese hiljuti oli uputanud. Selle teada saanud, hakkab naine mehele veel enam peale käima. Mees on raskes hingekitsikuses, kartes naisele kogu tõe avaldada, sest ses hauas puhkava tütarlapse surmas on tema süüdi. Tal olid omal ajal, aastat neli tagasi, selle tütarlapsega ligemad suhted, mille tulemuseks oli väike poeg. Mees hülgas tütarlapse ja abiellus teisega, oma praeguse naiseaga. Suurest kurvastusest uputas tütarlaps enese ja poeg jäi ühe vaese vanainimese kasvatada, kes käis tihti ka lapsega ema haual. Seda nägi ja teadis kellamees. mis tema hingekitsikust veelgi suurendas. Suutmata oma kurbi saladusi üksi kanda, pihub ta viimaks naisele kõik. Seda kuulda saades vaikib naine ja ei lausu ainustki sõna. See oli kevadel. — Suvi on käes. Kellamehe majas elatakse jälle õnnelikult. Perekond on nüüd viieliikmeline: mees ja naine, tütarlaps ja poisike ja vaene vanainimene.

See on näide teissugusest elukäsitusest Lutsu loomingus. Seal välistegevus, siin hingekõne, seal nali ja huumor, siin valu, kannatus ja kurbus. Seal arendatakse rõõmsalt, naljatujuliselt koomilist jutulõnga, siin heietatakse kurvameelset ja elegilist hingekõne niiti. Seal lahendab elu sõlmi koomiline juhus, siin harutab lahti süü umbsõlmi kahetsus ja andestamine. Nii seal kui siin aga lõpeb kõik õnnelikult. Juhuse pahad naljad ja kibedad tõesed, samuti süü ja eksimuse painajalikkus ja raskus saavad viimaks unenäoks, headus ja õnn aga elutõeks. Mõlema eluvormi kujutamises on kirjanik ühte viisi osav, tehes seda usu-tavalt ja tõetruult.

Lutsu hilisema loomingu mõistmiseks on tema varasema kirjandusliku toodangu jälgimisel oma jagu tähtsust. See selgi-

tab mõnedki lahtised küsimused, eeskätt aga jutustuse „Kevade“ I kunstilise küpsuse. Paistis kuidagi ebausutatavana, et kuidas võis kirjanik anda kohe oma esikteoses kirjanduslikult väärtusliku teose. Selles pole aga midagi erilist, kui teame, et enne „Kevade“ I valmimist olid Lutsul seljataga juba mitme-aastased kirjanduslikud kogemused, ja et „Kevade“ I ta hakkas kirjutama juba 1907. a. ja viimistles seda mitu aastat. See kõik ei ole öeldud selleks, et Lutsu loomingu väärtust alahinnata, vaid et seda just rõhutada. Tema looming räägib iseenese eest. See kuulub meie rahva- ja noorsookirjanduse paremiku hulka, tõlgit-sedes rahva hinge ja kujutades rahva elu selle mitmekülgses avalduses.

J. Roos.

ALEKSANDER MOHRFELDT-MÄEVÄLJA 80-AASTANE.

Jäeb järjest väiksemaks kultuur-isiksuste arv, kelle lapsepõlv ja noorus-aastate esimesed tegevusinnud ulatuvad keset ärkamisaega. Veelgi hõredamaks on varisenud meie esimesed üliõpilaspõlved, kes 70-ndail ja 80-ndail aastail ajasid end rahvuslikus iseteadvuses sirgu. Ja kas ei olegi Mohrfeldt ja Ederberg ainsad, kes neist on säilinud? Neis metuusalemliku vitaliteediga meestes elab otsegu lõige elavat patriarhaalset ajalugu meie keskel. Tõepoolest, nii kauge tundub meile mõelda, et meie tänane juubilar on sündinud „P. Postimehe“ asutamise ja „Kalevipoja“ esimese trükkimise aastal, et ta Mahtra sõja ajal oli aastane jõmpsikas, et ta 12-aastase poisikesena on meie ühiskonnas elanud I üldlaulupeo aastal ja täismehena C. R. Jakobsoni ja J. Hurda innukamat tegevust kaasa elanud, samuti kaasa elanud 80-ndate aastate üliõpilaselu ning kuulunud ärkamisaja aktiivsete tegelaste sekka.

Kui siin sõna võetakse A. Mohrfeldt'i 80. sünnipäeva puhul, siis lähtutakse vaatekohast, et tuleb hinnata igat isikut ja ta tööd tema kaasaja tasemelt. See esiteks. Teiseks oleks A. Mohrfeldt'i mitte just esirinnas seisnud ja mitte erandliku tähtsusega isiksus meile huvitav ja tüüpilinegi ärkamisaja keskmise haritlaskonna parima esindajana, nende haritlaste, kelle põlvnemise, elulugude ja töö üksikasjalisem tundmaõppimine saab niigi varsti meie aja- ja kultuuriloolise uurimise pakilisemaks ülesandeks.

A. Mohrfeldt-Mäevälja põlvneb Järvamaalt. Ta isa Pääro ~

Pearo oli pärit Kurisoo vallast Paistevälja külast. Sealsamas on elanud ka ta vanaisa, kes olnud valla rikkamaid mehi. Pärimus-teateil „pärest tema varakut surma mõõdetud ta vilja, mis salvedes, rehavarrega, ja vaskraha, mis hoitud raudkaanega kastis, mõõdetud matiga“. (Kõik tsitaadid käesolevas kirjutises on võetud A. Mohrfeldt'i käsikirjalisest autobiograafiast.) Vanaisa sures oli Mohrfeldt'i isa umbes 12-aastane ja mõisnik von Mohrenschild võttis ta mõisa aiapoisiks. Pärast pandi ta „eelrütliks“ („ta ratsutanud mõisniku sõitudel sõiduki ees teed oma hüüdudega lahti hoidmas“), viimati toapoisiks. Ta oli tubli ja hoolas mees ning hea laulja. A. 1835 pandi M. isale perekonnanimi. Vana Mohrenschild öelnud: „Minu nimi on Mohrenschild, sinu nimi olgu Mohrenfeld.“ Pärast oma ema surma võttis M. isa naiseks Piibe mõisa toatüdruku Maie ja pidas aasta aega isatalu. Siis vahetas ta elukutset, hakates pidama esmalt Metsataguse kõrtsi, siis Raja ja lõpuks Järva-Jaani kiriku juures asunud Soo kõrtsi. Isa teine naine oli Järva-Jaani kirikumõisa toatüdruk Mari, kes ka 6 aasta pärast suri. Kolmandaks naiseks ja ühtlasi Aleks. Mohrfeldt'i emaks sai Kuksema mõisa toatüdruk „toa Miina“, Wilhelmine Charlotte Brunberg. 10 a. pärast vahetas isa kõrtsimehe ameti koolmeistri ametiga sealsamas lähedal Mäel. Ühtlasi oli M. isa vennaste palvemaja lugija, puutudes selles ametis kord kokku ka prohvet Maltsvetiga. Selles Mäe koolimajas sündiski 26. I 1857 Aleksander Mohrfeldt oma vanemate viimse lapsena.

A. M. ema pärineb tuttavast Brunbergide perekonnast ja ta oli oma aja kohta saanud korraliku hariduse, mille omandas osalt isalt, osalt iseõppimise teel ja mõisa vaeslaste õpetamisel. Ema vennad, Karl ja Jaan Brunberg, olnud samuti oma aja kohta haritud mehed, töötanud algul koolmeistreina, hiljem mõisavalitsejana. Karl Brunbergi poeg Oskar Brunberg ja Jaan Brunbergi poeg Eduard Brunberg on mõlemad tuntud nimed eesti kirjandusloos. Mohrfeldt'i emapoolne vanaisa oli koolitatud kokk Adavere mõisas, kus asunud „mõisakokkade ülikool“. Nii on siis M. pärit rahvakoolmeistrite ja vennastekoguduse miljööst ja on ka ise neis jälgedes astunud.

Kui Aleksander oli 1½-aastane, suri isa (septembris 1858). Nüüd järgneb meie ärkamisaja kirjandus- ja kultuuriloos sagedane lugu andekast, ent kehvast poisist, kelle haridusnälga mõni humaanne saksa pastor aitab kustutada. Ema pidas Mäe kooli edasi, esmalt kaks aastat üksi ja hiljem kaks aastat abilisega. Siis läks ema Järva-Jaani pastori Gebhard'i, kuulsa maalikunstniku prof. Gebhardi venna juurde majapidajaks, kuid poiss

jäi kaheks aastaks Kagavere külla Toomardi tallu vanaema hoolde. 1864. a. jõulu eel viis pastor Gebhard ta oma saanis kirikumõisa ja kui ema oli teda varustanud ja korraldanud, siis sõidutas Gebhard ta Jalgsema külakooli Madis Koka juurde õppima. Jalgsema külakoolis viibis M. 1867. a. kevadeni. 1867. a. suve veetis ta ema juures kirikumõisas ja siis õppis kaks talve Keika külakoolis Hindrek Metingi juhatusel. Suvel hoidis ta pastori karja. 1869. a. sügisel saadeti ta Viru-Jaagupi kirikumõisa pastor Waltheri juurde, kelle abikaasa oli pastor F. Gebhardi õde. Kirikumõisas elades käis ta kilomeetri kaugusel Kupna karjamõisas asuvas kihelkonnakoolis, mida juhatas noor Tallinna mees Georg Koch. Seal õppis ta 3 a., elades viimase aasta kooli internaadis, sest õpetaja Walther suri vahepeal. 1873. a. jaanuaris õiendas M. sisseastumiseksami Tallinna kreiskooli II klassi ja elas siis $\frac{1}{2}$ aastat pastor Gebhardi kiriklas, kus pastor õpetas teda viulit ja orelit mängima. Tallinnas kreiskoolis õppides harrastas ta orelimängu Jaani kiriku organisti Normann'i juhatusel ja mängis mõnikord ka jumalateenistusel. Ühtlasi juhatas ta kreiskooli õpilaskoori, esinedes 1. mail Harju-värvamäel ja lugematuil korral eraviisilisel tähtpäeval. Kreiskooli lõpetas M. juunis 1875. Tallinna Kaarli koguduse köstri Pfaff'i soovitusel sai ta sama aasta augustist Põltsamaa kihelkonnakooli juhataja Gustav Beermann'i abiliseks ja Johannes Kappeli ning K. A. Hermanni töö jätkajaks selles koolis, mille ülesandeks oli õpetajaid ette valmistada. Kihelkonnakooli lauluõpetajaks oli küll köster Vilberg, kuid M. juhatas Põltsamaa kohalikku laulukoori, õppis ära altosarve puhumise ja juhatas puhkpillide orkestrit. Energiline G. Beermann (usu- ja kõnemees ning kirikute ja koolimajade ehitaja) mõjus äratavalt ja ergutavalt Mohrfeldt'isse. Seal tutvus M. ka K. A. Hermanniga, M. Jürmanniga ja J. Bergmanniga, kellest esimesed kaks olid üliõpilased, kuna viimasel oli Tallinna gümnaasium lõpetamisel. Nende meeste edasipüüdmine kiskus ka M-i edasi. A. M. mäletab neist:

„Hermanniga koos tallasin eesti keele ja laulu rada ülikooli vaheaegadel nii suvel kui talvel, Bergmannilt sain tuge ja abi kreeka ja ladina keele õppimisel. Juunikuus 1877 tegi ta Tallinnas oma abituuriumi ja asus siis minu juurde elama. Ta haigestus augustikuus kõhutüüfusesse. Ma viisin ta K. A. Hermanniga võõrasema majasse 1 kilomeeter Põltsamaalt ja põetasin teda seal, sest ta vanematel ei olnud võimalik teda põetada oma Niilu talus... kibedal suvisel tööajal. Haigus oli väga äge, aga möödus siiski... Kui ta juba oli paranemas, siis paigutasin ta

kaupmees Graf'i majja ja usaldasin ta ühe vanema naisterahva ravitsemisele ja hoolele, ise sõitsin Tartu eraviisil gümnaasiumi küpsuseksamile valmistuma.“

Hermann oli üürinud talle Tartu Jakobi tänavasse, samasse Thomsoni hoovipealsesse majja, kus elas ise, teisele korrale üliõpilaskorteri, kuhu asus ka Bergmann ja kus enne Eesti Üliõpilaste Seltsi (EÜS-i) ametlikku asutamist selle liikmed käisid „põranda all“ koos ja mis on seetõttu meie kultuuriloos juba tuttav. Hermannii hiilgaval eeskujul tahtis M. eksternina õiendada gümnaasiumi lõppeksami lühendatud ajaga, mis tal ka kahe aasta jooksul õnnestus. Et hoiduda kroonuteenistusest, astus ta peale esimeste eksamite sooritamist Loomaarstiteaduse Instituuti. A. 1879 tegi M. gümnaasiumi lõpueksami ja astus sama aasta augustis Tartu ülikooli arstiteaduskonda, kust septembris 1880 siirdus usuteaduskonda.

Selle põrandaaluse EÜS-i rakukese liikmeks, mis koosnes „mõnest vähesest eesti soost üliõpilasest“, võeti Mohrfeldt nähtavasti vastu juba enne ülikooli astumist või, nagu kirjeldab M. ise tagasihoidlikult: „Mind võeti armu või hirmu poolest ka hulka, ehk ma küll alles olin „mulus“, s. t. ma polnud ei eesel ega hobune, olin hobueesli seisuses. Aga minuta ei oleks selts saanud meie tuba tarvitada... Meie keskel oli kehtimas korporantide hüüdsõna: Üks kõigi eest ja kõik ühe eest. Vennalikult laulsime, vennalikult nääklesime, vennalikult töötasime. Laulul oli pearõhk kõneluste, vaidluste ja plaanitsemiste kõrval. Ja mis meil viga oli laulda: Laulumeister elas meie keskel. Laulsime oma üliõpilaskortereis ja käisime laulmas Vanemuises, kus K. A. Hermann ka jälle oli laulujuhatajaks. Pärast teda, ta läks Leipzigi ülikooli omale keeleteaduse doktori aunime tooma, olin mina lühikest aega Vanemuise laulukoori juht ja EÜS-i *magister cantandi* kuni oma Tartus elamise aja lõpuni.“

Selles A. Mohrfeldt'i korteris on toimunud ka E. Vabariigi trikoloriks saanud lipu koostamine: „Eks meie praeguse Eesti Vabariigi lipu värvid valitud ja määratud EÜS-i istungil minu korteris 17. septembril 1881.“ — Samuti elas M. kaasa lipu pühitsemise Otepääl 1884. Ta ütleb: „Lipu pühitsemise kava seadsin mina kokku.“ Muidugi oli M. ka EÜS-i ametlikul asutamisel a. 1883 asutajate liikmete seas. Isegi veel enam. Ta kirjutab:

A. 1883 „oli mul tähtis toiming sooritada. Seltsimeeste usaldus kohustas mind seltsile põhikirja valmistama ja sellega rektori juurde minema kinnitust paluma. Esimeses redaktsioonis põhikirja vastu ei võetud. Nõuti mõne lause parandust. Muu seas oli esimeses põhikirjas maksude nimestikus sõna „Biergel-

der“ (õllerahad). See sõna härra rektorile tundus krobetavõitu ja nagu hõöveldamata. Viisin siis selle põhikirja koju — ta on olemas mu paberite hulgas — kirjutasin õlle asemele lõbu, muidugi saksa keeles „Vergnügen“, kohendasin teisi lauseid ja leidisin teiskordsel käigul rektor von Wahli juurde päris lahke vastuvõtu ja 3. veebruaril 1883 oli meil EÜS-i põhikiri kinnitatud, kerkisime põranda alt päevavalgele“. — M. oli EÜS-i esimees 21. V — 19. VIII ametlikult, kuid tegelikult aasta algusest peale.

Üliõpilasaegseist harrastusist mäletab juubilar veel: „Küpseksamile valmistuse teisel aastal ja üliõpilaspõlves olin Laakmanni trükikojas ja H. Laakmanni vastutusel ilmuva ajakirja „Meelejahutaja“ tegelik toimetaja. Mind toetasid F. Ederberg, M. J. Eisen (†) ja Jaan Bergmann (†). Siis olin ka „Kasulise kalendri“ kirjutaja, ka see ilmus H. Laakmanni väljaandel; enne mind oli Jakob Hurt ta kirjutaja, ja enne teda Kreutzwald. [Sealse kaastöö peaks autor ise täpsamalt ära märkima, sest nähtavasti on see ilmunud anonüümselt.] H. Laakmanni trükikojale tema tellimisel valmistasin veel õige mitmed kirjatööd ja tõlked. Ka trükivigade parandamisega teenisin omale leiba.“ — Missugused on need „mitmed kirjatööd ja tõlked“, ei selgu M. mälestusist. Arhiivraamatukogus leidub vaid A. Mohrfeldt'i brošüür „Rutuline abi õnnetuse korral“ (Tartu, 1881). Neil aastail on tulikahju (Kurrikoff'i majas Tähtvere tän.) ta raamatukogu hävitanud. Kui J. Bergmann a. 1882 ülikooli lõpetas, algas Mohrfeldtil „üksiku inimese elu. Elasin Fortuna tänavas Erdmanni perekonnalt üüritud toas, siis Villem Reimani ämmalt saadud korteris ja viimati dr. Karl August Hermann juures Tallinna tänavas. Suvel 1883 olin Hermann puhkeajal tema asemel kuu aega „Eesti Postimehe“ tegev toimetaja. Mitu suve elasin F. Ederbergiga Kopelmanni mõisas Keila kihelkonnas.“ Tiigi tänavas Jannseni kodus on M. üliõpilasaastail viibinud, Hurda ja Jakobsoni võitlust ligidalt kaasa elanud, Kreutzwaldiga selle vanaduspäevil kokku puutunud.

Detsembris 1885 lõpetas M. ülikooli, külastas pastor Gebhardi Järva-Jaanis, omakseid Tallinnas ja asus siis Peterburisse J. Hurda juurde prooviaastale, kus esimese jutluse pidas jõulu teisel pühal 1885. Siitpeale veetis M. enam kui 20 aastat tööririkast ja liikuvat elu võõral maapinnal: ta oli 1885—1887 J. Hurda juures Peterburis prooviaastal ja abiõpetaja, ja 1887—1908 Novgorodi linna ja kubermangu ev.-lut. usu koguduste õpetaja, pidades jumalateenistusi 45 kohas ja kuues keeles (eesti, läti, saksa, soome, rootsi, vene). Ta abiellus 1888. a. J. Hurda tütre Mathildega. Töötingimuste raskusest saab aimu, kui mai-

nime, et kubermang oli 1000 versta pikk ja 400 versta lai, teed halvad, raudteid vähe ja koguduses 47 000 liiget. Lisaks hingekarjasetööle andis ta tunde Novgorodi gümnaasiumes. Tema juhtival osavõtul ehitati kubermangus ametiaja jooksul 3 kirikut ja 12 koolimaja luteriusulistele. Koht oli teenistuse mõttes hea, nii et 1908. a. Novgorodist lahkudes M. võis kaasa võtta 25 000 rubla puhast raha. Kuid juubilar kirjutab nüüdsama üsna lõbusalt, et see paberine kapital tal veel praegugi on alles ja puutumata!

Novgorodi ajajärgul ta tegi eesti ajalehtedele ja väljaandele kaastööd, avaldades hulga artikleid eestlaste elust Novgorodi kubermangus (näit. J. Pert'i „Nelipühi Albumis“ 1898 ja 1899), ja koostas 3 vaimulikku raamatut koolidele: „Kirikulugu“ (Tartu, 1891; 2. tr. 1908), algkooliraamatu „Piiblilood“ (Riia, 1902; 2. tr. 1904; 5. tr. 1911, vahepealsed ja hilisemad trükid puuduvad Arhiivraamatukogus), keskkooliraamatu „Piiblilood ja piibliteadus“ (1906, puudub Arhiivraamatukogus). Need raamatud, mis omaaegse koolikirjanduse tasapinnal olid tähelepandavad (Piiblilood näit. olid varustatud G. Doré, H. Hoffmann'i, I. Schnorr v. Carolsfeld'i piltidega), on nüüd muidugi unustuse hõlma vajunud.

1908. a. tuli Mohrfeldt Tallinna 1905. a. asutatud väikese Pauluse koguduse õpetajaks ja ta on kehanud selle koguduse ajalugu kogu järgneva 20 aasta jooksul. Kogudusel oli suurimaks ürituseks oma kiriku ehitamine. Maailmasõjani jõudis 1000-liikmeline kogudus koguda 200 000 rbl. jumalakoja püstitamiseks, milline kapital ometi sõja ajal kaotsi läks. Tallinnas oli Mohrfeldt lisaks paljudes koolides usu- ja emakeeleõpetajaks nii vene kui iseseisvusajal. Siin väärrib erilist tähistamist Mohrfeldt'i tegevus emakeele õpetajana Vene ajal, mille kohta tunnustavalt väljendub ta õpilane H. Haljaspõld „Ühe vana üliõpilase mälestusis“. 1920. a. peale oli M. Tallinna praost. Kõigist ameteist, peale vaimuliku ülemkohtu liikme, lahkus ta a. 1927, et 70-aastases eas minna paiukile. Veel 77. eluaastas, a. 1934, avaldas ta oma äia Jakob Hurda eluloo, mis on juubilaril tüsedam töö, millega ta noorema põlve tähelepanu laiemas ulatuses endale tõmbas. See töö ei saanud arusaadavalt põhjusil olla tühjendav ega laitmatu. Puudub ju autoril meetodiline koolitus ja asjatundlikkus aladel, kus Hurt teotses. Ometi andis see raamat rahuldava välisraami Hurda tööle. Iseseisvusajal ajakirjanduses avaldatud kirjutisist tuleb välja tõsta artiklit E. Bornhöhe eluloost (E. Kirj. 1924). Kaastöö ajalehtedele nii üliõpilaspõlves kui hiljemini, samuti ka tõlketööd on enamikus nähta-

vasti avaldatud anonüümselt, nende kindlakstegemiseks ootame autorilt endalt näpunäiteid.

80-nda eluaasta künnisel nende ridade kirjutajale tarvitada antud autobiograafilisid märkmeis kirjutab juubilar: „Elu lõpul pean tunnistama: Agarad hakkamist, initsiatiivi, on mul olnud vähe ja energiat ehk teovõimet sama palju kui päikesel jõulukuul. Päike ju paistab jõulukuul, ja paistab mõnikord terved päevad, aga kus on ta paistmise mõju? Seda ei ole. Nii olen siis ka mina suuga kõnelnud, jalgadega joosnud, kätega kirjutanud ja vehkinud, aga Pauluse kirik Tallinnas jäi ehitamata ja mitmed muud tööd tulemusteta.“ — Venemaalt tagasi tulles kaasa toodud suure kapitali kohta lausub ta teises lõikes humoorikalt: „Ma oleksin pidanud ostma, kui mõistus selleks oleks küündinud, kas linnas kena maja või aga maal kaunikesse karjamõisa. Ei ole ma teinud ei üht ega teist ja nüüd kõlbaks see paberine kapital vaevalt seinte kaunistamiseks tapeedi asemel. Nii siis pärivuse suhtes ja suunas kuulun kaotajate kampa ja ei mitte kogujate ja kasutajate hulka“.

Näeme siis valju enesekriitikat ja tasakaalukat suhtumist oma elu nurjaminekuisse veel nii kõrges vanuses. See nõudluste vähesus tundub ka meile sümpaatne. Elu lõpul kibedust tundmata suure varanduse kaotusest, jätab ta eriliselt rõhutamata muudki kaotused, näit. sellegi, et 6 lapsest on tal elus veel ainult 2 tüdart ja et ainus poeg suri 29-aastaselt tiisikusse. See kriitilisus ja endadistsipliin on head, nad ei kutsu esile konflikte pretensioonide ja hinnangute vahel ja ka meile on see meeldiv, sest nii võime teesklematult öelda oma arvamuse. Aga juubilaris leiame mitmeid muidki meeldivaid külgi. Need on elurõõmus suhtumine ellu ja inimesisse, ajaga kaasa elamine ja iseloomu kooskõlaline sära, mis võidavad sõpru. Näide: alles 1935. a. suvel, Kolgaküla lennupäeval on juubilar rühkinud „õnnepiletit endale otsima, et saaks enne surma kord lennukil taeva poole tõusta ja vaadata sealt kõrgelt maapinda, mis nägu tal on. Seisin õnne oodates ja lootes hulga rahva keskel... Tuleb armas noormees, võtab mu käe alt kinni, viib mu lennuki juurde. Seal tõmmatakse mulle lennusõidukuub selga... upitati mind istmele, seoti istme külge kinni, et ma välja ei kukuks, ja ei kestnud kaua — seal lendasingi ja võisin nüüd ülevalt kõrgelt üht osa oma kodumaast vaadata. Mulle näidati Loksat, sõideti siis merelahele, sealt Lohja järvele ja siis üle Kolgaküla hoonete, põldude, heina- ja karjamaade jälle tagasi sinna, kust sõit algas... Koguni ootamatult sai see lennuõnn mulle osaks“. — Ja teine näide:

sama 1935. aasta detsembris on ligi 79 a. eas praost võtnud uue perekonnanime — Mäevälja.

Aleksander Mohrfeldt-Mäevälja on eluaeg olnud koguduse hingekarjane. See on elukutse nagu iga teine, mille täitmise eest ei tarvitse kedagi eriliselt austada. Aga ta on olnud eluaeg ka agar pedagoog ja see juba tõestab juubilaril tavalisest üle ulatuvat töövõimet. Ent kõige enam tunnustuspunkte saavutab juubilar muidugi vabaharrastusliku kultuuritegevuse eest ajakirjanduslikul, õppekirjanduslikul ja seltskondlikul alal.

Mida meie tänaselt eluvärskelt juubilarilt veel ootaksime ja sooviksime? Seda, et ta veelgi üksikasjalisema süvenemisega kui seniseis autobiograafiais asuks kirjutama oma memuaare ja mitte ainult endast, vaid eriti oma ümbrusest, alates kasvumiljööst, külaolustikust ja lõpetades tänapäevaga. Meie ei tea kindlasti, kas juubilaril on küllalt tundlikke katsesarvi ajas liikuivate mõtete ja tunnete ning ümbritseva olustiku tajumiseks ning talletamiseks, aga seni nähtud käsikirjad lubavad hellitada lootusi. Kui ta sellise teose meile pärandaks käsikirjas või trükis ja sellele lisaks isikliku kirjakogu, mis arvatavasti sisaldab mõndagi huvitavat (selles on näit. EÜS-i põhikirja esimene kinnitama jäetud redaktsioon), siis oleks see kõrgesse ikka jõudnud juubilaril püsiva väärtusega kultuuritegu.

Kirjandust ja allikaid:

Postimees 1891, nr. 187; 1892, nr. 3. — K. A. Hermann, „Eesti kirjanduse ajalugu“, 1898, lk. 485. — Postimees 1902, nr. 177. — Elu 1907, nr. 76. — Postimees 1908, nr. 56. — Eesti Kirjandus 1908, 1909. — J. Kõpp, „Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu“ I, 1925. — Eesti Kirik 1926, nr. 22. — Päevaleht 1927, nr. 26. — „Eesti Biograafiline Leksikon“, [1927]. — H. Haljaspõld, „Ühe vana üliõpilase mälestusi“, 1928. — Päevaleht 1932, nr. 35. — „Eesti Avalikud Tegelased“, 1932.

A. Mohrfeldt'i autobiograafia „E. Avalikkude Tegelasete“ jaoks EKIA-s — A. Mohrfeldt-Mäevälja postkaart A. Palmile XII 1936. — „Aleksander Mohrfeldt (u. n. Mäevälja), Autobiograafia“, 24 lk., XII 1936.

August Palm.

TÄNAPÄEV JA DRAAMA.

Mis on draama, praegusel juhul puhtdraama, komöödia vastand, see on juba ammu kindlaks kujunenud mõiste.

Mis ja missugune on aga tänapäev, seda on juba keerukam määratella. See on õieti suurte poliitikute, kirjanike ning filosoofide osa mõista täielikult kaasaega, seada diagnoosi olevikule. Selle eeltingimuseks on oma aja kohta tähelepanekuid ja märkusi koguda.

Mõningaid tähelepanekuid, võrdlusjooni ja tundemärke tänapäevast ma võtangi fikseerida, enne kui asun kirjeldama draama seisukorda kaasajas.

Selleks kõigepealt: missugune on ajamaitse ja millised ta laiemad nautimishuvid? Maitset kujundavad kunst ja ebakunst, kirjandus ja ebakirjandus, teater ja kino, kontserdimuusika ja grammofoniplaat, ballett ja kabaree jne.

Maitse kujundamises on juba kauemat aega määraval kohal püsinud kino, piltpostkaart, ajalehe joonealune romaan, ajaviitelehed ja -ajakirjad, operett, ajaviite-komöödia jm. Kuna need loendatud alad enamasti on juhitud ärilistest kaalutlusist, siis kunst sõna nõudlikumas, kultiveeritumas, ausamas, mitterehkendavas tähenduses on seal jäänud varju või hoopis välja suletud.

Mida oleme näinud äritseva kino enamiku löökfilmide maitseks? Sentimentaalsus segi kuriteolusega. Moraalse lõpu kilbi all, aga ka ilma kilbita kujutusi ebamoraalist, elupõletamisest, „ilusast“ elust jne. Siis obligatoorselt: tualette ja lahtiriitumisi, lokaali-, balli- ja baaristseene jss. Ainult mitte inimest töös ja elulises võitluses... On saanud domineerivaks selline maitse, mida lühidalt ja rapsakalt ütleksin: köögitüdruku maitse. Seejuures ei ole halvustatud köögitüdrukute isikut, vaid on märgitud see vaimne tase, millest piisab mainitud ameti pidamiseks. Sama lugu ja jutt, mida vanasti nautis n.-ö. köögitüdruku tasemega inimene, nimelt röövliromantika ja halejutt, õnneliku lõpu romaan jss., see on nüüd pääsenud salongi, muidugi tsiviliseeritumas, rikkamas, nooblimas väljaehituses. On nii, kujukalt öeldes, et proua on üle võtnud oma teenija lektüüri, lasknud safianist pookesse kõita, ehtida kuldäärte, pära-kirjade ja siidist lugemispaelaga ja naudib seda oma uhkes buduaaris. Ehk vaatab seesugust lugu kinos, muidugi väliselt äratundmatuseni rikkas lavastuses, mis aga sisu oluliselt ei muuda.

Ja mis on see kirjandus, mida peab lugema lai mass? Leht toob kätte joone all maksuta koju seiklus-, põnevus-, kriminaal-, „ilusa“ armastusjutu, Tarzani-lood jss. Viimaste aastate väärtõlkekirjanduse levik pole siiski kaugeltki nii suur kui kümneis tuhandeis eksemplares leviv ajalehtede ja ajakirjade tõlkekraam.

Toogem võrdluseks lektüürid, mille najal kasvas noorsugu enne sõda, mis ja kes olid siis populaarsed kirjanikud: Hamsun, Gorki, Tolstoi, Turgenev; Keyserling vähemal määral, Selma Lagerlöf jt. Kuid nüüd: jutud jutulehist ja joonealusest, mille autoreid keegi vaevalt mäletab, paremal juhul mingi inglise kriminaaljuttude kirjanik, kelle elu ja surmakäiku ajakirjandus

hoolega jälgib kui kuulsuse oma. Vanasti ostis poisterahvas Nat Pinkertone, 5 kop. vihk, salaja, nüüd on kriminaaljutt kõrgema bürokraadi ja hea kasvatusega perekonna korteri riulil.

Tõsi, ka siis sai paljuloetavaks mõni Verbitzkaja taoline tühine kirjanik, ka siis loeti Jenovevasid ja kitsijutte, kuid sel kõigel polnud aukohta ega kunagi nii laia levikut kui nüüdsel ajaviite- ja põnevuskirjandusel.

Operett ajaviitena ei vaja lähemat iseloomustust, kerge salongkomöödia samuti mitte. Nende tühisus on nende jõud ja kergitaja nagu õhupallidel gaas, mis õhust kergem.

Ainult draama ei ole ajaviide. Kõlaks väga pentsik, kui räägiksime: käisin vaatamas ajaviite-draamat. Tõsi, on ju ka ajaviite-„draamasid“, kuid need on siis puhtpõnevuse kruvimiseks või pisarate pressimiseks kirjutatud ega tekita meis neid elamusi, mis tõeline, üllas, tõsine, probleemikas, kirjaniku hinges pakitsenud draama, draama vanas heas väljakujunenud mõistes.

Kõik see ajaviite, „äraolu“ ja puhkuse rahuldamise kraam leiab suurt tarvitajaskonda. Miks? Ta surub end peale. Ja inimesed lasevad enesele teda peale suruda ja nad ütlevad: elu on isegi raske, miks pean siis veel teatris vaatama draamat!?

Kuid eluraskuste pärast eelistada teatris, raamatus, kinos kergemat — see on ainult poolik põhjendus. Ei olnud ka vanasti elu kõigil roosiline. Ma ei usu, et tundide andmisest virelev üli- ja keskkooliõpilane ja poolnälgiv ekstern oleksid elanud paremas seisundis kui praegune üliõpilane ja kergendatud hariduse omandamise tingimuses elav koolinoorsugu — aga vaimsetes huvides oli ometi suur vahe. Meie omal ajal jätsime 2 lõunat söömata ja läksime teatrisse draamat vaatama.

Ei. Suhtumine oli teine ja hinnangud ning isud olid teised.

Olen siin mõned korrad öelnud „vanasti“, „enne Maailmasõda“ jne. Sellest paistaks, nagu kuuluksin ma nende leeri, kes umbropsu hädaldavad moodsa aja raiskumisest ja taga nutavad häid vanu aegu. Ei. Kindel aga on see, et on ometi näit. ajaloost teatavad oma head ja oma halvad ajad, et üks ajastu on väärtuslikum kultuuri edenemise mõttes ja teine pahem kultuuri seisaku ja tagasimineku poolest. Terved rahvad on edenenud ja tagurpidi läinud, on tõusnud ja väljagi surnud — see sündis ju ajas. Eks need olnud siis noile rahvaile kord head, kord halvad ajad. Samuti maailmale.

Ajalugu sammub tõusude ja languste teed; kes ütleb siis, et iga järgnev periood on kõigiti parem eelmisest? Kes ütleb, et

praegune aeg on väärtuslikum kultuuri mõttes kui eelmine? Et praegu oleme targemad ja ülemal kui varem? Vähemalt nii kirjanduse kui draama suhtes on tänapäeval väärtuslik looming tagaplaanile surutud äritseva ja ajaviite-loomingu eest. Meil Eestis on küll praegu igati parem aeg, kuid Euroopas valitseb mõõn ja see annab end meilgi tunda.

Draamal on olnud meilgi paremaid päevi, teda on enam hinnatud, tema eduga on mõõdetud teatri suuteid ja kaalu. Kui palju leiata aga tänapäeval draamat meie teatrite repertuaaridest, õigemini, kui palju needki vähesed draamad tõmbavad? Ja edasi: kui palju meil kirjutatakse draamasid? Peaaegu mitte nimetamisväärtki arvul. Ega olegi selleks kuigi tõhusaid eeldusi.

Nõudmine on komöödia järele, samuti nagu pakkuminegi. Komöödia valitseb, seda vaadatakse heameelele, sellega tehakse peamiselt kassasid, ringreise; ükski draama meil ei saavuta sellist ülemaalisust, sellist usinat igal pool mängimist provintsi-teatris ja maalavadel kui komöödia, kusjuures viimasel ei tarvitse olla kes teab kui suuri probleeme ja kunstilisi väärtusi. Peaasi, ta olgu ajakohane, endaligidane, tänapäevane, aega kajastav jne. See on arusaadav tõsnud rahva juures; ta egoism on see, mis paneb eelistama olevikumomenti, aega, kus tema ise rolli mängib.

Selles tuhinas ei tarvitse näha draama surma, sest ajalähedane ja endaligidane võib olla väga hästi ka draama, ainult ta olgu tugev, ja veel enam: olgu tugevasti ette kantud. See aga on raskem kui hästi komöödiat mängida.

Nagu aeg ise möödub, muutub, nõnda ka maitset ja huvid. Ja publik muutub. Ei saa kinnitada, et viie aasta pärast publiku koosseis ei ole teissugune kui tänavu. Ja ühes sellega selle publiku suhtumine teatrisse ja draamasse.

Meil on omast lähimastki minevikust näiteid draama sündmuseks-tõusust, ehkki üksikult, ega mitte epohhi-sünnitavalt, kuid julgustavate näidetena ikkagi veenvaid juhtumeid. Nõnda võib see sündida ka juba mõnel üsna lähedasel hooajal. Peaasi, kui teatrites enestes edasi hõõguks draamatuluke — kas või sädemena tuha all...

Draama maksvuselepääsuks on tarvis sisu kõrval vastavat vormi. Vormiküsimusel on kunstiteoste vastuvõtul alati olnud salgamatu tähendus; otsustavgi.

Nagu igas kunstis vormid aegadega muutuvad, nõnda ka draamas. Nagu tõdesid ei ole maailmas palju ja nende lõõvusele-

tõusuks nad vajavad igal ajal isesõnastust, nõnda ka draamas. Ei saa meie end igavesti toita kreeka tragöödia, keskaegse müsteeriumi, eelsõjaaegse psühholoogilise eri- ja pisiarutlusteosega. Meie tänapäeva maailmakäsitlus ja kogemused nõuavad endale suupärast.

Igatahes paatosega ja eriti suure, kõmiseva paatosega meie ajal näitleja ja näitekirjanik publikut kuigivõrra ei liiguta; samuti on rängad ahastused, surmaheitluse ringutused, pöörlemised pistoda otsas valukrampides, meeleheite-röögatused jss. laval pigemini piinlikkust-tekivad kui kaasakiskuvad.

Edasi: me ei taha lasta end lavalt õpetada sõnadega, eriti kõmisevate jutlustega, manitsustega, üleskutsetega, vaid meile näidatagu tegu, millest me ise omad arvamused ja otsused välja koorime. Meie ei seedi ka hästi pikki ning rõhutatud meeleolustemisi à la Andrejev. Meie oleme palju kogenud ja asjalikud.

See põlv, kes kas isiklikult või kaasaegsena on läbi teinud Maailmasõja, kes kui mitte ise näinud, siis vähemalt küllalt on kuulnud sõdade ja revolutsioonide koledusist, sellele generatsioonile ei maksa tulla lavalt serverima ilmseid koledusi ja jubedusi. Neid võib kõige rohkem mõista anda, aimatavaks teha, publikul sündmustikukäigust ise lasta tuletada ja talletada.

See põlv, kes on näinud pärast Maailmasõda toimunud suuri riiklikke, mõistelisi, klassikihilisi jt. ümberpaisanguid, see on paljukogenud, tark, iseteadev ja asjalik põlv. Seepärast olgu ka lava asjalik ja ärgu nutetagu, karjutagu, ahastatagu talle midagi ette.

Üheks väga kujukaks näiteks uuest, nüüdsele ajale väga vastuvõetavast draamavormist olgu toodud Sheriffi „Teekonna lõpp“. See oli autori esimene teos ja õnnelik instinkt vormi leidmises. Ja mis veel kummalisem: sõjast tüdinenud rahvastele anti puhtsõjatükk — ja rahvad võtsid tuld igas ilmakaares. Mis oli selle teose, selle draama saladus? Asjalikkusega kaeti kohutavused. Inimesest ei tehtud mitte nutukäsna ega vingerdavat ussikest, kes kaevikus väänleb hirmust ja õudusest samm eemal toimuvast lahingust, vaid — üks tegelane loeb lastemuinasjutte, teine kurjustab lõunasöögil puuduva pipra pärast, kolmas kummutab viskit. Ja ometi katastroofid tunduvad kogu aja ukse all ja pea kohal. Meile on antud võimalus neid kujutella, aga neid ei sunnita peale. Meie vaimsele omategevusele on jäetud vabadus. Siin uuri ja sõrmuse ärapanek sõnatult, enne rünnakule minekut, on dramaatilisem ja kõnelevam kui mõnes pseudoklassilises teoses kangelase karjumine ja juustekitkumine enne tapalavale minekut.

See oli näide autori enesepiiramisest, asjalikkusest ja publiku respektseerimisest, mõistaandmisest ja teoga rääkimisest. Iga draamaautori asi on leiutada oma serveerimismeetod ja ajakohane vorm.

Selles asjas saame head õpetust Nietzsche, kes ütleb aforismis stiilirikke peapõhjusest: „Enam tundmust ühe asja puhul näidata tahta, kui sul tõepoolest on, see rikub stiili. Pigemini on igal suurel kunstil kalduvus vastupidisele: see armastab tundmuse nende teel pidurdada ja mitte lõpuni välja joosta lasta. See on kunstniku häbenemine ja tundmuse ainult poolenisti näitamine.“ Ehk nagu ma eespool ütlesin: enesepiiramine.

Ja veel lausub Nietzsche: „Kunstnikud ja kirjanikud, kes kannatavad tundmuse hingamispuuduse all, lasevad oma kangelastel enamasti ähkida: nad ei tunne kerge hingamise kunsti.“ Niisiis loomulik vabadus. Mitte rabelemist ega laiaks litsumist, kramplemist.

Mõistagi peab sama stiili pidama ka kaasalooja lavastaja ja näitleja, kellela kõik draamavorm on pool tööd. Veel enam. Moodsat stiili tundev lavastaja võib vanulegi draamadele anda uue väljendusvormi, seda painutades tänapäeva draama laadiliseks.

A. Adson.

EESTI ÕIGEKEELSUSE PÄEVAKÜSIMUSTEST.

Johannes Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpiku ja grammatika“
ilmumise puhul.

4.

4

Aaviku raamatu kolmas jagu, „Süntaksi õigekeelsus“, on kahtlemata teose tähtsam, parem ja vaatlejale meeldivam osa. Kui pea kõigi häälikuliste (näit. *eile* ~ „eila“, *varsti* ~ „varssi“, *võrd* ~ „võrt“, *avatlema* ~ „ahvatlema“, *järelikult* ~ „järjelikult“, *põlv* ~ *põli*, *sopran* ~ „sopraan“, *tähelepanu* ~ *tähelpanu*, *lainete* ~ „lainte“ jne.), ortograafiliste (*sufiks* ~ „suffiks“, *kreeka* ~ „greeka“ jne.) ning paljude morfoloogiliste (*üksindus* ~ „üksildus“¹⁸), *proletaarlane* ~ *proletaar*, *tundelik* ~ „tundeline“, *surevus* ~ „suremus“, *piduõhtu* ~ „peoõhtu“, *hirmust* ~ „hirmsat“, *merde* ~ „merre“, *paljud* ~ *paljusid* jt.) küsimuste puhul on ühe või teise keelendi väärtus keele väljen-

18) Need olevat kaks eri sõna, tähendusliku vahega, vt. EK 1936, lk. 163. Kuid missugusega? Sellele vastust ei anna meile keeletunne ega VÕS.

dusliku ülesande seisukohalt kas võrdne või vaieldav, otsustaja subjektiivselt maitsest või puhttundelistest imponderabiiliaist olenev — kuigi nimelt nende küsimuste kallal meie keelemehed on minevikus ja keeleuendus ning keelenormimine olevikus kõige suurema õhina ja tolmukeerutusega pahmast tallanud — siis siin, lauseehituse ja stilistika vallas, tegeleb praktiline keeleteadlane juba palju ilmsemate väljendusväärtuste erinevustega, kuigi nimelt siin vahed hea ja kurja, piirid „vea“ ja „õige“ vahel iseenesest on palju hämaramad, sageli ainult osavamale keeletarvitajale märgatavad või aimatavad. Kuid siinap seisabki keelemees kõige tänuväärsemal tööalal, toetades keeletarvitaja keeletunnet, teritades stiilimeelt, võistlevate, kõrvu esinevate konstruktsioonide võrdlemise ja analüüsimise teel väärtusi selgitades ja kätte näidates teisendite sisulisi vahesid ja stiililiste välöõride esinevusi. Kohe olgu antud siin tunnustus: Aaviku seisukohtadest valdav enamik näikse vastavat meie kirjakeele tarvitajate paremiku maitsele ja stiilitundele. Osalt see seletub seega, et A. on objektiivselt osanud tabada ja kinnistada tarvitajaskonna ülakihis spontaanselt kujunenud väärtusetundeid, mille tekkimise ja ühtluse tegurid on samad nagu muudelgi ühiskondlikel arvamustel ja hinnanguil, muuseas ka moodidel; osalt aga on A. ka ise olnud osaline praeguse maitse kujunemisel. Hulkade mõju üksikusse ja üksiku mõju hulkadesse, neid kaht polaarsust peame alati keele nagu üldse sotsiaalsete institutsioonide korra seletamisel arvestama.

Käesolevas peatükis võtaksime ligemalt vaadelda Aaviku „Süntaksi õigekeelsuse“ algusosa, nimelt kongruentsi, ainsuse ja mitmuse käsitlemist (siingi jaolt kongruentsi), „üle aruseid ja väljajäetavaid sõnu“ ja „käänete tarvitamise õigekeelsust“ (lk-d 79—120, §§ 242—352), nii siis kuni „Objekti õigekeelsuseni“.

A. asub atribuudi ühildamise küsimuses kahjuks samal „ametlikul“ seisukohal nagu pea kõik meie grammatikad ja keelemehed (peale K. Leetbergi¹⁹⁾, R. Nurkse²⁰⁾ jmt.), et asetatagu atribuut oma peasõnaga alati (peale komitatiivi, abessiivi, essiivi ja terminatiivi) samasse käändesse ja arvu (rikastele inimestele, nendesse kohtadesse), osalt selleks, et vältida selgusetusi („õmbles nõöbi võõra kuuele“ — kas „võõrale kuuele“ või „võõra inimese kuuele“?), osalt reegli lihtsuse,

19) K. Leetberg, Eesti lauseõpetus keskkoolidele, 1925, lk. 25 jj.

20) R. Nurkse, Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keele grammatikais ja vanemas kirjakeeles, EK 1934, lk-d 100—08, 137—48.

järjekindluse nimel, osalt küll aga usus olles, et kongruents on meie keeles muistne pärand, mida nüüdne põlv „lohakuse“ tõttu unarule jätvat. Sealjuures aga A. eksib ühe oma tähtsama uuen-
 dusliku põhimõtte vastu; ühildamist allatiivis ja illatiivis soovi-
 tades ta toetab nimelt lauses raskepärasust ja „lohisevust“ ja
 osalt ka s-de rohkust (vrd. „paljudesse kirjudesse kuubedesse“ ja
paljude kirjude kuubedesse). Reegli enese eranditust aga siiski
 ei saada: neljal käändel pole kongruentsi ometi, kuigi ka neil
 on ühildumine mõnikord selguse huvides tarvilik, nagu A. näi-
 tab: „ta esines suurena Napoleoni austajana.“ Nii siis erandeil
 jällegi erandeid. Ja lõpuks, kogu kongruents polegi soome-ugri
 keeltele algselt omane, nagu selle puudumine kaugemais sugu-
 keeltes näitab, vaid läänemere-soome keeltes, eriti eesti ja soome
 kirjakeeles tekkinud indoeuroopa keelte (kus see kahtlemata on
 omakordagi sekundaarne) mõjul ja eeskujul. Täpsust taotavas
 kirjakeeles on ühildamine mõnikord kindlasti tarvilik, näit.
 „Igal teaduskonna liikmel on õigus...“, isegi -tud lõpulisel atri-
 buudi puhul, näit. „Vastuväiteid on väga põhjendatud“ (vrd.
 EÕÕ, § 246). Kas polekski siis viimaks kõige parem, kui lu-
 baksime kongruerimata jätta mitte ainult kaasäitlevas,
 ilmaitlevas, rajavas ja olevas, vaid ka kõigis muudes käänetes,
 mille lõpp kujundab tervet silpi (nii siis sisseütlevas ja alale-
 ütlevas), nagu seda teeb rahvakeel ja ühiskeel, seda nimelt lause
 väleduse ja ladususe huvides? Väljenduse selgusetuse ohud
 varitsevad ju sõnastust igalpool, selle eest meie ei suuda endid
 iialgi kaitsta lihtsate grammatikajuhistega, välise korruga, vaid
 pigemini õpetustega, nagu leiame kõnesoleva raamatu kolman-
 das osas.

On rõõmustav, et ka A. asub seisukohal, mitmuses esineva
 peasõna translatiivne laiend jäetagu ainsusse: „Majad värviti
 kollaseks“, „Nende näod läksid tõsiseks“ (§ 253; siis talitamata
 nõnda, nagu võõrkeelte mõjul näeme kirjakeeles sagedasti:
 „Majad värviti kollaseiks“, „Nende näod läksid tõsisteks“, „Sõ-
 nad jäid arusaamatuiks“). Siin oleks autoril täis õigus panna
 viimase väljendusvõimaluse pealkirjaks „Viga!“, mitte aga ta-
 gasihoidlikult „Halvem“. Karitiivset laiendit ei tarvitseks aga
 vahel üldse saavasse käändesse seada, nii et autori lause „partit-
 siibid... jäävad muutumatuks“ (§ 246) asemel ütleksime
 „...jäävad muutumata“, mis peaks ka vastama keeleuenduse
 ühele tähtsamale põhimõttele.

Toonitatu, et huvitavaid ja väga tulusaid selgitusi saame
 autorilt ka lisandi ühildumise kohta § 247 („andis üliõpilasele
 Raudsepaale“, „ta rääkis õpetaja Luhasoost“ ~ „ta rääkis õpeta-

jast Luhasoost“, „ta hukkus aurik „Lusitania““ ~ „ta hukkus aurikul „Lusitania““). Ei saa aga nõustuda, et lause „„Tões ja õiguses“ on palju veidraid tüüpe“ oleks kuidagi „halvem“ kui „Romaanis „Tõde ja õigus“ on palju veidraid tüüpe“ (§ 248). Ütlused nagu „„Vabast Maast“ lugesin...“, „„Eesti Keeles“ avaldati...“ jne. on kõigiti eestilised, rahvakeelsed ja meie paremale keelepruugile omased, ja autor ei esita ka mingit põhjendust, mis tõestaks ütluste, nagu „Ajalehes „Vaba Maa“ lugesin...“ ainuõigust. Siin juba tundub autori liigset normimistungi koguni süntaksis ja stiili alal.

Väga teretulnud on ka selgitus, mis sisuline vahe on arvsõnalise aluse puhul öeldise vormi kahe võimaluse vahel, asetada seda kas ainsusse („Maja taga *ajas* kaks meest juttu“) või mitmusse („Maja taga *ajasid* kaks meest juttu“) (§ 249). Meie ajalehtede keeles ja kirjakeele halvemas pruugis võib aga märgata kalduvust tarvitada üksnes singulari, teadmata, et pluural siin on samuti rahvakeelne. Ühineksime ka seisukohtadega §§-s 250 ja 251 („Hulk inimesi *kogunes* sinna“ jne.). Asjatut logitsismi aga tundub, kui „Laev on *täies purjes*“, „Ta oli *sügavas mõttes*“ asemele soovitatakse eesti mõtteviisile võhivõõraid väljendeid „L. on *täisis purjis*“, „Ta oli *sügavais mõtteis*“ (§ 257) või „Nad võtsid selle *enesele*“ asemele „N. v. selle *enestele*“ (§ 258), „*mõlema käega*“ asemele „*mõlemate kätega*“, „*surnust* üles tõusma“ asemele „*surnuist* ü. t.“ (§ 258).

Ühineme autoriga ka selles vaates, et ei maksaks täiesti keelata „s a a b“-tuleviku tarvitamist (§ 261). Nüüdsel ajal ühiskondlikult ja poliitiliselt nii raskesti pigistatud inimesele jätkem vabadusi vähemalt keelegi alal. Kuid seda konstruksiooni ei maksaks ka nii väga soovitada. Eriline futurivorm on alati puudunud soome-ugri keeltes (kus tempused üldse polegi tõelises mõttes ajavormid, vaid seesugustena neid on grammatikais hakatud käsitlema muude keelte eeskujul) ja see puudub ka paljudes indo-euroopa ja muudeski keeltes²¹⁾ (Saksaski see on puhtkirjakeelne ja tundub kohmakas), ning kui seda on esinenudki, siis sageli see kaldub keeltest kaduma ja tema järele ei näigi tunduvat suuremat vajadust. Eestiliselt mõtlejale pole vaja öelda „See on, oli ja saab olema“, „Publik saab nautima seda teost“ (EÕÕ, § 260), „Pärast seda sissejuhatus saab olema kerge

21) Selle kohta vt. lühikest ja selget kirjutust A. Meillet'i „Sur la terminologie de la morphologie générale“, ajakirjas „Revue des études hongroises“ (1928, lk. 9 jj.) ja nüüd veel teoses „Linguistique historique et linguistique générale“, tome II (1936, lk. 29 jj.).

ära tunda, mida...“²²), need väljendid talle tunduvad nimelt „kohmakad“, vaid ta ütleb omapärasemalt ja mõnusamalt „See on, oli ja jääb“, „Publik kord naudib seda teost (või: „P. võtab nautida s. t.“), „Pärast seda sissejuhatust on kerge (või: saab kergeks) ära tunda...“ Saksa keelest sõnasõnaline tõlkimine on meil tekitanud tarviduse tulevikku väljendada *saab*-sõna abil. Kuid selles peaksime olema ühel nõul — ja see olekski kõige tähtsamaks argumendiks nimetatud vormi vastu —, et konstruktsioon „saab tulema“ iseloomustab teatud halvemat ja saksikut stiili meie kirjakeeles.

Tunnukse küsitav sõna *ei* tarbetus lauseis, kus on juba *ega*: *Ega ta ei tule* ~ *Ega ta tule* (§ 263). Kuigi sõnas *ega* peitub eitus, ei märka seda enam küllaldaselt. Kui keeletarvitajal on vajaline eitust enam pretsiseerida, peab talle see olema lubatud kas või tautoloogilise *ei-ga*. Küsilauseis see *ei* küll vaevalt on rahvakeelne: *Ega ta ometi siia [ei] tule?* Ja Aavikul on täielik õigus lubada ainult „Kuhu ta ka läheks“, „Ta oli kurvem kui kunagi“ (need lausetüübid ta jätab ligemalt määritlemata — kas definitsioonide põlgtusest?) ja venepäraseks tembeldada „Kuhu ta ka ei läheks“, „Ta oli kurvem kui ei kunagi“ (§ 264).

Ei saa aga sugugi nõustuda, nagu oleks „Sa pead olema *enam ettevaatlikum*“ viga ja „S. p. o. ettevaatlikum“ või „S. p. o. enam ettevaatlik“ ainsalt õige (§ 266). Viimased on muidugi „loogilisemad“, kuid formaalse loogika vastast on keeles mõndagi („Kübar on *peas*“ — mitte „Pea on kübaras“! „Ta sõidab seljaga“ = tal on [vagunis] selg sõidu sihis jne.). Igatahes *enam ettevaatlikum* oma kahekordse komparatiivitunnusega (mingi eriline ühildumine) on samahästi rahvakeelne ja pole kuidagi seletatav vene mõjuga, nagu arvab autor: venes öeldakse nimelt „*boljeje ostonožnoi*“ = enam ettevaatlik, aga mitte *boljeje ostonožnjeje*. See on kujunenud vist võrdluse suuremaks toonitamiseks.

Lause kärmusele kasulik ja kirjakeelt rahvakeelele lähendav on isikuliste pronoomenite lühikujude väljajätu soovitamine („Seda teadsin [ma] küll“, „Ta jutustas kõik, mis [ta] oli kuulnud“, § 268). Kuid meie-isa palves võiks jääda siiski „kes sa oled taevas“ (§ 269), kus vöörapärasused, omased pea kõigi keelte usulistele tekstidele, on omandanud oma erilise stiililise väärtuse. Tulukad tunduvad ja autori nüansimeelt ilmutavad ka märkmed sõna *üks* (§ 271) tarvitamise ja *ka* ning *-gi* vahekorra (§ 272) kohta. Kahjuks aga suur hulk publikust, eriti

²²) E. A. Poe, A. Gordon Pym'i lugu, Joh. Aaviku tõlkes (1936), lk. 7.

keeleuenduse õigusklikud jüngrid, näikse arvamusel olevat — mille eest aga A. hoiatab — nagu tuleks sõna ka alati asendada -gi, -ki-ga. — Hea, kui nüüd autorgi täpsustab, et rõhutamise ja selguse nimel on võimalik tarvitada *metsani*, *kepita* kõrval ka *kuni metsani*, *ilma kepita* (§ 273). Tervitatav on *olevat*-sõna ärajätu lubamine juhtudel, nagu „Arvasin sind juba tagasi tulnud“ (§ 274).

Üldjoontes on võimalik ühineda ka A. seisukohtadega verbide lisasõnade (*ära, üles, välja, juurde, peale* jt.) väljajätmise küsimuses (§ 275—281). Mõnel erijuhul tahaks aga siiski leida lisasõna esinemise õigustust (autorgi ei näi siin olevat väga kategooriline), näit. lauseis „Politsei keelas (*ära*) kõik koosolekud ja meelevaldused (*ära*)“, „Sõda puhkes *lahti*“ (muidugi ka „sõda puhkes“), „Ta süütas lambi *põlema*“, „Haaras tuleriista *kätte*“, „Vagu, mis laev *maha* jätab...“ ja Vilde lauses „Tertsius suri Siberis *ära*“ (kus autorgi ei leia saksa *ver-* mõju). Ja „Kui olime *ära* supelnud“ on sisuliselt hoopis teine kui „Kui olime supelnud“ (§ 276) — siin pedantne vaen lisasõna vastu tähendab keele väljendusvõimeid kehvendada. Ja vajaduse korral ütluste tarvitamist nagu (5 km-t) *maha* sõitma, (katsu) *ära* arvata, *kätte* õpetama, *pähe* õppima, (kehast) *maha* võtma, (midagi) *sisse* tegema jne. ei suudeta meile ka politseilise võimuga keelata! Lisasõnade tarvitamine eesti keeles pole seletatav mitte ainult germaanilise mõjuga, vaid meie mõtlemisviisi ja sellega seoses ka keelelise väljendusviisi liginemisega üldse indo-euroopa omale, meiegi kuulumisega *mentalité européenne*'i piiridesse. — Sellega ühenduses olgu siin ka tõrjutud autori püüet abisõnaga konstrueeritavaid verbe nagu *andeks andma, meelde tulema, hukka mõistma, tagasi tulema, läbi vaatama, taga kiusama* jt. pruugist kõrvaldada ja neid asendada täielikult „tüvisõnaliste“ verbidega nagu *andestama*, „meenuma“, „taunima“, „naasma“ jne. (vrd. § 281 lõppu ja joonealust märkust). Uus piiblitõlge on igatahes palju kaotanud, kui tarvitab näit. „Anna andeks meie võlad“ asemel „Andesta meie võlad“ ja kohutav oleks kuulda, kui keegi meid tagasi kutsuks sõnaga „Naasa!“ Sõna nagu „reetur“ 'äraandja' (< sks. [Ver]räter) on igatahes hea näide uute sõnade „geniaalsest loomingu-“ (nagu ka „laip“, „laup“, „kolp“, „evima“ jpt.). Argumendid, mida A. on esitanud ühede „lohisevuse ja mulisevuse“ ning teiste „energilisuse ja elegantsi“ tõestuseks, ei tundu igatahes veenvad.

Ütlused „Ta elab Tartu *peal*“, „Lähme ülikooli *peale*“, „Läksid küla *peale*“ on argoolised ja peaksid seesugusele eristiilile olema vabalt lubatavad (vrd. § 282). Kuid oleme nõus, et

„Tegi seda minu käsu!“, „Ta on oma sõbrale kade“, „Ta on tark tööle“ (vrd. rahvalaulus „Talumees on tööle tarka“), „Selles olen kindel“, „Laen pikendati kolmeks kuuks“, „Vanadel roomlastel oli kombeks“, „Kahtlesin selles“, „Sellega sa pahendad seisukorda“ jne. on stiililiselt kõrgemal tasemel ja ka eestilise-malt rahvakeelsed kui vastavad abisõnalised väljendid „Tegi seda minu käsu peale“, „Ta on oma sõbra peale kade“, „T. o. töö peale tark“, „Selle peale olen kindel“, „Laen pikendati kolme kuu peale“, „Vanade roomlaste juures oli kombeks“, „Kahtlesin selle juures“ jne. (§§ 284—99). Tüüp „Küsisin tema käest“ (§ 297) tundub aga küllaltki väärikas, eestiline ja omapärane ja see võiks väga hästi püsida „Küsisin temalt“ kõrval oma stiililise vahega.

Väga kohaseks võib lugeda ka autori märkusi „Sõnade ebakohase väljajätmise ehk väljajätmistõve“ (§§ 306—11) puhul, juhtudel nagu „Läbirääkimised kestavad (edasi)“, „See on (vastu)vaidlemata õige“ (A-ul on „vastuvaidlematult“), „(Ei) ühtki päeva sinuta“, „(Ühe) sõnaga, asi on halb“ jne. — „sest meil minnakse iga hea asjaga liiale“ (§ 304), neiski liialdustes valitseb „šablooniline mõtlemisviis, edevus, snobism, keeletunde ja keelemaitse puudumine“ (§ 305). Need ja muudki A-u poolt loendatud vastuoksused esinevad nimelt ringkondadel, kes on võrsunud linnade agulites, saanud võõrkeelse kasvatus, pike-malt elanud Venes, eemal olnud üldse eestilisest vaimuelust, kes eesti keelest iialgi pole õppinud midagi olulist, vaid oma keelenigelust varjavad mõnede põgusalt ja juhuslikult omandatud moodsustega, kes muidugi igal sammul tarvitavad „oivaline“, „alul“, „selline“ (isegi tähenduses 'see'), „ta evib (omab) lapse“ (= tal on laps), „austatav härra“, „lugupeetavad kuulajad“, „nördima“, „nähtamatud“, „lihtis“ jne., kes hoolega hääldavad sõna algul *h*-d (ütlevad isegi „hhallik“ = allikas, „hhörn = õrn, nagu igapäev raadios kuuleme), kel aga samal ajal kogu hääldamise alus, kõnemeloodia, lauseehitus ja sõnadevalik (vastavalt võõrale mõtteviisile) on vene- või saksapärane.

Täiesti õige, et -nud ja -tud lõpulistelt partitsiipidelt abiverbi *on, oli* ärajätmisega (§ 307) oldagu ettevaatlik²³), sest hõlpsasti võiks verbi partitsiibivormi mõista kaudse kõneviisi tähenduses (näit. kui ajalehest loeme, et „Siseminister otsustanud 3 venelast välja saata“, kus tekstist hiljem selgub, et minister tõesti on otsustanud). Muudel juhtudel aga tohiks seda ellipsit vabalt lubada, nõnda näit. A-l esinevais lauseis „Ta

²³) Mõnikord siingi võib: „See on suurem pidu, mis Tartus peetud“, „See on ilusam maja, mis ma iganes näinud“.

pööras pilgu pliidilt, kus supp [oli] keemas“, „Kui kõik tööd valmis [olid], hakkasin lugema“ (§ 307), „Läänemaa, mille keel [on] ligidane Harjumaa keelele, kuulub...“ Et esimeses lauses võidaks mõista „veel praegu keemas — tänapäevani, käesoleva ajani“, on liialdatud logitsism (selle meetodiga võib keeles kõike nuripidi mõista!). Mõõdukas ja ettevaatlik *on*, *oli* ärajätmine on stiilile kasulik, see on koguni eestiline ja meie keele omapärane joon, nagu paremate autorite keel, rahvakeel ja sugukeeledki näitavad, vrd. „... sõidavad... metsa poole, kuhu mõni tund teed“ (Tammsaare, Tõde ja õigus I, 113), „Nad mitu korda rääkisid, et Mikul head hobused“ (Järva-Madise), „Rahvas kõneles, et tol peremehel kuri tütar“ (Karula). Isegi pealauses see on võimalik, näit. „Minu tervis üsna heas korras“ (Kõpu), „Vanal naisel õle nuustik peos ning pühib“ (Kihelkonna), kus sel oma huvitav rahvalik ja ürgeestiline ilme, nagu Mannteuffelil: „jo meie maal lojus targem kui inimene“ („Vill. Navi elupäevad“). — *On* ja *oli* väljajätmise võimaluste esitamisega § 307-a jääb ainult ühineda.

Milles aga autoriga sugugi ei saa nõustuda, on keeld tarvitada komparatiivi kujulist superlatiivi või, nagu A. ütleb, sõna *kõige* ära jätta ülivõrde väljenduses (§ 308). Et lauses „See on suurem pidu, mis Tartus on peetud“ *suurem* ei tähendakski superlatiivi, et see oleks kahemõtteline, võiks tähendada ka 'üks suuremaid', on jällegi logitsistlik targutus, kus keelendi tege likku väljenduslikku väärtust ei arvestata. Et siin lauses millegi teisega võrdlemine („suurem kui...“) puudub, pole tunda siin ka võrrelastme relatiivsust. Muidugi veelgi suurema, absoluutsema toonitusega on *kõige suurem*. Asjatu on aga meile peale suruda võõrapärast ja ilmetut *i*-superlatiivi, kus kõnes *e* ja eesti *i* on teineteisele akustiliselt väga ligidased ja seega raskesti eraldatavad (suurem ~ suurim, vanem ~ vanim jne.), teise silbi diftongides eestis aga *i* üldse nõrgalt kostab (*vahvaim*), mistõttu neid vorme oma väljenduslõtvuse pärast ikkagi kaldutakse tarvitama lisasõnaga *kõige* („kõige suurim“, „kõige vahvaim“). Ja *i*-superlatiivi reegel on teatavasti saanud üheks liigseks meie grammatikat raskendavaks peatükiks, sagedaste vigade põhjustajaks. Teadupärast on superlatiivsuse mõiste jällegi säärane, mille väljendamiseks väga paljudes keeltes erilise sufiksiga vorm puudub (või kui seda on esinenud, see kaldub kaduma). Superlatiivi tarvitamine nagu „Ta on nüüd *õnnelikum* inimene ilmas“, „See on *suurem* maja, mida ma iganes näinud“ jne. on eesti keele loomuliku arengu tulemus, see on meie keele omapärane ja tulus joon, üks sammudest meie vormistiku lihtsus-

tamiseks. Seda on soovitatav kirjakeeleski enam ja enam tarvitada. Seevastu aga vormid „rikkaimaid“, „ilusaimail“ tunduvad meie keele häälikulisele iseloomule ja häälduslikele traditsioonidele võõrad, nende tarvitamist võiksim küllaldase õigustusega nimetada, autori kombel, „aimai-aivai“-tõveks!

§ 311 puhul märgitagu, et ka „Sellele vaatamata...“ pole kuigi soovitatav ega eestipärane. Kõige parem oleks „*Sellest hoolimata...*“ (vt. ka § 344).

Tähelepanu pro tähelepanu on tõsi küll loogilisem (§ 312). Kuid teatavasti liitsõnade esimese lüli lõpust vokaal *e* kaldub üldse hõlpsasti kaduma, vrd. *õiguseteadus* (mis kahtlemata esialgsem, vrd. *keeleteadus*!) > *õigusteadus* (viimast tüüpi pooldab ju ka autor), *järelemõtlemine* > *järelmõtlemine*, *järelevalve* > *järelvalve*.

Adessiivi ja inessiivi tarvitamise („kas *-l* või *-s*?“ §§ 315—321) küsimuses oleme autoriga üldjoontes päri (näit. Mindi Pihkva sihis, Laevad on Soome lahes, See pakitses tal hinges, See juhtus laulutunnis jne.), ilma et siiski ühineksime arvamusega, nagu oleks *l*-käänet hakatud tarvitama põhjusel, et „see tundus luulelikumana ja ka abstraktsemana“ ja et *l*-el oleks „imelik nigel maik“ (§ 316). Need mõlemad käänded on sisuliselt teatavasti väga ligidased, mis teebki mõistetavaks suure kõikuvuse nende pruugi vahel kõige ehtsamaski rahvakeeles: Minu noorel põlvel oli... (Kursi), Nairid kasvavad aial (nagrõ kasusõ aial, Karula), 12 korda aastaal (Kambja), Olin linnaal (Halliste), Suur hall on maal (Hargla) — rohkem lõunapoolsemas Eestis, teiselpoolt aga: Ta on põllus (põldus, Reigi), Kas siit rahvas on juba heinamaas? (Risti), Minu aegas oli... (Muhu), Isa on veskis 'veski' (Martna), Läks pimedis päavis jõe ääre (Lüganuse), Teises juunis oli... (Vaivara) jne. — enam põhjapoolsemas Eestis. A-ga küll sugugi ei tahaks nõustuda „Juba esimeses pooltunnis“ (pro pooltunnil), „ses juhtumis“, „põhjeneb eksiarmamises“, „peatub selles küsimuses“ (§§ 315, 317) jne. Kui need kord läbi läheksid, tekib tõesti küsimus, kas pole A. eesti keeles *s*-de arvu vähendamise asemel viimaks mitte mehe moodi seda suurendanud?

A. soovitab (§ 321) tarvitada „suhtub sellele“, ametlik keel²⁴⁾ aga „suhtub sellesse“. Eelmine on saksa-veneline, teine

24) Autoril ei tohiks küll õigustust olla allakirjutanut lugeda „ametliku keele teooria järele teadlikult kirjutajate“ hulka (lk. 110, joonealune). Keeleküsimustes ega poliitikas pole nende ridade kirjutaja iiales ühtegi laagrisse kuulunud ega oma arvamusi programmidega ahelandanud.

soomeline. Kes soovib aga eestiliselt, öelgu: *suhtub sellega* (vrd. mis suhtes sellega, vahekord sellega, nagu talitatakse ka muude verbide õige rektsiooni leidmisel, abi otsides lihtsamast, nominaalsest väljendist: arvestab seda — võtab arvesse seda). Samuti „sarnaneb („sarnleb“) sellega“ (mitte „sellele“, vrd. „on sellega sarnane“), „võrdub sellega“ (mitte „sellele“, vrd. „on sellega võrdne“) (§ 338).

„Teadlik selles“ või „sellest“? (§ 327). Eelistaksime siiski esimest, seda enam, et see ongi kõnekeeles valitsemas. „Oksad puutusid ülal“ või „ülalt“ kokku (§ 329) olgu lubatavad mõlemad, vaatenurgast olenevalt. Eesti mõtteviisi kohaselt oleks vist õigem „vihjasin seda“ (A. soovitab, § 333, „vihjasin sellele“), „ta ei mõtle teisi“ (pro „ta ei mõtle teiste peale“ või „teistele“, § 336; pigemini juba *teistest!*). Täielik õigus on aga A-l soovitada „See osutub tähtsaks“ (pro „tähtsana“), „tundsin end väsinuks“ (võib ka *väsinult* või elliptiliselt *väsinud*), „leidsin võimalikuks“ (§ 336-a). Miks aga ütluses „Nägin teda ühel liigutusel“ (pro „ühe liigutusega“) kokku haaravat...“ nüüd äkki on saanud „pidulikuks ja luulelikuks“ (§ 339), kuna sel *l*-el alles § 316 oli „imelik nigel maik“ juures, jääb arusaamatuks.

Hoopis asjata on nominatiivset ajamäärust (tüüp „Olin *kõik aeg seal*“) „halvaks“ ja genitiivset ning adessiivset („Oli kõige aja seal“, „Elas sõja ajal...“) „paremaks“ tunnistada (§...?, lk. 116²⁵), võib ju adverbiaal eesti keeles esineda väga paljudes käänetes. Täiesti ürgrahvakeelne on: Olin *lõuna seal* (Vändra), Iga *päev oli uus...* (Jaani), Käis jaanipäeva *aeg* siin (Põltsamaa), Miina kuulas raasukene *aeg* (Lüganuse), Terve *päev* kestis sadu (Nõo), Mina olen elu *aeg* valda teeninud (Palamuse) jne.²⁶). — Väga tervitatav, et A. õigustab rahvakeelset „Olin *mineva aasta...*“ („möödunud a.“ on tõlkelaen ja paberlik), „*Tuleva nädala* käisin...“ (§ 343).

Kahest A. poolt lubatud võimalusest, „tundub *pikk*“, „seisab *soe*“, „hoiab (laua) *puhta*“ ja „tundub *pikana*“, „seisab *soojana*“, „hoiab *puhtana*“ (§ 347) eelistaksime kindlasti esimest, mis on ka rahvakeelne. Ainus argument siin -na kasuks — see võimaldavat igasugust sõnajärjestust („Tõsistena mehed püsisid“) ²⁷) — ei kaalu kuidagi üles selle konstruktsiooni kohma-

25) §-i nr. raamatus puudub!

26) Küsimusest ligemalt vt. EK 1923, lk. 56, 81—85.

27) Vaevalt tarvitseb siingi -na'd; eestilisemalt kuuldu: Tõsiselt mehed püsisid, Soojaft kohv püsis (või säilis), Kahest teenrist talutatult ta toodi saali, nagu lubab ka autor.

kust ja võõrast ilmet. Kas autorigi kaks järgmist lauset ei kuuldu paremad (mitte „parematena“), kui essiivi asemele panna nominatiiv: „Nende järel tundub -le liialdus [pro: liialdusena] ja „peale“ paiguti loomulikum“ [pro: l-likumana] (§ 285), „...kus see tundub mõnusam“ [pro: mõnusamana] (§ 289, 24). Või on ehk viimati, autori tuntud meetodit tarvita-des, „nad tunduvad parandamatumamaina [karit. -tuma-kompara-tiivis; passiivi arvestades koguni — poolametlikus, pooluuen-duslikus keeles²⁸⁾ — parandatamatumamatena!], „need naised näivad reeturitaridena“ („mõrvaritaridena“, „riieturitaridena“) meie keeles „ilusad“ ja „elegantsed“? Aga nali naljaks!

Väga võimalik, et oleks kasu mingist uuest käändest agent-adverbiaali („mere[st], mere poolt kaldale uhtud riided“, § 352) väljendamiseks. Kuid *n*-lõpuline („meren kaldale u. r.“) kindlasti pole otstarbekohane, *n* sõna lõpul on üldfoneetilistel põhjustel (-*n* kaldub keeltest üldse kaduma, vrd. eesti -*n* ajalugu) halvasti kuulduv²⁹⁾. Ja lõunaestlasi see segab küllap vist veel kaua oma inessiivi-tähendusega!

(Järgneb.)

A. Saareste.

Uue (Ahrensi) kirjaviisi esmakordse tarvituselevõtu tähistamises on eksitud.

Tarvitatavate teoste põhjal on meil teadmine, et E. Ahrensi poolt soovitatud uus e. soome kirjaviis leidis esimest korda kasutamist 1844. a. õp. Schüdlöffel'i poolt teoses: „Toomas Westen, Lapo rahva uso ärataja Norra maal“. Asja kohta sõna võtnud tähtsamad teadlased, nagu seda näitavad alljärgnevad tsitaadid, kinnitavad, et Ahrensi oma grammatika esimeses trükis hoidis veel vanast kirjaviisist kinni ning alles teises trükis a. 1853, samuti mõnedes vahepeal ilmunud teostes, astus asemele uus.

Nii tähendas akadeemik Sjögren oma ettekandes 17. apr. 1854: „...und wenn sie (gramm. I tr. — R. L.) auch noch selbst *in praxi* die alte herkömmliche Schreibart beibehielt, doch wenigstens theoretisch ihre Mängel und Verkehrtheit unumwunden erkannte“¹⁾. Sama mõtet kordab Sjögren oma ettekandes veel kaks korda. Põhjalikumalt kõneles Ahrensi grammatikaist F. Wiedemann 3. aug. 1855²⁾, kus ta aga hoolimata ettekande ulatuslikkusest küsimusest ei räägi. Ometi leiame sama autori grammatika sissejuhatuses lause: „In der zweiten Auflage seiner Grammatik (1853) bespricht er auch diese Neuerungen, während er in

²⁸⁾ Kui nimelt keeleuendus ja keelenormimine k o k k u lepiksid!! See annaks alles tagajärgi!

²⁹⁾ Kord aastate eest pidas keegi (vist hr. P. Voolaine) Ak. Emakeele Seltsis ettekande, lõunaestilist -*n* lõpuga inessiivi tarvitades. Tagajärg: väljenduslik selgus kannatas.

1) Bull. hist.-phil. d. l'Acad. d. St.-Pétersb. 1855. tom XII col. 91.

2) Ibid. 1856. tom. XIII nr. 3—5 ja 6—7 col. 33—80 ja 81—99, eriti ortogr. kõnelevad col. 42—50.

der ersten Auflage (1843) noch bei der alten, in den kirchlichen Schriften befolgten Orthographie geblieben war“ 3). Sama mõtet kordab Wiedemann veel kahes kohas, lk. 23—24 ja lk. 38. M. Veske kõneleb küsimusest „Eesti keele healte õpetuses“ (1879), lk. 108: „Tema (Ahrensi) grammatika teine trükk ilmus 1853 nõnda nimetud „uue kirjutuse wiisiga“. See „uus kirjutuse wiis“ sai esimest korda „Ma-rahwa kalendris“ 1846 katseks pruugitud.“ Pikemalt kirjutab Ahrensi W. R (eiman) 4), kes ütleb muu seas: „Esimene on see wahwa ja julge mees (G. H. Schüdlöffel — R. L.), kes Ahrensi uuendused teoks ümber walas. See („Toomas Westen...“ — R. L.) on esimene raamat parandatud Soome kirjawiisis. Ahrens ise ei olnud mitte julgenud oma grammatika esimeses trükis 1843 kohe uut kirjawiisi tarwitada, ehk ta seda küll õpetab ja nõuab. Teises trükis on aga wana wiis täiesti kolikambri heidetud.“ Sama puudulikult käsitleb küsimust „Eesti Biogr. Leks.“, mille Ahrensi artikli autoriks on E. M (uuk). Seal öeldakse: „Ahrens ise seda uut kirjawiisi oma grammatika esimeses trükis küll veel ei tarvitand, kuid ta andis seal, toetudes soome keele eeskujule, sellekohase reegli ning rõhutas, et uus „soome“ kirjawiis tuleks eestigi keeles „ainuõigena ja loomupärasena“ tingimata maksma panna... Juba 1844 ilmus trükist Ahrensi lähema sõbra, Jöelähtme õpetaja G. H. Schüdlöffeli toimetusel „Toomas Westen, Lapo rahwa uso ärataja Norra maal“, mis on esimene raamat A-i parandatud ortograafias.“ Õiendust ei too ka „Eesti Entsüklopeedia“, mis ütleb: „Uut kirjawiisi tegelikult katsetas esimest korda G. H. Schüdlöffel 1844.“

Ometi eksivad kõik tsiteeritud autorid, nagu juba sellele viidatud, sest tegelikult oli ikkagi Ahrens ise esimene, kes tarvitas parandatud kirjawiisi ja (mis tundub pärast kõiki neid tsitaate arusaamatu) koguni juba oma grammatika esimeses trükis, mis muidugi ei anna tsiteeritud autorite põhjalikkusele au. Nimelt on teose üks osa — Etymologisches Wörterbüchlein, lk. 112—133 — terveni uues kirjawiisis. Seletuseks selle kohta ütleb Ahrens lk. 113: *Dass ein langer Vocal immer doppelt geschrieben, und ein einfacher Vocal immer kurz und geschlossen gelesen wird, ist schon § 34 angeführt worden. Zur Probe, und um die Ehstnischen Wörter auch fürs Auge den Finnischen ähnlicher zu machen, möge es erlaubt sein, diese naturgemässe Schreibart in dem Wörterbüchlein auch auf das Ehstnische anzuwenden.* Nii leiame samal leheküljel näit. abielo, aego saada, äbarik, agan jne.

Muidugi on ka soome kirjawiisi reeglite soovitamisel ja kirjeldamisel (lk. 22 § 34) antud näiteks mõningad sõnad uues kirjawiisis, näit. lubba ~ luba, wabbadik ~ wabadik, hädda ~ häda jne.

Sellele senikestnud teaduslikule komistusele annab kõige paremini seletuse jällegi Ahrens ise. Nimelt ütleb ta grammatika II trüki ees-sõnas: „Diese zweite Auflage unterscheidet sich von der ersten, ausser vielen einzelnen Verbesserungen und Nachträgen, durch folgende Veränderungen: 1) An die Stelle der herkömmlichen Orthographie ist die Finnische Schreibart getreten, ohne welche die Gesetze der Formenlehre nicht richtig gefasst werden können.“ Selle märkuse mõjul pole muidugi vaevutud esimest trükki uues kirjawiisis kahtlustamagi, pealegi kui teine trükk on teaduslikult tähtsam ja ka kättesaadavam. Hilisemate eksamuste põhjustajaks on arvatavasti ka Wiedemann, kes ise eksi-des on väär-andmeid korduvalt ja veenvalt edasi jutustanud.

Ruudolf Laanes.

3) Wiedemann, Gramm. d. Ehstn. Sprache, lk. 38.

4) Eesti Üliõplaste Seltsi Album, teine leht 1894. „Eduard Ahrens“, lk. 1—23, käesolev tsitaat lk-1 15.

KIRJANDUSE ÜLEVAADE.

Johannes Semper: **Tuuleratas**. Luuletused. Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus, Tartu, 1936. 80 lk. Hind 2 kr. 50 s.

Üle mitme aasta — neid on vist juba möödunud tervelt viis — avaldab Johannes Semper jälle luuletuskogu. Ning ta ilme on muutunud, kuigi mitte täiesti ootamatus suunas. Juba „Päike rentslis“ osutas n. ö. kuuenda meele juurdetekkimist endisele viiele — kobamist sügavusse, enda alateadvuse, enda hämarate impulsside jälgimist, visioonäärseid hetki, ning hoopis suuremat emotsionaalse soojuse kraadi kui varasemad Semperi värsivihud. Siiski armastas autor siis veel intellektuaalset mängu ning julget katsetust luule vormisugemetega, rütmi- ja riimitrapeetsil kiikumist ning üllatavaid akrobaadipoose, kuigi hoopis vähemal määral kui enne. „Alasti kevad“ ja mitmed muud luuletused näitasid pöördumist millegi intiimsema, avarama ja seesmisema poole, ning läbi silmaga nähtu oli ikka rohkem märgata metafüüsilisi elamusi, filosoofilist luulet selle sõna paremas mõttes.

Praegu leiame intiimsust veelgi rohkemal määral. Veelgi enam tundub soojust peagu terveni läbi raamatu — isegi selle satiirilises osas. Jääb mulje, et Semperi suures ja väärtuslikus toodangus moodustab luule praegu selle puhkejaama, kus autor saab aega mõlgutella, anduda tundelainetele, teha kokkuvõtteid keset laiemat, kuid proosalikumat ja kärsitumat päevatööd. See nagu ei oleks enam tema peamiseks väljendusvahendiks, sest enamiku oma impulssidest ning peaosas oma energiast ta paneb praegu mujale, kuid selles ilmneb siiski sagedasti peenim ja hergim osa temast. Vormimine, heitlused pealetuleva mõtte- ja vaatlusmaterjaliga toimuvad tal peamiselt teisel, kuid värsivormis kipuvad nagu iseendast tekkima pihtimused, aruanded isenele, enda sisepilgule määratud kokkuvõtteid läbielastust. Viimastel seetõttu nagu puuduksid tunnused, et neis üldse veel pöördutakse publiku poole. Neis pole midagi demonstriativset, pole vaimukate puántide taotlust, leidub väga harva suuri žeste. Isegi poliitilised luuletused on neis valitsevate vaatekohtade järjekindlusest ja seisukohavõtte mehisest selgusest hoolimata kuidagi endassepöördunult vaiksed, nagu ei olekski enam lugejaskonda, kellelt neis asjus oleks oodata vastukõla. Kui hulkade psühhos sunnib neid puuslikele järele, ei jää siiralt mõtleval ja tundval vaimul muud üle, kui iseendale selgesti fikseerida oma seisukohad, et leiduks vähemalt üks kindel punkt keset keerlevat pilgarit. Nii reageerib Semper näiteks Rahvasteliidu kriisi ning viimaste aastate veristesse vallutussõdadesse. Omal ajal temale meeldis futuristide metsik, kuigi temperamentne paraad — nüüd ta hülgab paraade, vastandina neile autoreile, kes vastu tulles oletatavale „sotsiaalsele tellimusele“ paraadide trummipõrinas näevad väärtuslikuma tõe kui intellekti süvenevas, kuigi vähem vulgaarses töös.

Vastavalt oma laadi nüüdsele intiimsusele on Semper osas oma luuletustes teinud pöördet sinna, kuhu teda varem kunagi ei oleks oodanud säärase hardusega pöörduvat — maale, kodutallu, looduseelamuste idüllikasse maailma. Tema kogu esimeses, koduluuletusi sisaldavas osas on midagi puhast ning meeleolukat, sõna otseseimas mõttes „lühirilist“, mida talt seni oleme saanud ainult õige harva. Peagu kõik on sordiini all, kuid rütmides on laulvust, mis paiguti juba meenutab Verlaine'i. Verhaerenlik element, mida Semperil tänini oli õige palju, on nüüd taandunud tagapõhja. Terav pilk, millega ta alati on jälginud meeltega tajutatavat maailma, ilmneb siingi detailide tähelepanelikus lükkimises, kuid ilma et sealjuures oleks märgata kaldumist kirjeldusliialdustesse:

„Rümpilvedes taevaskukkus,
tilkhaaval vaigutses mänd,
ruskas okstes oravahänd,
alla vaikusse käbi kukkus.“

või

„Tuul see vihvatades vastu libiseb,
üle rohu laineid lüües pehmeid.
Mõni koerputk sõrmede all ribiseb,
kuna vastu nägu seemneehmeid
võilill pillub oma valgeist korvikuist.“

Agavahetevahel paelub ka mõni väga julge ja omapärane võrdlus või metafoor, kuid seekord kooskõlas kõige muuga mitte kaugelt võetud, vaid kodusesse ümbrusse kuuluv, näiteks: „Lõi taevasse lõo / oma laulva kruvi“ või „Ja kuhje pundub / kui puhevil rindu / läbi heinamaade“. Need pildid saavad mõjuvaks just tagasihoidlikkuse tõttu, millega neid tarvitatakse. Endistel aegadel Semper armastas neid puistata nagu küllussarvest, ja võib-olla oli siis mulje ergutavam, kuid vaevalt plastilisem või peenem.

Semperi ajalaulud, millest oli juba juttu, tarvitavad muidugi kõigest oma endassepõrduvusest hoolimata mitmeti teissuguseid, drastilisemaid vahendeid kui loodusluuletused. Ei ole kuski kriiskavaid toone, aga satiir saab vahel lennuka teravuse, puurdub noolena märklauda, kuigi iroonia on looritud. „Oktoober 1935“ näiteks on Heine vääriline, kuid selles peituv indignatsioonipaatos on tõsisema, sirgema inimese oma kui Heine. „Võidukisa kuuldes“ on täiesti ilma žestideta, kuid seda siiramana ja mõtlemapanevamana see mõjub. Selles hoiatussõnas on rohkem tõsist patriotismi ja „positiivsust“ kui tosinais ülespuhutud oode. Sama juurdlema sundiv oma kontrollitud grotesksuses ja allegoorilisuses on „Uni“ — tõega kalevipoeglik sangarlusenägemus! Ning oma laadis vist ületamatu on „Ebamugav kevad“ oma kuldnokkade „rahvusvahelise vilega“ ja ruunade „tööpaatosega“ (et seda viimast mõnel pool just ruunade tasemele kiputakse vajutama!). Meil ei ole luules viimast ajal olnud midagi, milles ehtsalt demokraatset vaimu hõõguks nii isikupäraselt, nii veenvalt ja nii kujakalt kui selles sarjas.

Oma põliste turgidele annab Semper maad rännuluuletuste tsükliis, milles kajastuvad tema äsjase transatlantilise matka muljed. See algabki „Oodiga rännule“ — rännule läbi kõigi meridiaanide tolle viimse uhke retkeni täis riski, mis viib ei-millessegi. Kuid selleski žanris on autor muutunud. Vanasti ta välismaa tähelepanekud peegeldusid meeldi impressionistlike momentülesvõtetena, täis kirjeldavaid detaile, mis küll sugereerisid tundeid, kuid enamasti põgusaid, kergesti vibreerivaid. Praegu seda laadi üldse enam ei leidu. Oma detailmuljed reageerib Semper nüüd kõik ära proosas. Värssidesse surub ta ainult veel mõned sügavamad, ürgsemad elamused — näiteks nägemused troopika ookeani lämmatavast loidusest ja mere ääretust, ühetoonilisest jõulisusest. Niihästi „Ekvaatori all“ kui „Merel“ kuuluvad minu arvates meie luule väärtuslikemate aarete hulka:

„Sina, meri, endastmõistetav ja püha,
lihtne nagu leib ja soe kui ümbertvõtt!“

Niisugused read nagu need on klassilised, nad ei unune, nad on täielik vastand Semperi värsside omaaegsele tenniselöökidele, „läbipaistvad kui igapäevased tõesed, häbelikud ning vaevalt riidet särki“, vastavalt autori eelmises värsikogus formuleeritud ideaalile. Neis Semperi uus laad leiab eriti spontaanse, eriti ehtsa teostuse. Nad voolavad lahtiselt, laialt ja loomulikult nagu meri ise. Pisirähkluste mured ei häiri nende avarat rütmi.

Sellevastu kogu lõppsari on peagu tervikuna pühendatud süngusele ning katsesarvesirutustele hingeelu varjatud aladesse. „Astus keegi“, võib-olla selle kogu parim luuletus, igatahes üks Semperi ja eesti luule parimaid, oskab kummalise, õrna sugestiivsusega maalida pildi läbi sügishämariku ruttavast enesehukajast. Nii hapraid, diskreetseid ja ühtlasi sügavalt inimlikke luuletusi leidub meil ainult väikene näputais, — vaevalt ühtegi tugevat toonitust, ning ometi värelevad selles palas „*lacrimae rerum*“ kogu olemust haaraval viisil. Suurepärase on piibellik lõpp-pilt — õrn nagu hiina akvarell või mõni Li-Tai-Po värss, kuid metafüüsilise ulatuslikkusega. Ka mitmel pool mujal heidab Semper oma loodi väga sügavale hingeellu, näiteks sügiseselt läbipaistvas „Teises selguses“ ja hardas, lihtsas „Nägemuses pimedast“. Need palad ja resigneerunud, kuid mehiselt julge väljakutse saatusele „Sügislehed“ oleksid nagu pandiks, et Semperis on toimumas paljutootav kunstiline ning inimlik uuestisünd, et ta on endas avastamas uudismaid, kus võib peituda jumal teab kui palju pärlpuhast ja väärtuslikku.

Ei saa öelda, et see uuestisünd leiaks aset täiesti ilma valuta, või et selle puhul ei rebeneks mõndagi. Semper näib olevat pöörnud selja eksootilisele kirevusele, kuid kristalse läbipaistvuse ning endastmõistetavuse otsingul ta on mõnikord võib-olla liiga teadlikult maha surunud oma vaimu intellektuaalse vetruvuse ja leidlikkuse. Ornamente hüljates ta on vahel muutumas isegi pisut primitiivseks. Niisugustel puhkudel ta ei tundu end kogu oma olemusega pannud olevat oma värssidesse. Sääraselt mõjuvad näiteks „Tusk“, „Atlantil“, „Mispärast“. Midagi oleks neis luuletustes nagu küljest ära tahatud. Kuid see ei takista meid seda kogu tervitamast aimuandena hingelisest rikastumisest ja süvenemisest, mis ilmsesti veel ei ole andnud täit saaki, kuid mille praegusedki tulemused on oma paremikus otse teedrajava väärtusega.

Ants Oras.

Ja an Kärner: *Sõna-sütega*. Luuletusi 1932—1934. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1936. 92 lk. Hind 2 kr. 50 s.

Oma uusimas luuletuskogus J. Kärner jätkab varemharrastatud luuleliike. Põhiomadusiltki jääb Kärneri luule siin üldjoontes endiseks, aga ühtlasi võib ses rõomustavalt leida mõndagi uut. Kõigepealt tuleb märkida tunduvalt vabanemist neist puudusist, mida luuletajale on juba aastaid ette heidetud — teravalt-subjektiivsest suhtumisest kaasinimesesse ja maailma, liialdatud meelekibedusest, afektiivseist žestidest, mida ei kanna küllaldane tundejõud. Kitsalt-subjektiivsest suhtumusringist on jõutud objektiivsemasse ning avaramasse. Tõenduseks on juba seegi, et peagu poole raamatust võtavad enese alla eepilised žanripildid. Ülejäänud puhas lüürika sisaldab valdavalt kas enesepihtimusi, meeleolukaid looduspilte, mis kohati saavutavad haruldast nägelikkust ning värsket tundeüllust, või sotsiaalseid huve rõhutavaid ajalaule. Rõomustavat ületõusmist enesest leiame eriti viimases liigis:

„Sel ajal sangarlikul laulda omast
tolmkergest elust nagu keskusest,
ja enda menust mõelda mõttekest,
ja teha küsimusi stiili-komast?
Ei, aeg nüüd mõtelda on rahvast sellest,
sa kellest osa nagu kehast rakk,
ja laulda kannatavast õest ja vellest,
kirk veres: vaenlaselle vastuhakk.“

Kärnerile omane isiklik meelekibedus ja pessimism leiavad eriti luuletuskogu lõpupoolel — sotsiaalses luules — väljapääsutee tunne-

tustes: „ainus voorus on oma jõud“ ja „— ainult ära võita surm käib üle inimjõu“. Korduvalt leiame optimistlikku tahtevirgutus iseseisvaks ning uljaks eneseteostuseks hoolimata karmidest elutingimustest. Haripunkti saavutab julge elutabe ning uljus luuletustes „Tung ellu“ ja „Väike tüdruk“. Viimane on seetõttu leidnud tee juba kooliluge-mikussegi.

Kärneri luule uus optimistlik kallak on hinnatav. Kuid parem näib Kärner siiski seal, kus domineerib puhas, siiras tundetõlgitsus seoses loodusega, vähem seal, kus avaldub tahe mõjustada ennast või teisi. Nagu Kärneril varem, leidub ka ses luuletuskogus momente, kus pääseb liiga esile tahe protesteerida, arvustada, üles hüüda, ilma et seda kannaks vastav tundejõud.

Teataval määral häirivalt mõjub ka märgatav lahkeli ühelt poolt veelgi küllalt avalduva pessimismi ja elu-uljuse vahel, teiselt poolt ka stiililiste vahendite kasutamises. Diskreetselt lüürilise sõnastuse ja selliste romantiliste võrdlusesemete kõrval nagu samet, purpur, naine jt. kohtame väljenduslikke robustusi nagu kuu lihunikuna-gu, tähevalgus nagu veniv hülgerasv — järsult erinevaid stiililaade ilma teadliku kunstilise kavatsuse ning mõjuta.

Zanrpiltides on eeskätt nauditavad loodusmeeleolud ja tundetõlgitsused, kuid on antud ka küllalt elulisi ning teravais piirjoontes inimkujusid, nagu „Laanekuningas“ ja varem mainitud luuletuses „Väike tüdruk“. „Magavates lastes“ tõstuvad liiga kahjustavalt esile melo-dramaatilist laadi vahendid ja olukorrad.

Nagu varem harrastab Kärner seski luuletuskogus pikki, ehitusli-kult hajuma kalduvaid stroofe, esikohal on aga siiski teravamate piir-joontega nelikud. Mitmelgi puhul leiame viimaseist ilmselt Heinele omaseid nobedaid rütmie, teravajoonelist sõnastust ning üllatuslikke väljenduskäändusid. Eriti ilmneb see luuletustes „Kodu-mälestusi“ ja „Ave Maria“, mis niisugusel kujul ilma Heineta pole mõeldavad. Kuid ühtlasi on need Kärneri parimaid luuletusi.

Kärner hindab oma luules ilmsesti lihtsust ning loomulikkust. Oma paremikus see tõusebki üle kitsalt-subjektiivseist ahistusmeeleolu-dest avaruse, selguse ning lihtsuse poole, loobudes viimase huvides mõnikord isegi korrapäraseist riimidest (Sügisnukrus 2). Küllalt sageli voogab esile värskelet-palavat tõelist poeesiat, mis tulvab üle ebakohad ja teeb luuletuskogu huviga jälgitavaks.

Luuletuskogu väärtust tõstavad tunduvalt A. Johani rohked ning väga elavad illustratsioonid.

„Sõna-sütega“ on kuulutatud luuletaja viimseks värsikoguks, tema poeetiliseks testamendiks. Millise eneseteostusviisi kirjanik enesele edaspidi ka valiks, selle luuletuskogu sotsiaalse kallaku uljus ja karm optimism näivad küllalt usutavad ning tõelised, et osutada tõusuteed.

Bernard Sööt.

Mait Metsanurk: **Soosaare.** Roman. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1936. 470 lk. Hind 5 kr. 50 s.

Pealkirja järgi peaks Mait Metsanurga uues romaanis olema esiplaa-nile tõstetud talu, talu kui orgaaniline tervik, kes elab omaette elu ja on määrava tähtsusega teguriks nii inimeste hingeelu kui inimsaatuste kujunemisel. Kuid tegelikult pole romaani keskuspunktiks mitte talu kujunemislugu, vaid peategelase isiku kujunemine. Peategelase hinge-eluline arenemisprotsess moodustab keske koha romaani sisulises üles-ehituses. Seejuures on tagaseinaks külamiljöö möödunud sajandi vii-masest veerandist. Ent see asjaolu ei muuda Metsanurga romaani olus-tikuromaaniks, vaid „Soosaare“ oma ülesehituselt on esmajoones isiku-

romaan, kus peategelaseks tüüp, kes tuntud meile juba kirjaniku varasemast toodangust.

Kuid metsanurklikust peategelastüübist hoolimata erineb kõnealune romaan siiski märgatavalt kirjaniku varemate aastate toodangust. Mait Metsanurk oli kirjanik, kes tundis suurt huvi sotsiaalsete probleemide vastu. Sotsiaalne ülekohus ja õigusetus, rikaste ja vaeste vahekorrad, need olid peamisteks teemadeks, mida käsitles kirjaniku sulg. Seejuures oli Mait Metsanurk maailmaparandaja. Ta tundis sooja südamega kaasa kõigile „vaevatudetele ja koormatudetele“ ja mõistis kohut sotsiaalsete pahede üle. Ta ei suutnud jääda erapooletuks vaatlejaks sellisinase maailma ühiskondliku ülekohtu puhul, vaid astus kohtumõistjana välja nende kaitseks, kellele tehti ülekohut varanduslikult eesõigustatute poolt.

Säärane suhtumine kirjaniku poolt oma ainealasse ja tegelastesse kaotas soovitava distantsi kirjaniku ja tema loodud kujude vahel. Vajalise distantsi puudumine kallutas kirjanikku idealiseerima „vaeseid“ ja kujutama halvustavas valguses „rikkaid“. See ebaobjektiivne suhtumine oma tegelastüüpidesse mõjus takistavalt isegi niisuguse tugeva romaani nautimisel, nagu on seda „Punane tuul“.

Oma viimases romaanis on aga Metsanurk vabanenud sellisest suhtumisest. Ta ei noomi ega mõista kohut ja ei liigita enam tegelasi „hea-deks“ ja „kurjadeks“, vaid esineb objektiivse vaatlejana elunähtuste suhtes. See asjaolu on suureks plussiks kõnealusele romaanile.

Käsitlesdes külaühiskonna elu möödunud sajandi 80-ndate aastate ümber, on autor joonistanud terve rea hästitabatud kõrvaltüüpe, alates punapäisest Loigu popsist, kelle heinakaared kalduvad alati peremehe maasse, ja lõpetades hingekarjasega, kellele juba Jakobsoni nime suhuvõtmine tundub patuna Püha Vaimu vastu. Ka romaani faabula on arenatud üldiselt rahuldavalt. Selles puudub küll sündmustiku tõttav põnevus ja kirev vaheldusrikkus, kuid samuti puudub põhjus ette heita paigaltammuvat hallust, sest sündmustik on üldiselt eluline ja usutav. Vanameistri vilunud käsi on romaani ehitanud kompositsiooniliselt kaalutud ettevaatlikkusega, seepärast puuduvadki siin liigsed episoodid ja tegelastüübid. Intrii on sõlmitud osavasti ja meie jälgime tähelepaneliku huviga peategelase meeoleole käärimist kolme naise vahel.

Kui kõige selle juures aga Metsanurga romaan mingit ebamäärase muljet jätab, siis on selle peamiseks põhjustajaks peategelase tüüp.

Romaani kangelane Soosaare Juhan on oma hingelaadilt romantik. Isegi kibedal heinaajal meelitab mets teda õhtuti hämaras kõndima, ja metsamühinast leiab ta lohutust oma meeoleolu nukrusele. Ööpimedas unistab ta oma armastatust, kelle ilme ei olnud enam maine, vaid äraseletatud, ja otsaesisel oli „kolm rõhtkortsu“ (lk. 68). Ta võttis kergesti tuld, „sattus vaimustussegi, jumaldas eneseohverdust, kummardas suuri mehi, tahtis ikka ja jälle suurtest tegudest kõnelda“ (lk. 148).

See Soosaare talu vanem poeg kannatab maast madalast alaväärtusekompleksi all. Olgu kirikus, „küla peal“ või kodus, isa matusel — kõikjal saadab Juhanit mõte, kui ometi ümbruskond hindaks teda kõrgemalt (lk. 37, 91, 98, 172, 261, 330 jne.).

Alaväärtustunde kõrval iseloomustab romaani peategelast nõrk seos kodutaluga ja suhtumine isade elutöösse kui orjusesse (lk. 35, 57, 114, 141, 242). Kui siia juurde arvata veel elutahte nõrkus ja alaline kaeblemine (lk. 67, 187, 209, 303, 311), siis muutub arusaadavaks, kui raske on meil uskuda, et sellest tüübist üle öö kujuneb teotahteline töösangar, kes paari aastaga ehitab üles isatalu. Kirjaniku tõenduse järgi on tema kangelase hingeelulises kujenemisprotsessis peamist osa etendanud samm-sammult võidetavad eluraskused (lk. 420) ja viimaste hulgas omab esmajärgulise koha taluelamu põlemine. „Vana elumaja põlemine tähendaski joont endise ja uue Soosaare vahel!“ (lk. 462) — kinnitab selle kohta ka peategelane ise.

Kuid ometi veendume romaani tähelepanelikumal lugemisel, et peategelase hingeline struktuur pole nimetamisväärselt muutunud ka peale pöördelise tähtsusega tulikahju.

Toodud näiteist piisab väitmiseks, et Metsanurga romaanis me ei näe peategelase hingeelu ja iseloomu kujunemisprotsessi selles ulatuses, et pärastised tõsaaavutused ja pingutuste paatos muutuksid täiesti usutavaks. See tõsiasi aga muudab psühholoogiliselt ebausutavamaks ka peategelase tüüpi. Samuti on nõrgalt valgustatud talu osa tegelaste hingeelu kujundamisel.

Olen meelega pikemalt peatunud peategelase karakteristikal, sest see kirjaniku poolt loodud kuju tõendab reljeefselt, kui raske on isegi heal kirjanikul rakendada positivismi ilukirjanduslikku teosesse vaid hea tahte varal.

Muide on aga Metsanurga romaan loetav. On sümpaatne ja teatud mõttes ka uudne, et kirjanik ei aseta talu oma peategelasele omaette eesmärgiks, vaid ainult abinõuks eesmärgi saavutamisel. Selleks eesmärgiks on aga esmajärjekorras mitte enda, vaid omaste elujärje parandamine. „Kõik, mis ta teeb Soosaarele, seda teeb vanemaile, vendadele ja õdedele“ — see on lihtne, kuid sümpaatne ja elulähedane tõde. Samuti sümpaatne on ka romaani probleemi lahendus, et mitte pimesilmaline talu huvide teenimine, vaid oma südamehääle järgimine annab elule sisu.

J. Viidang.

Albert Kivikas: **Nimed marmortahvlil**. Romaan. E. Järve kaas, frontispüüs ja vinjetid. Eesti Kirjastuse Kooperatiiv, Tartu, 1936. 539 lk.

Meie kirjanikest on Eesti Vabadussõja aineid kõige pidevamalt käsitelnud Kivikas. Ta „Verimust“ tõi kohe Vabadussõja lõppemise järel tookordseks ekspressionistlikus moestiilis sarja patsifistliku idee rõhutamiseks tahtlikult võikaid sõjapilte. Ta järgmine romaan „Ristimine tulega“ andis juba seostatud sõjakäiguloo Vabadussõja algupoolelt lõunarindel, silmapilgust alates, mil seal hakkas toimuma pööre Eesti vägede kasuks. Kivikas on neid kirjanikke, kes väga visalt lahkuvad neid korra huvitama hakanud motiividest, kes neid järjest edasi töötelevad ja varieerivad, kuni tulemuseks on eelnenule pealekasvanud mõni uus sõsar-teos (võrreldagu näit. ta romaane „Jüripäev“ (1921) ja „Murrang“ (1925)). Võiks öelda, et ka käesolev „Nimed marmortahvlil“ on 13-aastase ajavahemiku järel „Ristimise tulega“ uus, eellugudega, memuaarliku materjaliga ja poliitilist laadi arutlustega laiendatud ümbertöötlus. Või kui seda liialduseks peetakse lisandunud materjali rohkuse ja teataval määral isegi uue tüübiga tõttu, siis vähemalt on „Ristimise tulega“ tähtsamad detailid ilmsesti üle kantud ja sulandatud käesoleva romaani kahte viimasesse kandvamasse ossa. Ka põhiidee mõlemas teoses on peajoontes üks ja seesama. Kivikas taoteleb sõjapsühholoogia objektivistamist või koguni täispöördelist ümberhindamist. Tema käsitlusel nivelleerub sõjalugude šabloonlik sangarlus peagu olematuks. Mitte vaprus ei kihuta vägitegudele, vaid päris tavaline tapalooma hirm, mis pääsuta sundolukorras tekitab sõdureis reaktsioonina pimedat ja meeletlikku tahte vastast maksku mis maksab hävitada. Üksikvägitegu on sellel taustal juhuse asi. Sellises käsituses on kahtlemata oma jagu tõtt. Kuid „Ristimise tulega“ iserätsevaks kunstiliseks võtteks oli selle veende liiga ühekülgne, paradoksaalsuseni minev toonitamine.

Nähtavasti on Kivikas hiljemini püüdnud oma käsitust sõjapsühholoogiast pisut revideerida, sest käesolevas teoses ei torka eelmises avaldunud veene sedavõrd lõikava teravusega silma. Kuid muutnud pole ta oma vaadet põhimiselt siiski mitte. Ka siin mängib elukaotamise hirm lahinguis mürskude ja kuulisaju all määravat osa, põhjustades häbista-

vaid metsajooksmisi, püssi ja pauna põõsasse viskamisi, hirmuüllatusi ja närveldava sisemise küdemise pingutatud maskeeridapüüdmissi. Siin on seda motiveeritud ainult arusaadavamaks. Teos käsitleb operatiivselt kaunis tõetruus järgnevuses Tartu vabatahtlikkude õppur-sõdurite roodu lahinguepisoodide retkel Rannu—Valguta—Rõngu kaudu kuni Valgani ja kabuhirmu faasid on siin siis arusaadavad esimest korda tuleliinil viibivate noorukite esimeste elamustena. Edasi lödvendab Kivikas aste-astelt esimest hirmupalavikku sedamööda, kuidas salk lahingutega harjub, kuigi oma vaatele truuks jäädes ta ei too ka hiljemini ühtki trafareetsele sangarluse kujutamisele libastuvat üksikseika, pigemini ikkagi vastupidiseid. Poolmemuaarlikule sõjaromaanile, nagu on seda käesolev, on objektiivsus kindlasti kasuks. Miskipärast häirib siin siiski enam veel kui lausa sellele rajatud „Ristimises tulega“ rida sääraseid üksikkohti, kus aima autoripoolset võtet, eelvõetud seisukohta: tahet kabuhirmu kui määravat tegurit demonstriivselt toonitada. Maailmakirjanduse parimais realistlikes sõjaromaanides Tolstoi, Remarque'il, Dorgelès'il sihukest ei märka, olgugi et kaks viimast autorit opereerivad palju süngemate olustikkudega. Nende käsitus on ses mõttes objektiivsem, või vahest ehk diskreetsem. Nende tendents, kui nii öelda tohib, ei väljendu teose üksikkohtades, vaid selgub alles üldmuljes. Selle, teatava skeemi läbipaistvusele vihjamisega Kivikal ei taheta siiski vähendada Kivika romaani hinnatavust muude meie Vabadussõja-romaanide seas. Seniseist teoseist meil selles žanris — ka Kivika enese varasemaist — ulatub ta välja suurema tõsiduse ja elamuslikkusega, kuigi ehk kunstiliselt paljudele isegi enam meeldida võis „Ristimise tulega“ paradokslik särts.

Romaani sootuks uudes, õppiva noorsoo maailmavaatelisi otsinguid käsitlevas osas nõuab erilist tähelepanu huvitav seik, et Kivikas oma romaani peategelaseks on valinud tugevasti pahempoolsete vaadete õppuri Ahase. See, oma sotsiaalse päritolu tõttu peagu kommunistmiga sümpatiseeriv nooruk on aga omarahvusluse aadete puhkemisel kaasa elama hakanud nooruslikus tuhinas ka neile ja seetõttu tülli satunud oma siseilmaga. Läbi poolkommunisti kritiseeriva vaateprisma heidetakse vahel kaunis huvitavat pilku meie esialgsele riigile ja rahvaväe korraldamise üritusile, mida kaugeltki mitte alati ei jälgita täie tunnustusega. Kivikas laseb Ahasel kaasõpilaste pisut üldtuntuks kulu- nud arutlusis ja vaidlusis kommunismi ja rahvusluse õigusest, mis täidavad ligikaudu romaani terve esimese osa, kõhelda ja kõikuda nende kahe maailmavaate vahel, kuni ta juhuslikust tõukest lõpuks peagu ala-teadlikult kaldub „valgete“ poole, tahtmatult läheb ühes nendega ja saab sõduriks. Kuid isegi võideldes punastevastases väes, lõpuks koguni suure tublidusega, ei saa ta lahti kommunismi ja rahvusluse sünteesi taotluse, nende ühiseks tervikuks liitmise sund-ideest. Karas-tavalt suudab mõjuda teoses kujutatud õppureis otsingute või ka juba kujunenud veenete siirus, kuigi nende omavaheliste väitluste sõnastus ei sisalda tavalisist miitinguargumentatsioonidest palju erinevat. Praegu on kosutav kuulda sedagi avameelsust. Tundugu see ajakohatuna, naiivsena, ebaküpsenagi, kuid teatavat veendumuse värskest hoovab näit. kahe koolipoisi — Ahase ja ta rahvuslikult meelestatud sõbra Käsperi arutlusist valvepostil teose lõpul, pisut aega enne Käsperi langemist juhuslikus tulevahetuses. Seal kaks vastasvaatelist lõpuks võivad anda teineteisele veenete ristumisel käed. See on koguni rahvuslaste ninamees Käsper, kes nüüd kõneleb tulevases kohustusest pärast sõja lõppu võidelda oma kodumaal üheõigusluse, nende terminoloogias „rahvusliku sotsialismi“ eest, kelle programmis mõisade jaotamise kõrval seisab tähtsal kohal ka kapitalistliku korra ja sellega kaasas käivate pähede kaotamine. Siin siis avaneb Ahaselegi tema poolt kaua tagaotsitud sünteesi leidmiseks tee, teostub kahe polaarseks arva-tud maailmavaate sulandamine. Selle edaspidiseid rakendamiskatseid ei käsitele aga enam käesolev teos.

Romaani huvitavus baseerub suurel määral ta sõjamemuaarlikul iseloomul; kuid mitte väheleid väärtusi ei peitu ka mõlemas ta tähtsamas, eelmisega piiritletud kompositsioonilises ja ideelises erinüansis. Seejuures ei julgeks teost siiski tembeldata ka täiesti viimistelduks; ajalehe joonealusena kirjutatud, kipub see kõige ladususe juures siiski pahatihti hajuvusele, üldsõnalisusele, venitamisele.

E. Raudsepp.

Jaan Lintrop: **Muiste**. Eesti Kirjastuse Kooperatiiv, Tartu, 1936. 405 lk.

Jaan Lintropi nimi on juba mõnda aega puudunud meie iga-aastasel kirjanduslual. Seda suurema huviga võtame juba erru arvatud kirjaniku vastse raamatu kätte.

Ilmar Lemming, ministeeriumi välismaine esindaja, sõidab suvepuhkusele ja võib-olla ka pikemaks ajaks isakodusse — Savilepa tallu. Kuid kimonos maailma-mehele meeldib rohkem Harakasaare metsmaa asustamine ja sealne romantiline „vanapagana-elu“ kui vendade poolt ülesehitatud, nüüd juba laguneva talu majapidamise juhtimine. Lapsepõlve mälestused, esivanemate veri, pettumine kultuursest maailmast ja Stella Pihost kisuvadki Ilmarit tagasi põlislaande, kuid eneseteostus tundub siin piiratud olevat: talu on tehtud vendade poolt, ta oleks siin ainult pärija, koguni venna pruudi ülevõtja. Ja mida teha ka nende tarkustega, mille õppimiseks nii palju vaeva kulutatud?

Hea juhus viibki Ilmari linna. Matnud ema ja teinud talus ja enese elus inventuuri, lahkub ta, kuid ettevaatlikuna kindlustab oma nimele Harakasaare, sest „võib tulla murrang nagu muiste, et mul ei ole muud teha, kui pageda metsa. Ja üldse... võitlus kultuuri ja ürginstinktide vahel ei ole minus veel otsustatud...“

See on romaani pealiin, kuid tal on palju peateemaga lodevalt seotud lisaharusid. Me tutvume Ilmari õe Ilse, lapsepõlve unistuse Ojalepa Elli, õnnetu Salme Puguani ja paljude teiste saatusega. Puutume kokku terve rea tüüpidega, alates suli-sulasest Seervandist ja spekulandist Ahvensonist ja lõpetades külapoodnik Parillaga või kunstnik Puguani Hansuga.

Romaani võiks käsitada väljasureva perekonna loona — ega asjata ei tsiteerita „Buddenbrooke“. Kuid „Muiste“ on ka hoopis laiem miljöö-, isiku- ja mõtteromaan. Filosoofilist põhja ja mõttepinget tundub mõnigi kord. Tark ning targutaja peategelane armastab endamisi resoneerida. Kirjanik on tema jaoks muidu realistlikku romaani lasknud tulla saladusliku hääle — Igrekiksi, kellega Ilmar võib hobust rookides päise päeva ajal kõnelda: „Maailm on kõver nagu koerasaba ja inimesed on aastasajandeid näinud vaeva, et seda saba tõmmata sirgeks, aga niipea, kui nad käe küljest võtavad, on saba jälle kõver...“ (lk. 153). — Ja mitte ainult filosoofia, vaid ka täppisteadused on autoril näpu otsast võtta: alates loenguga roosi erisortidest võib ta lõpetada Wiedemanni sõnaraamatuga. Teadmisi botaanika, bioloogia, keemia, ornitoloogia, ajaloo, sotsioloogia, rahvaluule, etnograafia jm. kohta ei hoita just vaka all. Ja võõrkeelseid tsitaate on raamatus 7—8 eri keelest.

Kuigi meil on suur austus eruditsiooni vastu, tundub see pagas vahetevahel üleaarne. Jääb mulje, nagu oleks teos lõplikult välja sulatamata ideede ja mõtete kuhjast. Tundub, nagu oleks kirjanikul öelda olnud liiga palju, nii et koguni 400 lehekülge kipub kitsaks jääma. Ja võime tõesti uskuda, et autoril on rohkesti öelda, ja oleksime võinud loota tüsedale teost, kui mõtted oleksid suurema ümbersulatuse saanud. Teos oleks ka võitnud, kui mõned osad hoopis välja oleksid jäänud — näit. mitmekümneleheküljeline kõne langenuate ausamba avamisel (lk.

194—221), või poolte vaidlused kujuteldavas kohtus Ilmar Lemmingu ja Stella Piho armuloo üle (lk. 115—147).

Muidu on teos huviga loetav. Hoolikus katab nõrgemadki kohad sulava ja vahel ülimumoosa väljendusviisi alla. Küll mõjub natuke segavalt näit. maastiku korduv võrdlemine köögisaadustega („tahe ja niiske õhustik üle vahelduva maastiku nagu liua roheline salatiga, värske ja mahlase, millesse ohtrasti segatud oliiviõli ja munarebu... jne.).

Bernard Kangro.

Edg. V. Saks: **Armuke**. Romaan. Eesti Kirjastuse Kooperatiivi kirjastus, Tartu, 1936. 249 lk. Hind 3 kr. 25 s.

Edg. V. Saks tunnukse olevat hea reporter: terane ja ligitungiv, täpne ja tabav tähelepanekuis. Märkmik-käes, teeb ta hoolikalt ja kavatsuslikult jooksva elu kroonikat. Romaani keskselt jutujoomelt lubab ta enesele kõrvalkäike aktuaalse kultuurpoliitilise olustiku hinnanguisse — muidugi tegelaste suu kaudu —, rahvastiku, maastiku ja looduse kirjeldustes ta ei keeldu koguni kaunistavast romantikast. Üldiselt on ta aga väga asjalik, erapooletu: vaatleb ja töödeb. Sõnastus on tal napp või kasin, lause lühidapoolne, selgepiiriline, pildistus on intellektuaalne — joonis, mitte tundevärviline maal. Taotledes olla kaine ja asjalik, eluline kavapäraselt, Edg. V. Saks jääbki lõpuni kaineks ja kasinaks, asjalikult tähelepanelikuks jutustajaks, ning armastusromaani asemel kipub „Armuke“ olema ajalehelise kerguse ja süvenematusega esitatud armatsemissspordi reportaaz. Romaanina see on lödva kunstilise töötlusega, tundekehv, intellektuaalselt hoiakult ilma vaimukusest, fantaasiakõhn — lihtsalt foto, mitte maal, kuigi kunstfoto, tõelus teatava retušeeringuga. 250-leheküljelise romaani läbi lugenud, meenub ainult naistegelase lausund „On teil igav, et suudleme?“.

„Armuke“ oleks keskpärane ajaviiteromaan, sobiv ajalehe joonealuseks, kui seda ei kannaks aktuaalne armastuspsühholoogiline probleem ja kui selle äbariku ja küündimatu armastusloo arengu vahele poleks täiteainena paigutatud päris huvitavaid olustiku iseloomustusi, autori matkamärkmeid, rahvastiku ja looduse kujukaid kirjeldusi. Need viimased ilmutavad autori isiksust: mitte ainult nähtut-kuuldut, vaid juba kogemuslikult mõistetud elu ja inimesi. Kahetsetavasti pole vahelood küllalt faabulaga sulandatud, jäävad kuidagi lahtiseks ja tunduvad kõrvalpeikeina. Romaani ülesehitus probleemi osas on kõrvalkäikude läbi hajutatud ja keskne jutujoom liigub vägagi aeglaselt, kolme ossa katkestatult, ilma põnevuse tõusuta või vaevalt tajutava tõusuga. Autoril kui ka tegelastel on nii palju tegemist muuga, et oma otsese, romaani-lise ülesande jaoks jääb neil vähe aega. Teose soovidajättev arenguühtlus tundub põhjendatult enam ajalisel järgnevel kui psühholoogilisel arenemisel. Liiti huvivüsteemi kahjustab see, et peategelased ei tekitanud lugejas mingit tundetoonilist kaasaelamist, ei negatiivset ega positiivset. Need moodsalt-romantiliselt hinged on paigutatud mingisse pooltõusiklikku, „nooblistse“ miljöösse, reisi-, suvituse- ja mõnulemisluksuse raamidesse. Isikutena on nii Juhan Eimar kui Helena ebameeldivad oma nauditavas egoismis, huvi keskendusega rahakotil ja kellaajal, et vabane- des mõnuda kabarees, tantsuparketil, kaardiluaas, „maitsekalt mööbel- datud“ kodukambreis või rannasalongis. Selline rahvas oleks tänuikum seltskondlikuks satiiriks kui olustiku kaineks kujutamiseks. Kuid autor püüdleb anda inimesi, nagu inimesed tõeliselt on, ennem poolduse kui halvustusega, kuid igatahes kunstiomasemaks kujunduseks liiga elamus- vaeselt. Lugeja otsiskleb ja ebaleb, ei haardu ega suundu oodatavasse lahendusse üha tõusva huviga. Teose episoodilisus ei anna tarvilikku kokkutoimet isegi mitte teatavalt unustusdistantilt. Et autori üksik- täheldused pole lõppude lõpuks kuigi tsiteeritavad, jääb kogumulejks

ainult paar rahakat, küsitava kultuuritasemega nautlejat oma luitunud ja igaks tõsisemaks või millekski tarvilisemaks küündimatu armastusega.

Et Edg. V. Saks oma probleemiteadvuse süvenedes, kunstilise töötuse arenedes kord hästi kirjutama võib hakata — kui ta loobub turistlikust vaheldusihast ja põgususest tähelepanekuis —, selle tagatiseks on tema vaieldamatu arukas ja hoolas inimeste, olude ja elu jälgimine, psühholoogiline eritlemissuutumus, piltide selgus ja sõnahõlpsus käsitletud romaani detailides.

Osv. Kukkur.

Tiiu Kadak: **Eesti rahvakunst.** Peajooni vana-eeesti kunstkäsitööst. Elav Teadus nr. 55. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1936. 102 lk. Hind 1 kr.

E. R. Muuseumi aastaraamatus jm. on avaldatud etnograafiliste üksikküsimuste üle rohkesti monograafiaid; dr. Mannise ulatuslikumat sünteesi taotlev suurteos jäi autori enneaegse surma tõttu lõpetamata. Kuid ka teaduslikkude süvendatud uurimuste kõrval jääb püsima nõudmine teoste järgi, mis laiemat üldsust tutvustaksid meie noore teaduse võidetud positsioonidega. Etnograafia alal tõttas seda nõudmist täitma G. Ränga „Vana-Eesti rahvakultuur“ (ET nr. 41); sama sihti taotleb käesolev raamat noore etnograafi sulest, kelle lühemate sõnavõttudega ajakirjanduse veergudel oleme võinud tutvuda. Et see raamat enne ilmumist on läinud läbi E. R. Muuseumi direktori F. Linnuse asjatundliku käe, on teose väärtuse lisatagatiseks.

Ses rohke pildimaterjaliga elustatud ja ilustatud raamatus vaatleb autor rahvakunsti kasutatavate materjalide (puu; õlg; luu, savi, kivi, klaas; metallid; nahk; tekstiilid) järgi — raamideks on üldine sissejuhatuse ja rahvakunsti tänapäeva rakendamisevõimaluste vaatlemine.

Pearõhk langeb muidugi puu — meeste lemmikmaterjali — ja tekstiilide — naiste eriharrastuse — vaatlemisele. Kõik see, mis lugeja teadvuses laialipaisatult olemas, võib siin läbiviidud süsteemi tõttu korralduda kindlaks riviks; lisaks senituntule võime oma teadmisi täiendada rea uutega.

Üksikute materjalide puhul oleks ehk tahtnud nõudlikum mitte-etnograafist lugeja eri esemete kirjeldamise asemel (näit. piipude kirevas peres on võõraste mõjude kõrval eesti rahvakunsti loov ja edasiarendav osa hoopis küsitavgi) näha rohkem rõhutatult erinevusi tehnikas, mida tarvitatud materjal tingib, eri tehnikate kõrval aga sünteesi sellest, mis üldse on eesti rahvakunstile iseloomustav ja põliselt omane. Kuid rõhutagem kohe, et meil, kus paljuski põhjalikumad või lõplikud uuringud puuduvad, see oleks olnud hoopis suuremaid nõudeid asetav ülesanne, kui käesolev populaarteaduslik väljaanne olla taotleski.

Teksti elustavad rohked rahvalaulukatked ja sage rahvausundile vihjamine. Toodud on ka paralleele hõimrahvaste ja teistegi rahvakunstist. Seletavate lisanditena võivad väga kasulikud olla üksikud repliigid, mis teemasse paratamatult ei kuulugi, nagu Hiiu naiste tinast noatuppude puhul rahvapärismuslik teade, et tina on saadud rannas uppunud Inglise laevalt. See selgitab muidu üsna haruldase metalli kitsal alal ja väga rohkel määral esinemist.

Autori jutustamisviis on kerge ja elav. Paiguti on sõnastus küll liiga leigelt lilleline. „Selle asemel on aga meie käsutuses seisnud lõpmatud metsad ja laaned uhkeid kuuski ja mände, millele lehtpuudest seltsisid valgekoorsed kased, käharpäised lepad ja rida teisi, nende hulgas ka tamm, see puuriigi uljas kuningas“ (lk. 14) — see lause oleks stiilprooviks autori naiseliku ilukõne küsitavama õigustusega osast. Mujal aga seltsib ilusaile sõnadele autori huvi ja armastus oma töö vastu (ja seda on tal olnud) — seepärast loed seda raamatut pideva huviga.

A. Sang.

Evald Blumfeldt: **Gustav II Adolf**. „Lövi Põhjamaalt“. Suurmeeste Elulood nr. 34. Eesti Kirjanduse Seltsi Biograafiline Seeria. Tartu, 1936. 160 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Andekamaid ja teovõimsamaid Rootsi kuningaaid Gustav II Adolf on jätnud sügavaid jälgi mitte üksnes Rootsi, vaid kogu Euroopa ajaloos. Suur sõdurina, suur riigimehena, on kasvanud kuninga kuju kaugele üle oma kaasaja. Rootsi riigile suurusajastu loojana Gustav II Adolf on jäänud meie maagi ajalukku püsima tuntuima kujuna. Eesti rahvapärимused pajatavad meile palju Rootsi kuningaist, ja nende all mõeldakse pea alati kas Karl XII või Gustav Adolfit. Ei ole imegi, sest selle kuninga nimega on seotud meil hulk põhjapaneva tähtsusega asjaolusid ja sündmusi (haldus- ja kohtukorralduse kujundamine koha peal, gümnaasiumide ja Tartu ülikooli asutamine, reformid maksunduse, talurahva olukorra jm. alal).

E. Blumfeldt on seadnud oma ülesandeks anda populaarses käsitluses elava pildi suure kuninga elust ja tegevusest. Gustav II Adolfi kohta on ilmunud suur kirjandus mahukate eriteoste kui ka lugematu hulga lühiuurimuste näol. Näib siis, et elu, mis nii rohkesti valgustamist on leidnud, on juba niivõrd küllalt tuntud, et temast veelkordselt kujutluse andmine ei tohiks sünnitada erilisi raskusi. Kuid just asjaolu, et olemasolev rikkalik kirjandus hindab kuninga mitmeidki üritusi erinevalt, seejuures jättes lahtiseks rea küsimusi, mis eriti meie ajaloo seisukohalt on tähtsad, teeb seesuguse läbitunnetatud ja -mõeldud ülevaate koostamise raskeks. Siiski on autor oma ülesandega üldiselt väga hästi toime tulnud.

Teoses on puudutatud kuninga põhjapanevama iseloomuga üritused küllaladase ulatusega. On leidnud märkimist kuninga osa Rootsi sõjaväe reformimisel ja selle mõju teistegi Euroopa riikide sõjavägede korraldamisele, kuninga sügav usklikkus, mis lõpuks teda viiski 30-aastasesse sõtta Saksamaa pinnale, tema hool haridusajade eest, tema riigimehelik teotsemisoskus, milles määravat osa näib mänginud olevat suurele kuningale võrdse suure kantsleri Axel Oxenstierna riigitarkus ja kogemused. Kuningat tema ettevõtteis üldse abistas hulk andekaid väejuhte ja riigimehi, seda tuleb täiel määral tunnustada. Vähem on toonitamist leidnud autori poolt kuninga kuulsusejanu, mis ei näi tema tegevuses mitte väikese tähtsusega tegur olevat. Silmas pidades kuninga suurt tähtsust ka Eesti ajaloo, poleks vast halb olnud, kui autor oleks eripeatükis käsitlenud kuninga teotsemist Baltimaade suhtes ja selleaegseid sündmusi Eestis. Neist küsimustest oleks võinud sel korral saada koondatauma ja terviklikuma pildi, mis oleks seda tähtsam, et autor, hästi tundes vastavat ajastut, esitab nende küsimuste suhtes mõningaidki uusi vaatekohti.

„Suurmeeste Elulugudest“ teos Gustav II Adolfi üle Eesti ajaloo seisukohalt vaadatuna on kahtlemata tähtsamaid. Elava keelelise esitusega, piltlike näidete ja tabavate iseloomustustega antakse teoses kõigeüldiselt ümmardatud pilt Gustav Adolfist ja sellisena see teos peaks leidma kõigiti teenitud tähelepanu.

O. Liiv.

Kaarel-Robert Pusta: **Kehra metsast maailma**. Esimene vihk. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1936. 189 lk. Hind 2 kr. 50 s.

Meil näib mälestuste trükkis avaldamine ikka enam moodi minevat. Mõned aastad tagasi koosnes meie memuaarkirjandus, välja arvatud üksikud teosed, peamiselt mälestuskatkendeist siin-seal ajakirjades ja koguteostes. Praegu on olukord tugevasti muutunud. Tekib isegi kahtlusi, kas mitmedki isikud ei hinda üle oma elutegevust, kirjeldades köidete ulatuses üksikasju, mille väärtus üldsuse seisukohalt pole alati kuigi oluline. Kui see aga sünnib ajastu tausta lähema kaasakirjeldamisega ja kergestiloetavas kirjanduslikus vormis, on tal koguni voorusi selle

puhtilukirjandusliku masstoodangu ees, mis sagedasti ei ületa keskpärasuse taset. Iga memuaarteos on või vähemalt peaks olema töepärasusele püüdev kultuurdokument ja annab alati midagi. Memuaarteos on seda huvitavam, mida rohkem tema kirjutajal on olnud kogemusi, mida rohkem ta on olnud asjade juures, mis meid elavalt puudutavad. Nii-suguste hulka kuuluvad kindlasti ka K. R. Pusta mälestused.

Kehra kodustest metsadest ja legendikelt viib nende kirjutaja tee laia, väga laia maailma. Aga sealgi pole Kehra metsad ununenud, suurlinnagi nivelleerivas vaimsuses viirastuvad kodukolga kitsad ning arm-sad motiivid. Need on kahe eri maailma, kultuuri ja tsivilisatsiooni ning loodusprimitiivide mõjustused, mida nii sagedasti näeme ristlevat meie aja inimeses, ja need kajastuvad ka selles teoses.

Pusta stiil on asjalik, ta ei takerdu ebaolulistesse üksikasjusse, ta suudab lühidalt, aga kõitvalt oma elamusi edasi anda. Kohtame sagedasti filosofoeringuid, ja kuigi need on pretensioonideta, pole nad siiski äraleierdatud tuntud töed ega odavat efekti taotlevad vaimukused. Näib, et autoril on aega olnud mälestuste kirjutamiseks ja et ta on mõelnud enne, kui ta on kirjutanud. Meeleolulisi pilte saame autori õpinguaas-taist, tema elust välismail ja hiljem Peterburis; huvitavalt on joonista-tud fronditagala ja etapi meeleolud Maailmasõja aegu. Meie uuemale ajaloole aktuaalsemad on Pusta mälestused revolutsiooni ajast Tallin-nas, Eesti välisdelegatsiooni seiklustest Soomes ja sõidul Rootsi. Autori tegevust nende mälestuste kaudu ei suruta vägivaldselt esikohale, ei te-gelda ainult oma minaga ja rõhutamisega, et vaadake, kui tähtis tegelane ma olin, et näete, ka mina viibisin seal, tegin seda ja ütlesin oma ilm-eksimatu sõna. Pusta vaatleb oma tegevustki rohkem aja taustana, teda ümbritsevate elunähtuste ja isikute selgitamise abil. Ja niisugune vorm tundub olevat vastuvõetav.

Üldiselt huvitav raamat.

O. Liiv.

Kolm näidendit noortele.

Eduard Nukk: **Tulekandjad**. Noorsoonäidend kolmes vaatuses. 95 lk.

Paul Rummo: **Lõunatuule eksirännak**. Kolm vaatust jõuluseiklusi, tantse ja laule. 41 lk.

Arn. Tulik: **Jõuluvõõras Mooramaalt**. Lastenäidend kahes vaatu-ses. 48 lk.

Kõik on ilmunud Eesti Haridusliidu kirjastusel, Tallinn, 1936.

Viimasel ajal võime oma raamatuturul noortekirjanduse edukat vil-jelemist märgata. Eriti viljakalt on hakanud arenema jutustav loom-ing noortele. Kuid ka noortedraama näitab teatud tõusuteed. Ainult noortelüürika alal pole viimasel ajal midagi hinnatavat eriteosena ilmunud.

Kõnessevõetavaist näidendeist on „Tulekandjad“ kirjutatud kes-kkoolinoorsoole mängitavaks teoseks, kuna „Lõunatuule eksirännak“ ja „Jõuluvõõras Mooramaalt“ vastavad nooremale eale (algkooliastmele).

Eduard Nukk on ennemgi meie noortedramaatikat mõne teo-sega rikastanud. Tema „Tulekandjad“ ei väljenda küll erilist kõrgastet autori loomingu ega eesti noorsoodraama alal. Põhiainesti-kuks on võrdlemisi vähepakkuv noorte spordi- ja tööharrastus suvisel koolivaheajal. Ka aine käsitus on seekord autoril jäänud tuimaks ning vähehingestatuks. Kuigi püütakse teadlikult liikuda realistliku aine-käsitluse pinnal, oleks võidud ometi kujude karakteriseerimisel taotella tegelaste loomulikku „liha ja verd“. Esitatud redaktsioonis avaldub aga kaks äärmuslikku leeri: ühe leeri esindustegelasena figureerib „spordihage“ Vello, teist äärmust esindab suveks maale tervist kosu-

tama tulnud „raamatukoi“ Kalle. Nende äärmuslike vastasrindlaste vahetunde toob pinevust asjaolu, et Vello oma spordituhinas ei taha mõista „vaimuinimese“ Kalle püüdlusi. Viimane ei hinda „kasutat“ sporti, vaid hakkab aeda viljama. Sportlane ei taha aga emale pliidi-puidki lõhkuda, sest „puulõhkumine rikub stiili“.

Kuigi teose idee on vägagi positiivselt asetatud, pole saavutatud sellega veenvat mõju, sest teose tihendus jätab soovida. Palju huvitava (ning tähtsatki) toimub näiteseinte taga ja vaheaegadel, — ei kujutata ideed pidevat teostamiskäiku. Mõned episoodid ning karakteristika-motiivid on nõrgalt põhjendatud, juhust aitab kaasa mängida jne.

Et ka teose sõnastusstiil pole kõigiti viimisteldud ega läbi mõeldud (vt. Vello repliiki, lk. 34 — all ja Venda „elutarkust“ lk. 54, 59 jms.), siis tuleks autoril tulevikus noorsoonäidendi puhul küll nõudlikum olla.

Hoopis õnnestunud ning kunstiküps on P. Rummo „Lõunatuule eksirännak“. Huvitav on märkida, et selle näidendi põhi-teema on meie viimaste aastate talvetuleku kohaselt üsna aktuaalne: lõunatuule eksirännaku ja pakasepoiste hooletuse tõttu on jõulueelseil lumimemmedel kitsas käe — kipuvad mustad jõulud tulema.

Uuduse ning värske rakendajana on autoril kujunemas tähtis koht meie lastedramaatikas. Seda on märgitud juba tema „Jõuluüllatuse“ puhul.

Käesolevgi jõulunäidend on väga tegevusrikas ning mitmekesine oma kujude ja episoodide poolest. Tegevus ei sünni siin mitte ainult reaalses keskkonnas — maa peal, vaid teine vaatus toimub „tähtede riigis“ — Jõuluvana lossis. Tegelasid on teoses rohkesti ja kõik nad on huvitavad oma „päritolu“ ning mitmekesiste ülesannete tõttu: isikustatud Lõunatuul ja Külmataat, aktiivsed (kuigi unest äratatud) Pakasepoisid, laste „loodud“ Lumimemmed (NB nende õnnestunud nimikarakteristikat: Hiiglamemm, Täitsamemm, Pisimemm), tantsiskelevad Jõulutähed jne. Kuigi näidendi tegevus on mitmekesine ja kujude arv rohke, on siiski tugev keskendus jõulukulma võidu ja lumetee tuleku siht-ideena valitsemas.

Stiililt on „Lõunatuule eksirännak“ lastetükina eeskujulik. Eriti hinnatavaks võib pidada autori lasteriimilisi lauluvärsikesi. Seda lasteriimi esineb tal ka proosarepliigiski. Kuigi meie primitiivne värs (rahvalaulus) on riimitu, tuleb ometi meigi lastekirjanduses riimulüües hinnatavaks pidada, nagu seda laste- ning noortekirjanduse metoodikud (näit. Karstädt, Kempinsky, Wolgast jt.) hindavad.

Et Rummo jõulunäidend pakub noortele mitmesuguseid avaldusvõimalusi mängu, laulu, tantsu, melodeklamatsiooni jne. kaudu, seepärast peaks see tükk jõulupidude eeskavanumbrina olema väga eduliselt lavastatav.

Realistlikku ainekäsitletust taotelev lastenäidendite autor Arn. Tulik oma jõulunäidendis „Jõulu võõras Mooramaal“ rakendab teose lõpposas tegevusse ka neegripoisikesi. Seesugune eksootiline jõuluvõõras Mooramaal pakub kindlasti meie mudilastele erilist huvi, kuid kahjuks tema esinemisvõimalused on ju väga piiratud (nagu märgitud, juba ajaliseltki). Antud ulatuses mõjub neegripoiss Tommi ainult erakordse episoodilise tegelasena, kes täit elusoojust ega jõuluvõõru ei leia vana merimehe lihtsas kodus. Tundub, et Tommi on toodud Läänemere rannikule kunstliku huvitekitamise vahendiks ja valgete-mustade ühendamisendentsi teguriks (vt. Kotteri repliiki, lk. 48).

Ka muude kujundusvõtete, samuti stiilivahendite poolest ei oma kõnesolev Tuliku teos kõiki lastenäidendi nõutavaid omadusi. See lühidraama on vähese hingelise pingega kirjutatud raamatuke, mis oma tuumuse tõttu ei peaks haarama noori. Lastenäidend peab olema palju elavam, mitmekesisem, pildirikam, värvikam ja — põnevamgi.

A. Vaigla.

„Estland in fremden Sprachen“ puhul.

Vastuseks O. Liivi arvustusele „Eesti Kirjanduses“ 1936, nr. 11.

Minu „Estland in fremden Sprachen“ pole dr. O. Liivi silmis leidnud armu, nii et ta seda on nimetanud „ebaõnnestunud“ ja autori kohta lausunud, see olevat „teinud endale ülesande küll väga kergeks“. Ning veel enam. Lõppkokkuvõttes ütleb arvustaja: „Ei saa hoiduda mõttest, et siin on tegemist lohaka või kiire tööga.“ Kuid teisel leiab arvustaja, et „autor on kahtlemata asunud tõsise tahtmisega teose koostamisele“, ja et autor on juhitud olnud „heast tahtest“. Nii siis arvustaja kirjutises koguni vastukäivaid otsuseid autori suhtes!

Ebaõnnestumist paneb arvustaja asjaolu arvele, et autor on asunud üksinda sellise töö juurde, mis nõuaks väga mitme eriasjatundja kaasabi. Nii siis ei saaks ütelda, et autor on endale ülesande „kergeks teinud“, vaid pigemini küll just raskeks.

Arvustaja näib ekslikult otsivat teoses „Estland in fremden Sprachen“ kõigi teadusealade eriteaduslikku bibliograafiat, millele ma aga pole pretendeerinudki, nagu see ilmneb ka minu töö alapealkirjast, kus seisab, et siin on tegemist vaid valikuga.

Kõigepealt hakkab arvustaja kinni minu raamatu eessõnast ja ütleb: „töö eessõna näib olevat ebaõnnestunud“, ja heidab ette, et on asjata kuulutada sääraseid põhimõtteid praegu, mil Eesti riik juba üle 18 aasta vana, nagu seda eessõnas järgmine lause väljendab: „Eestlased omavad oma kunsti, kirjanduse ja teaduse, millest kõigepealt trükitud sõna tunnistuse annab.“ Ent minu teos on koostatud puhtal kujul välismaa jaoks ja mitte niipalju sealsele teaduslikul alal toimivale perele kui just laiemale, väga mitmesugustel aladel teotsevaile hulkadele, kes mõnevõrra võivad huvi tunda Eestist ja siis leida kõnealusest bibliograafiast, mis ühe kui teise küsimuse kohta üldpildi saamiseks neile arusaadavas keeles on ilmunud. Ja selle kurikuulsa lause võtsin ma eessõnasse päris teadlikult ja kaalutult ning selleks mul olid omad põhjused. Kui ma siis oma eessõnas märkisin, et kuigi eestikeelne kirjandus on küllaltki suur ja vana, nii et möödunud aastal võidi pühitseda raamatu 400-aastast juubelit, ja vastavalt oma rahva arvule kirjanduse hulk niivõrd rohke, et see tõstab Eestit sel alal rahvaste hulgas tähelepandavale kohale, siis on see ometi eesti keele vähese tundmise tõttu väljaspool vähe jälgitav, kuigi trükitud sõna suuremal määral näitab, et eestlastel on oma kunst, kirjandus ja teadus.

Mis puutub aga arvustuse muusse osasse ja teosest puuduste otsimisse ning ühes sellega ka kokkuvõtte tegemisse, et töö on ebaõnnestunud, siis on see olnud tingitud küll sellest, et arvustaja on minu teosele seadnud teised ülesanded, kui seda on teinud teose finantseerija ja väljaandja ning lõpuks muidugi ka autor. Küllaltki selgesti peaks eessõnast ilmnema teose siht ja ulatus, kus öeldud, et on tahetud anda ülevaadet väljapoole Eestit ja neile, kes eesti keelt ei valda, et „võimaldada pilku heita Eesti riigile ja rahvale“. Ning edasi on seda peetud vajalikeks seetõttu, et välismail ilmub ja levitatakse rohkesti raamatuid, brošüüre ja kirjutisi, mis sisaldavad kas ekslikke andmeid või levitavad sihilikke teateid.

Arvustaja aga näeb minu teose ülesandeid laiemana ja see on ka mõte, mis aga omaette lahendada tuleks, kas siis aluseks võttes minu tagasihoidlikku raamatukest, mida ma ise alapealkirjas olen nimetanud vaid „valikuks“, või siis juba täiesti uue ja ulatuslikuma ning üksikasjalisema teose andmisega, kus siis minulgi on mõndagi veel lisandada arvustaja poolt esitatud ülesannetele. Minu töö piir oli esialgselt määratud ainult 4 trükipoogna suuruseks, tegelikult paisus see aga üle 6 tihedatrükilise trükipoogna.

Arvustaja märgib juba oma kirjutise algul, et „säärane teos on tarvilik igaühele, kes on huvitatud meie teadusliku kirjanduse arenemisest või vajab andmeid mõnes teaduse eriharus ilmunud võõrkeelse kirjanduse kohta“ ja siis arvustuse lõpul: „Meile on väga vajalik bibliograafiline ülevaade võõrkeeltes ilmunud Eestit käsitlevatest teoseist nii oma tarbeks kui Eesti tutvustamise mõttes.“ Nii siis, nagu sellest nähtub, näib arvustaja otsivat mingit universaalbibliograafiat kõigi teaduste erialade ja eriharude kohta. Seda kõike minu väikesest teosest ei võigi leida ja viimase ülesanded olen ka oma eessõnas märkinud küllaltki selgelt. Muidugi, lähenedes minu teosele enda vaatekohast arvustaja ei võigi leida sealt selliseid kirjutisi, nagu Fr. Puksoo „Die Buchdrucker Brendeken in Estland“, mis on mõneleheküljeline kirjutis „Gutenberg-Jahrbuch'is 1934“. Tundes täit lugupidamist oma kolleegi töö vastu üldse, samuti hinnates ka kõrgesti mainitud kirjutist „Gutenberg-Jahrbuch'is“, jätsin selle siiski välja, ja just sellepärast, et see käsitleb üht väga kitsast eriküsimust — ühe Eesti alal teotsenud trükkija ja trükikoja tegevust. Kuigi seal on taustaks meie tookordsed olud ja rööbiti on mainitud ka teisi trükkijaid, siiski võiksid niisugustest kirjutistest huvitatud olla vaid mõned eriteadlased. Ent üldpildi saamiseks Eesti trükioludest ja raamatuaarengust olen loendanud mitmeid teisi ülevaatlikke teoseid ja kirjutisi. Samuti otsib arvustaja asjatult dr. J. Vasara „Verteidigung einer Leistung“, kus teatavasti on käsitletud prof. A. R. Cederbergi tööd ja tegevust tema kandideerimise puhul Helsingi ülikooli õppejõuks. Siis E. Reinwaldt'i „Über Verbreitung und Schutz einiger Säugetiere Estlands“ jt. olen jätnud välja juba nimetatud põhimõttel. Noid loendatuid, ja rida teisi mitte leides, peab arvustaja end õigustatuks langetama otsust, et „siin on tegemist lohaka või kiire tööga“.

Muidugi olen kaugel sellest, et pidada oma tööd igakülgset absoluutselt ideaalseks, kuna bibliograafiliste teoste kohta on kõikjal maksev üldtuntud ütlus ja otsus, et „ükski bibliograafia pole veel olnud absoluutselt täielik ega saa seda ka olema“. See peaks kehtima ka minu töö kohta seda enam, et siin vaadeldakse ja loendatakse ka väljaspool Eesti piire ilmunud Eesti kohta käivat materjali, mida tuleb otsida sadade tuhandete ja võib-olla koguni miljonite raamatute ja kirjutiste hulgast, mis ilmuvad väga mitmes riigis, väga mitmes keeles ja lõpuks ka väga mitme aasta jooksul. Ja sellepärast on ka täiesti loomulik, et arvustaja poolt loendatud teoste hulgas leidub mõnda, mis oleks väärt, et seda minu töösse võtta, eriti aga vanemat Eesti ajalugu käsitlevate teoste osas. Kuid pean siiski ka siin märkima, et need soovitatavad teosed on ikkagi väga spetsiaalse iseloomuga, ja välismaalase seisukohalt, kes tahaks saada üldpilti Eestist, ei oleks just esmajärguliselt vajalikud, küll aga on säärasel näit. prof. H. Kruusi jt. ülevaatlikud teosed ja kirjutised, mis seda osakonda küllaldaselt mõjukalt esindavad. Ka on minu töö käsikirjas olnud mitme meie tuntuima ajaloo uurija ja ka arvustaja käes täiendamise sihiga ning üldjoontes ja loetelu valikuga on olnud autoriga nõus.

Kordan veel, et ei minul ega väljaandjal pole olnud tahtmist anda erihuvilistele eriteaduslike bibliograafiaid, ja liiati veel eesti omile uurijaile ning eriteadlastele ning sellepärast üllatab mind arvustaja seegi lause: „Siiski olgu mainitud, et olen leidnud selles bibliograafias ajalugu, arhiivindust ja ürikuteväljaandeid käsitlevats osades ühe kirjutise, mille ilmumine trükis oli mulle seni tundmata“.

Kuid arvustaja oleks veel heameelega tahtnud näha, et minu raamatusse oleks võetud ka neid eesti teadlaste uurimusi võõrkeeltes, mis küll otseselt ainult Eestit ei käsitle, seevastu rikastavad aga nii Eesti kui üldist teaduslikku arengut suurevärtuslike andmetega ja mis iseloo-

mustavad Eesti teaduse kõrget taset (näit. prof. Schlossmann'i, prof. Kaho, prof. Puusepa jt. töid).

Kõike võib ju teha ja kõike oleks ka küll vaja, aga kõike pole veel vaja ühte katlasse ajada. Võib olla ka, et täieliku eesti rahvusbibliograafia lisandamine minu kõneallosele teosele oleks kahtlemata viimast võinud rikastada ja veelgi enam aidanud tõsta Eesti saavutuste, kultuuri ja teaduste kõrget taset, kuid arvustaja on ka vist väga hästi teadlik sellest, et meil üldse bibliograafiline töö, nii üldine kui ka eriteaduslik, areneb üsna visalt ning oleme sel alal n.-ö. lapsekingades ja mahajäänu- maid rahvaid kultuurriikide peres. Aga selles pole ju süüdi ei arvustaja ega ka mina.

Selles ulatuses teose andmine, nagu arvustaja seda oleks tahtnud näha, oleks täiesti loomulikult pidanud sündima iga ala osas eriteadlaste poolt ühise pea- või tegevtoimetaja juhtimisel, kuid ka käesoleva tagasihoidliku ja kitsamalt mõeldud teose juures olen käinud teataval määral seda rada ning käsikiri on olnud üksikalade eriteadlaste käes läbi vaadata ja täiendada.

Mis puutub aga minu teose süsteemi, siis see on antud säärasele töödele omase liigitusega. Osakonnad pole suured. Keskmiselt on ühes osakonnas 40 numbrit ning ülevaatlikkuse mõttes veel alajaotusi ja peale selle autorite register. Et aga iga kasustaja otsitavasse raamatusse võib suhtuda eri seisukohalt, siis on arusaadav, et n.-ö. „paugepealt“ vast kõiki teoseid ei leita sealt, kust otsitakse. Sellepärast tuleb tihti vaadata, kas soovitud teos ei esine mõnes sugulasosakonnas. Arvustaja nõue, et viiteid oleks pidanud olema rohkem, on küll bibliograafilistele põhimõtetele vasturääkiv, samuti nagu on vastukäiv autori poolt tehtud ja lubatud viitedki. Sisulises jaotuses ei tohi olla üldse viiteid, vaid iga teos ja kirjutis tuleb asetada sinna, kuhu ta kõige rohkem kuulub. Viidete aset täidavad registrid. Ka kõnealloses bibliograafias on antud üks register, nimelt autorite register ja sisukorra loend; rohkemate andmine sellise väikese bibliograafia juures just vajaline ei ole. Kui arvustaja aga hakkab temal teada oleva autori teoseid otsima sisuliigitusest, siis on see ekslik, sest selleks on autorite register ja nii oleks ka E. Blumfeldt'i artiklit palju kergem leida. On ju kataloogide ja bibliograafiate kasutamisel seaduseks, et kui otsitakse teatud teost, mille autor on teada, siis tuleb seda otsida autorite registri või autori järgi loenduse põhjal; kui aga soovitakse leida teoseid ja kirjutisi, mis käsitlevad mõnda küsimust, siis otsitakse seda sisuregistrist või sisuliigituse osast.

Muidugi selgub igale vähikumalegi tarvitajale viga numbri 1184 ja 1185 ning mitte ükski neis, vaid ka numbrites 1186 ja 1187, et need on võõras osakonnas. Samuti on ilmne, et seal on trükiviga, mis tekkinud seeläbi, et vahepealkiri on eksikombel murtud nelja numbriga võrra ettepoole.

Viiks liiga pikale kõigile arvustaja poolt ettetoodud asjaoludele üksikasjalisemalt vastata. Raskem osa arvustusest on sihitud aga just välismaail ilmunud Eesti maasse ja rahvasse puutuvate trükiste ja kirjutiste puudumisele, millest kahtlemata suur osa langeb ära seetõttu, et minu töö ulatus ja siht on olnud teine, kui arvustaja seda soovib näha.

Üldise informatsiooniteosena täidab minu teos aga kahtlemata sellisena oma ülesande, andes Eesti tutvustamiseks enam kui 1000 põhjapanevama teose ja kirjutise loetelu. Seega tõrjun tagasi säärase arvustaja poolt langetatud otsused, nagu oleks töö „ebaõnnestunud“, tehtud „kergele käel“ ja „lohakalt“ ning nagu ei pakuks see midagi. Aga isegi siis, kui ma oleksin välja jätnud välismaalaste kirjutised Eesti kohta ja

eestlaste üle, mis ju suures enamuses pole ei tea kui põhjalikud, oleks minu tööle isegi ka sel juhul küllalt tähtsust. Tervest teose loetelust on ju suurem osa töid kodumaa asjatundjailt ja nende töid on igas osakonnas, s. o. igalt alalt. Ühtlasi olen kodumaa eriteadlaste töid esitanud võrdlemisi täielikult, nii et arvustajagi selles osas on lisandanud väheseid. Ma ei usu aga kindlasti seda, et arvustaja silmis kodumaised autorid ja siin ilmunud kirjutised ja tööd nii palju ei kaalu, et mõne väliskirjutise puudumisel minu töö oleks kohe null, vaid arvustus ise näib kandvat kiire viske iseloomu ja minu tööga pealiskaudselt tutvumist, sest kuidas muidu oleks võinud jääda arusaamatuks eessõnast ja teosest enesest selgub töö ulatus. Ent ma olen kaugel sellest, et kohelda arvustajat säärase väljenditega, kui minule ja mu tööle osaks saanud.

Enne aga, kui lõpetan, pean siiski kõigi arvustaja poolt märgitud puuduste juures, mis ma osalt enese ja oma töö kohta mõnevõrra õigeaks võtan, jääma sellele seisukohale, et olen teinud ja andnud töö Eesti tutvustamiseks, mis senised katsed sellel alal oma ulatuselt ja väärtuselt kõigiti ületab, andes 1461 numbri all julgesti üle tuhande erikirjutise ja teose. Ka kodumaa jaoks on sel kahtlemata oma väärtus. Selles on välja otsitud ja koondatud esmakordselt tähtsam ja aktuaalsem välismailt, mis seal on laiali pillatud miljonite raamatute ja ajakirjade numbrite hulgas väga mitmelt alalt ja väga mitmes keeles. Lisaks sellele on, nagu juba oma kirjutise mitmes paigas olen rõhutanud, peaaegu tühjendavalt antud kodumaine võõrkeelne kirjandus väga mitmekesiste Eesti eluavalduste kohta.

Täna lugupeetud arvustajat nii mõnegi asjaliku märkuse ja täienäiduse eest.

R. Antik.

Vastuseks R. Antikule.

Autor vastuses minu arvustusele leiab suurel määral tegemist olevat arvustaja arusaamatusega, kes polevat mõistnud teose koostamise sihti ja valiku alust. Oma arvustuses juhtisin ma tähelepanu just sellele, et teose eessõnast pole antud mingit lähemat seletust, mis põhimõttel bibliograafiline valimik on koostatud, ja seda põhimõtet ei saa kahjuks ka valimikust endast kätte. Usun, et minu lähenemine teosele vastab täpselt nendele nõudmistele, millega lähenevad kõik selle teose kasustajad sellele raamatule, lähemalt pole tarvis mul siin enam neid nõudmisi uuesti korrata.

Kust autor võtab, et arvustaja eelistab oma maa teadlaste tööde välismaa teadlaste omi? Ometi püüdsin ma rohkete näidete abil tõendada, kuivõrd puudulikult ja juhuslikult on sellesse teosesse võetud just kodumaa teadlaste töid. Need, kordan, olid ainult näited, tegelikult on aga hoopis rohkem töid välja jäetud, kui arvustaja seda suudaks mainida. Võrreldgem näit. kas või kirjandust ja kirjandusajalugu käsitlevaid osasid, millest ma oma arvustuses sõnagi ei maininud.

Just tööde valimisel bibliograafiasse on autor talitanud väga ebarajjekindlalt. Ühelt autorilt on erialalisema iseloomuga uurimus välja jäetud, teiselt autorilt aga sisse võetud. Millisel alusel on siis valik toimunud, küsisin oma arvustuses ja seisan praegugi küsimuse ees. Ma kordan, et just kõnealolevas valimikus on väga palju seisukohti ja esitamisi „ühte katlasse aetud“, nagu seda maininudki olen oma arvustuses. Et ma selleski teoses ajalugu, arhiivindust ja ürikuteväljaandeid käsitlevais osades ühe kirjutise leidsin, mille ilmumine oli mulle seni tundmata, tõendab ainult, et autor pole valimises järjekindel olnud ja talle teada olnud ühe väga spetsiaalse ja kitsalt küsimust valgustava uurimuse sinna sisse võtnud, mis tööpooldest oleks võinud välja jääda, võrreldes paljude teiste väljajäetutega, mis sagedasti on väga olulise väärtu-

sega (vrd. minu arvustus). Pean siiski arvamisele jääma, et autor pole tundnud paljusid ilmunud olulisi ja laiemat ulatusega uurimusi, sest muidu ei väidaks ta, et välja on jäänud ainult erihuvilistele kordaminevad eriteaduslikud teosed.

Autor ütleb, et tema töö käsikirjas on olnud mitme tuntuima aja-loouuri ja ka arvustaja käes täiendamise sihiga ning üldjoontes ja loetelu valikuga on olnud autoriga nõus. Kui autor selleks arvustajaks, kelle käes ta käsikiri olnud, peab mind, siis vast on autoril meeles, mida ütlesin mulle saadetud arhiivinduse ja ajaloo kohta käiva käsikirja osa üle. See ei ühtu mingil määral väitega, et „üldjoontes ja loetelu valikuga on olnud autoriga nõus“. Teatavasti loobusin täienduste tegemisest käsikirja selle osa puudulikkuse tõttu ja soovitasin anda eri osad eri toimetajate kätte, nagu seda nõuet märgin ka arvustuses.

Autor vastuses ütleb, et „iga teos ja kirjutis tuleb asetada sinna, kuhu ta kõige enam kuulub“. Täpselt minu nõue, mida avaldasin arvustuses. Näitasin sealsamas, et just seda sagedasti pole sündinud.

Samuti kui ma kahtlen, et peale autori bibliograafia ilmumist sakslased paremini hakkaksid suhtuma Eesti kultuurisse ja seda mitte enam pidama saksa kultuuriks, samuti ei näe ma mingit vastukäivust autori suhtes selles, et minu muidu laitvas arvustuses on mainitud autori head tahet. Tahtmine võib hea olla, teostamisviisi aga ei tarvitse sellegipärast veel rahuldada.

Mina ei väida kusagil, et käesoleval bibliograafial pole mingit väärtust, kuid mina tõendan, et ta pole õnnestunud. Kuigi autor ütleb, et ta on „teinud ja andnud töö Eesti tutvustamiseks, mis senised katsed sellelt alalt oma ulatuselt ja väärtuselt kõigiti ületab“, pean ma kahjuks siiski jääma oma arvustuses väljendatud seisukohtadele.

O. Liiv.

Veel „Ristitantsi laulu“ tumedaist sõnadest.

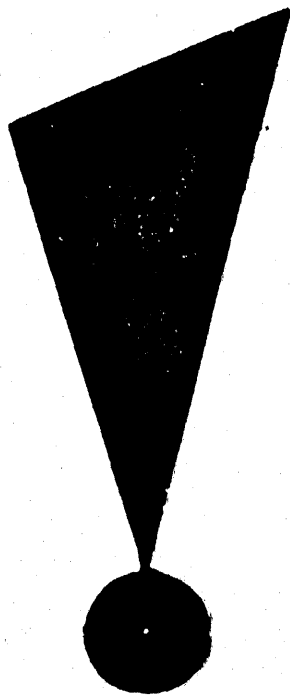
Näen „Eesti Kirjandusest“ nr. 12, 1936, et „Ristitantsi laulu“ tumedad sõnad on ikka veel lõplikult seletamata. Seepärast tahaksin teatavaks teha ka omapoolse seletuse, mis kord üliõpilasepõlves EÜS-i kirjandusõhtul andsin.

Seletasin seal, et Wiedemanni järgi s õ r g tähendab kuu ja v e e r i k ka kuu. Seega siis mõte: tantsime kunni õhtuni. V a r v a s t e seletasin kahekordselt ärasegatuks sõnadest: v a r t, v a r r a s, v a r v a s, nõnda et esialgselt on mõeldud tähtkuju Vardad (Orion). Selle ärasegamisest v a r r a s-sõnaga oleks tulnud v a r t a d e asemel v a r r a s t e ja siis tantsilaulus v a r r a s t e asemel v a r v a s t e. Viimases reas k e r i k a n n e tuleb jaotada kaheks; k a n n e on kaassõna vana genitiiv ja tähendab taevast ja k e r i peaks olema siis kuu kolmas nimetus ses laulus. Kõik kokku nii:

Seni kui tõuseb sõrga soosta,
Sõrga soosta, märga maasta,
Veerik vartade vahelta,
Keri kanne keskeelta.

Pean seda seletust praegu veel õigeaks.

K. Leetberg.

ESTI NAININE

on ainus naiste eneste poolt
väljaantav ja toimetatav ajakiri.

Ta püüab olla naistele tõsiseks nõuandjaks ja parimaks sõbraks.
Avage «Eesti Naisele» oma kodude ukсед! Tellimisi võtavad
vastu kõik postiasutised. Üksiknumbrid müügil üle kogu riigi.

„EESTI NAININE“ talitus Tartus, Gustav-Adolfi 22.

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE
AJAKIRI

„EESTI KOOL“

ilmub ka 1937. a. 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Iga vihik sisaldab vähemalt 56 lehekülge kirjutusi ja pilte.

„EESTI KOOLI“ ülesandeks on käsitleda ja selgitada küsimusi pedagoogika, psühholoogia, didaktika, meetodika, rahvusliku, kõlbla ja usulise kasvatus, koolitervishoiu, kutsehariduse, kirjanduse, kunsti, vabahariduse ja lastehoolekande, noorsoo organiseerimise ning teistelt õppe- ja kasvatusaladelt. Samuti avaldatakse „EESTI KOOLIS“ kirjutusi üldkultuuriliste küsimuste kohta kui ka ilmunud raamatute arvustusi ja teateid hariduselust meil ja mujal.

„EESTI KOOLI“ toimetusse kuuluvad vastutav toimetaja V. P ä t s, toimetuse liikmed: J. A a v i k, J. G r ü n t a l, J. O. K i i s e l, A. K u r v i t s ning E. T e r a s m ä e ja tegev toimetaja G. O l l i k.

„EESTI KOOLI“ kaastööliseks on tuntud riigi- ja seltskonnategelasi, kõigi koolitööpide õppejõude ja teisi haridustegelasi.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 20, telefon 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11), posti jooksev arve 433.

Tellimishind on aastas 3 krooni, poolaastas 1 kr. 50 senti, välismaale 4 kr. aastas.

Tellimisi võtab vastu toimetus ja iga postiasutis. Üksikuid vihikuid; hinnaga 40 s. eks., võib saada toimetusest, „Päevalehe“, Rahvaulikooli, Kooli-Kooperatiivi ja Töökooli raamatukauplustest Tallinnas, Akadeemilisest Kooperatiivist Tartus ja Õpistust Viijandis.

Kuulutuste hind: kaante esimene sisekülj 40 kr., teised kaante küljed 35 kr., erilehekülj 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

„EESTI KOOL“ saadetakse kõigile õppeasutistele.